

”En måte å synes at livet er litt bedre”

En kvalitativ studie av rekreasjonell cannabisbruk

Martin Furan

Masteroppgave i Sosiologi

Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo

15. November 2006

Forord

Det har ikke vært lett å skrive denne oppgaven og jeg vil gjerne benytte anledningen til å takke de som har hjulpet meg i løpet av denne prosessen. Takk til Astrid Skatvedt for interessante veiledningstimer, nyttige tips om litteratur og vinklinger, og oppmuntrende ord underveis. Takk også til min biveileder Willy Pedersen for konstruktiv kritikk som jeg følte hevet kvaliteten på oppgaven i den avsluttende fasen. Jeg vil også takke familie, venner og bekjente for nyttige diskusjoner rundt temaet og emosjonell støtte. Sist men ikke minst, vil jeg takke mine informanter for å ha gitt av sin tid og sine erfaringer for at jeg skulle få skrive denne oppgaven. Jeg kunne ikke gjort det uten dere.

Oslo, 13. November 2006

Martin Furan

Sammendrag

Oppgaven er kvalitativ studie av ti rekreasjonelle cannabisbrukere med utgangspunkt i deres opplevelse og forståelse av egen bruk. Metoden som er brukt er dybdeintervju som grunnlag for en tematisk analyse. Bakgrunnen for valg av tema var at det både i narkotikadebatten og narkotikaforskningen er vanlig å fokusere på de rusbrukerne som får problemer på grunn av rusbruken, mens de såkalte "ressurssterke" brukerne sjeldent blir utforsket. Jeg ønsket derfor å fokusere på de brukerne som brukte cannabis på fritiden, ved siden av jobb eller utdanning, og som tilsynelatende var velfungerende i samfunnet.

Den overordnede problemstillingen er: *Hvordan oppleves det å være rekreasjonell cannabisbruker?* For å utforske denne fokuseres det på hvordan bruken foregår og forstås, hvilken innvirkning den har på sosiale relasjoner og hvordan den legitimeres. Den gjennomgående tråden er koblingen mellom identitet, ritualer og sosiale relasjoner. For å belyse dette benytter jeg teoretiske bidrag fra blant andre Erving Goffman, Norman Zinberg, Howard Becker og Michel Foucault.

Utvalget foretrakk cannabis fremfor andre rusmidler på grunn av selve rusopplevelsen og på grunn av deres oppfatning av risikoen ved cannabisbruk. De ruseffektene som brukerne satt mest pris på var knyttet til avslapning, intensivering av opplevelser og en stigning i humøret. Det viste seg at mine informanter forsøkte å holde bruken innenfor et løst definert moderasjonsideal. Dette inneholdt en rekke regler og ritualer for å unngå at rusbruken skulle ha negative konsekvenser på deres plikter og relasjoner, i tillegg til å redusere sjansen for ubehagelige rusopplevelser. Det var imidlertid ikke alltid de klarte å leve opp til dette idealet og når de brøt regler for bruken kunne det gi seg utslag i dårlig samvittighet, usikkerhet rundt synet på egen bruk eller endringer i rusmønster.

Utvalget benyttet cannabis på en hverdagslig måte, ved at de vanligvis søkte en moderat grad av rus som de kombinerte med en rekke ulike aktiviteter, som ofte foregikk i det Goffman kaller "backstageområder". De sammenlignet bruken med kontinentale drikkemønstre, ved at den tilsynelatende hadde mange av de samme funksjonene. Imidlertid hevdet de at de ble diskriminert i forhold til brukere av alkohol, både av lovverk og i sosial aksept. Dette var en del av konflikten mellom hvordan informantene så sin egen cannabisbruk og hvordan omgivelsene så den. Selv mente de bruken ikke var en viktig del av hvem de var, men de opplevde at deler av omgivelsene overdrev rusbrukens identitetsrolle på en slik måte at den blant annet ble gjort til årsak til negative personlige egenskaper.

Cannabisbruken synes å påvirke informantenes sosiale relasjoner på to måter: som en potensiell kilde til kontakt eller konflikt. I førstnevnte tilfelle, er det et begrenset fellesskap mellom

cannabisbrukere og en felles cannabiskultur, kombinert med forbudet mot cannabisbruk, som gjør at cannabisbruken kan skape kontakt mellom brukerne og gi en følelse av å ha noe felles. Utvalget var imidlertid lite villige til å identifisere seg med legaliseringsbevegelsen og de cannabisbrukerne som de hevdet dyrket en identitet knyttet til cannabis. I motsetning til i Howard Beckers studie av marihuanarøykere ("Outsiders") holdt mine informanter i liten grad bruken skjult for omgivelsene, siden de sjeldent opplevde negative reaksjoner på bruken. De skjulte imidlertid bruken i visse situasjoner der de hadde noe å tape på å bli avslørt, for eksempel karrieremuligheter. Flere informanter hadde imidlertid opplevd at cannabisbruken kunne være grunnlag for konflikter i nære relasjoner, særlig i parforhold.

Utvalget legitimerte sin rusbruk ved å vise til en annen forståelse av narkotika og misbruk enn den myndighetene opererer med. For eksempel var det flere informanter som så seg selv som avhengige av cannabis, men siden de problematiserte avhengighetsbegrepet, så de ikke på dette som noe negativt. Det som var avgjørende for å vurdere om misbruk fant sted, synes å være rusbrukens innvirkning på brukernes funksjonsevne, og utvalget hadde derfor foretatt ulike former for tester for å undersøke dette. Generelt opplevde de at funksjonsevnen i liten grad ble påvirket, men det var også eksempler på informanter som hadde redusert rusbruken når de opplevde at funksjonsevnen ble svekket.

INNHALDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING	9
PROBLEMSTILLING	10
"REKREASJONELL CANNABISBRUK"	10
AVGRENSNING OG OPPBYGGING AV OPPGAVEN	11
2. TEORETISKE PERSPEKTIVER	12
MAKT, DISKURS OG MÅTER Å TENKE OM RUS	12
TRE RUSDISKURSER	13
MAKTFORSTÅELSE	15
RUSMIDDEL, INDRE KONTEKST OG YTRE KONTEKST	16
KONTROLLERT OG KOMPULSIV BRUK	17
INTERAKSJONISTISK AVVIKSTEORI	17
FRA EKSPERIMENTERING TIL FAST BRUK AV MARIHUANA	18
"PERSONLIG" OG "SOSIAL" IDENTITET	20
CANNABISBRUKER SOM IDENTITET	21
PRESENTASJON AV SELVET	21
IDENTITETSFELLESSKAP	22
3. FREMGANGSMÅTE	24
DATAINNSAMLING	24
REKRUTTERING	25
PRESENTASJON AV UTVALGET	26
INTERVJUER	27
ANALYSE, ETIKK OG SKRIVING	28
TROVERDIGHET, BEKREFTBARHET OG OVERFØRBARHET	29
ETISKE DILEMMAER	31
ET KRITISK BLIKK PÅ METODEN	32
4. RUSMØNSTER OG IDENTITET	34
CANNABISKARRIERE	34
EKSPERIMENTERINGSFASEN	34
HEDONISTISK FASE	36
REKREASJONELL FASE	37
FESTBRUK	38
RUSPREFERANSE	38
OPPLEVELSE AV CANNABISRUSEN	39
RUSOPPLEVELSENS TVETYDIGHET	41
RUSMØNSTER	43
RUSMIDDEL	43
INDRE KONTEKST	46
YTRE KONTEKST	47
IDENTITETSROLLE	54
5. BRUKENS PÅVIRKNING PÅ SOSIALE RELASJONER	58
KONTAKT	60

BRUKERGRUPPEN OG DENS FUNKSJONER	63
LEGALISERING – ET FELLES PROSJEKT?	65
CANNABISKULTUR	67
KONFLIKT	69
AKSEPT OG REAKSJONER FRA OMGIVELSENE	70
NÆRE RELASJONER	72
<u>6. LEGITIMERING: EN ANNEN FORSTÅELSE AV NARKOTIKA OG MISBRUK</u>	76
NARKOMAN OG KRIMINELL?	77
KONTROLL	79
AVHENGIGHET	84
VURDERING AV RISIKO	86
MODERASJONSIDEALET OG AMBIVALENS	87
ENDRING AV RUSMØNSTER	89
<u>7. KONKLUSJON</u>	92
<u>VEDLEGG</u>	94
<u>LITTERATUR</u>	98
<u>INTERNETTKILDER</u>	100

1. Innledning

Mennesker benytter mange ulike stimuli for å påvirke kroppen og hvordan de opplever verden, for underholdning eller ettertanke, eller for å flykte fra en vanskelig eller kjedelig hverdag. Noen stimuli anses som mer legitime enn andre stimuli, og få stimuli i vårt samfunn er så lite aksepterte som de som blir definert som narkotika. Ifølge en statlig rapport om rusmiddelsituasjonen fra 2005¹ er cannabis det mest brukte narkotiske stoffet i Norge. I 2004 hadde 16.4 % av befolkningen mellom 15 og 64 år prøvd cannabis, en økning på ca. 5 % siden 1991. Ifølge Willy Pedersen (1988) finnes det to ulike motivasjoner for å teste cannabis og disse motivasjonene svarer til to ulike rekrutteringsgrupper. Det blir hevdet at den ene gruppen er tilknyttet en motkultur. Disse omtales som ressurssterke og villige til å eksperimentere med rus. Her synes motivasjonen å være en nysgjerrighet på virkningen av cannabis. Den andre gruppen er de som har det vanskelig og sliter med sosiale eller psykiske problemer. Disse omtales som ressurssvake og rusbruken blir gjerne tolket som virkelighetsflukt fra en vanskelig livssituasjon.

Denne oppgaven baserer seg på intervjuer med personer som kan sies å tilhøre den førstnevnte gruppen, en type rusbrukere som er lite utforsket i Norge. Dette er personer som ser sin egen rusbruk som lite skadelig, og de ser derfor seg selv som brukere, til forskjell fra misbrukere, av cannabis. Offisielt finnes det imidlertid ikke brukere av narkotika; *"Når det gjelder illegal narkotika, er all bruk per definisjon misbruk"* heter det på side ti i regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2003-2005. Dette er verdt å ha i bakhodet når man ser på det langsiktige målet for narkotikapolitikken: *"Å arbeide fram mot et samfunn fritt for misbruk av narkotika"*². Et av midlene for å nå dette målet er kriminaliseringen av all narkotikabruk. Den gruppen som er tema for denne oppgaven er altså offisielt både kriminelle og rusmisbrukere. Selv føler mine informanter at disse definisjonene er urettferdige og misforståtte, og ser i stedet seg selv som "vanlige" mennesker som blir urettferdig behandlet på grunn av at de foretrekker et annet rusmiddel enn majoriteten.

Både i legaliseringsdebatten og i forskning henvises det gjerne til en ressurssterk gruppe cannabisbrukere (f.eks. Smith-Solbakken og Tunland 1996) men fokuset er nesten alltid på den ressurssvake gruppen. Dette er del av en generell tendens innenfor vitenskapen og media som går ut på å fokusere på de narkotikabrukerne som har fått problemer på grunn av sin rusbruk, og undersøkelser som tar for seg narkotikabruk i allmennbefolkningen er sjeldne og lite synlige. Dette er bakgrunnen for mitt ønske om å gjøre en kvalitativ undersøkelse av de "ressurssterke" brukerne.

1 Arbeids og sosialdepartementet: Statusrapport om rusmiddelsituasjonen i Norge, fra juli 2005.

2 Stortingsmelding nr.16 1996-97 kapittel 2.

Problemstilling

Undersøkelsen er sentrert rundt brukernes egen opplevelse av hva det innebærer å være cannabisbruker. Hovedproblemstillingen i oppgaven er:

Hvordan oppleves det å være fast rekreasjonell cannabisbruker?

I tråd med problemstillingen er det hovedsakelig brukernes perspektiv på egen bruk som vil bli beskrevet og tolket i denne oppgaven. Fremstillingen er videre sentrert rundt tre underspørsmål:

- *Hvordan foregår bruken og hva tenker brukerne om den?*
- *Hvilken eventuell påvirkning har bruken på brukernes sosiale relasjoner?*
- *Hvordan legitimeres bruken?*

"Rekreasjonell cannabisbruk"

Ifølge Folkehelseinstituttet¹ er cannabis: "(...) en samlebetegnelse på materiale fra planten *Cannabis Sativa*". De to cannabisproduktene som mine informanter benytter, beskrives som tørkede blader og blomster (marihuana) og plantesaft som er presset sammen til plater eller klumper (hasj).

Cannabis har opp gjennom historien blitt brukt på mange ulike måter, blant annet som medisin og som en del av utøvelsen av arbeid, religion og andre ritualer (Vindheim 2000). Rekreasjonell bruk skiller seg fra annen bruk ved at den er knyttet til fritid. Ordet rekreasjon betyr "det å komme til krefter; hvile, adspredelse"². Med begrepet "rekreasjonell cannabisbruk" mener jeg cannabisbruk som er knyttet til avslapning og hygge, og som ikke er altopplukende for brukeren.

Mine informanter benytter hovedsaklig cannabis på en rekreasjonell måte, men det viste seg også at bruken til tider hadde en medisinsk, arbeidsrelatert eller religiøs funksjon, slik at skillet ikke gjaldt absolutt. Det er imidlertid den rekreasjonelle bruken som var dominerende og som derfor står i fokus i denne oppgaven.

¹ <http://www.fhi.no/artikler/?id=52601>

² <http://www.sprakradet.no>

Under intervjuene benyttet mine informanter seg av mange slanguttrykk når de snakket om cannabisbruk, noe mange av sitatene i denne oppgaven viser. Jeg har derfor valgt å lage en liten ordliste over disse uttrykkene og plassert denne som vedlegg.

Avgrensning og oppbygging av oppgaven

En av de største utfordringene under arbeidet med dette prosjektet var å velge hvilke deler av datamaterialet som skulle være med i den ferdige oppgaven. Etter å ha foretatt intervjuer satt jeg med et meget omfattende materiale, og plasshensyn gjorde det nødvendig å kun fokusere på en del av dette. Ut fra en gjennomgang av hvilke funn jeg synes var mest interessante utviklet jeg en problemstilling som tok for seg så mange av disse funnene som mulig og samtidig kunne virke samlende på materialet. Alt som ikke var direkte relevant for problemstillingen ble derfor kuttet bort, selv om det også her var mye interessant stoff, slik at det som var igjen kunne behandles på en grundig måte.

Den videre gangen i oppgaven starter med noen teoretiske perspektiver knyttet til makt, rusbruk og identitet i kapittel to. Deretter vil fremgangsmåten jeg har benyttet under arbeidet med dette prosjektet bli presentert og drøftet i kapittel tre. De tre neste kapitlene utgjør analysen, der hvert kapittel tar for seg et av problemstillingens underspørsmål. I kapittel syv oppsummeres funnene fra analysen og konklusjonen presenteres.

2. Teoretiske perspektiver

I denne delen skal jeg ta for meg noen teoretiske perspektiver som kan være til hjelp når man vil forstå funnene i analysen. Jeg bestemte meg tidlig i prosessen for å ikke ha klare teoretiske føringer under datainnsamlingen, for å lettere kunne gripe fatt i hva informantene var opptatt av når det gjaldt dette temaet. Likevel satt jeg meg inn i litt av litteraturen på feltet før datainnsamlingen begynte for å øke den generelle forståelsen for temaet og hvilke perspektiver som var blitt benyttet for å utforske dette tidligere. Noe av denne litteraturen ble tatt opp igjen under analysen da den viste seg å være fruktbar for de dataene jeg hadde fått tak i, mens noe viste seg å være lite relevant og ble derfor ikke brukt. Analysen gjorde også at ny litteratur ble hentet inn for å belyse sider av datamaterialet jeg manglet et teoretisk perspektiv på.

Makt, diskurs og måter å tenke om rus

I denne oppgaven blir begrepene makt og diskurs i stor grad brukt slik Michel Foucault forsto disse. Denne delen tar for seg denne forståelsen og hvordan disse begrepene kan kobles til rusbruk. Ifølge Jørgensen og Phillips (1999:9) er en diskurs:

En bestemt måte å snakke om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på.

En diskurs inneholder både begreper, logikker, sannheter og verdier. Et eksempel er cannabisbrukerdiskursen, altså hvordan cannabisbrukere snakker om cannabis. Denne diskursen kan igjen deles opp i flere ulike diskurser ettersom ulike grupper snakker ulikt om cannabis, noe som eksemplifiserer hvordan diskurser kan defineres ut fra mange ulike nivåer, fra det helt spesifikke til det helt generelle. Diskursene både påvirker og blir påvirket av hvordan mennesker kommuniserer og tenker, og Foucault kobler derfor diskursbegrepet til maktbegrepet. Når det gjelder synet på makt utvider og delvis bryter Foucault med det tradisjonelle synet på makt som noe institusjonalisert, som virker ovenfra og ned i samfunnhierarkiet. Foucault understreker at makt er en kapasitet som finnes i alle relasjoner, den tilhører altså ikke spesielle individer eller enheter. I alle maktrelasjoner finnes det også mulighet for motstand, slik at et individ alltid vil ha mulighet til å handle i strid med de forventningene makten stiller til det. Foucault er særlig interessert i forholdet mellom kunnskap og makt. Han hevder at all kunnskap er produsert ved hjelp av diskurser, som alltid inneholder ulike

maktinteresser, m.a.o. finnes det ikke nøytral kunnskap. Ifølge Foucault (1999:105-108) virker makten gjennom diskursene på en slik måte at den påvirker praksisen og tenkningen til individene.

Tre rusdiskurser

Basert på mitt datamateriale og andre kilder jeg har benyttet under arbeidet med dette prosjektet, vil jeg når det gjelder syn på rusbruk skille mellom tre ulike diskurser:

- **Avholdenhetsdiskursen:** Denne diskursen oppfordrer til avholdenhet fra rusmidler, vanligvis ut fra en religiøs, moralsk eller helsemessig begrunnelse. Rus ses vanligvis på som utelukkende negativt. Mitt inntrykk er at det hovedsakelig er avholdsbevegelsen, forebyggende arbeid, mange avvenningsinstitusjoner og visse religiøse samfunn som benytter seg av denne diskursen.
- **Moderasjonsdiskursen:** Innenfor denne diskursen anerkjennes både positive og negative effekter av rusbruk, og idealet er å bruke rusmidlene på en slik måte at de ikke har negative konsekvenser på brukerens liv. Funksjonsevne blir derfor et sentralt begrep for å bestemme om den aktuelle rusbruken kan sies å være ikke-destruktiv. Mitt inntrykk er at diskursen først og fremst brukes av rusbrukere og deler av vitenskapen.
- **Rusromantiseringsdiskursen:** Denne diskursen oppfordrer til ukontrollert bruk av rusmidler, ved at fokuset er på de positive effektene av rusmidlene og de negative effektene minimaliseres. Diskursen benyttes hovedsakelig av rusbrukere og i deler av dopkulturen, f.eks. i rusromantiserende kulturelle produkter.

I Norge har tradisjonelt avholdenhetsdiskursen stått sterkest noe som blant annet ga seg uttrykk i et total forbud mot alkohol bestemt ved folkeavstemning i 1917 (Christie og Brun 1996:48). Slik jeg ser det er forholdet mellom rus og moral sentralt for å forstå denne diskursen, siden det å ruse seg gjerne blir sett på som moralsk galt, noe som kan gi seg utslag i enten fordømmelse av eller et ønske om å redde personer som ruser seg. Innenfor denne diskursen blir ofte forholdet mellom rusbrukeren og rusmiddelet snudd på hodet, ved at rusmiddelet blir subjekt og rusbrukeren objekt. Et eksempel er varianter av uttrykket ”å bli en slave av narkotika” som henviser til at det er det aktuelle narkotiske stoffet som styrer brukeren, i stedet for omvendt. Dette har sammenheng med hvordan den rusmiddelavhengige forstås innenfor denne diskursen. Randall Collins (2004:343) skriver om hvordan anti-tobakksbevegelsen tok til seg bildet av den avhengige fra anti-

narkotikabevegelsen. Ifølge Collins er bildet av den avhengige viktig for bevegelsen fordi det gir et inntrykk av brukerne som noen som ikke kan kontrollere egen atferd og dette legitimerer at utenforstående skal ta over denne kontrollen. Avhengighet slik det brukes i denne diskursen, gir altså motstanderne mot bruk av rusmidler et moralsk grunnlag til å gripe inn i den rusmiddelavhengiges liv.

Moderasjonsdiskursen er den diskursen som for meg fremstår som mest tvetydig, og kanskje også den som tradisjonelt sett har vært minst synlig i Norge i forhold til narkotika. Siden det er vanskelig å definere nøyaktig hva som er moderat bruk eksisterer det flere konkurrerende syn på dette. F.eks. mener flere av mine informanter at de driver med moderat bruk av cannabis, selv om de benytter cannabis hver dag. Begrunnelsen er at de er opptatt av å ha en riktig balanse mellom tid i rus og tid uten rus, i tillegg til å bruke moderate mengder cannabis av gangen, for på den måten å unngå negative konsekvenser på deres funksjonsevne. De informantene dette er snakk om benytter seg altså av begreper og logikk fra moderasjonsdiskursen for å avvise at de er rusmisbrukere. Likevel vil mange hevde at daglig rus går utover de grensene som moderat bruk har, noe som eksemplifiserer hvordan ulike grupper og individer har forskjellige definisjoner av hva som er moderat bruk. Paralleller kan trekkes til spredningen av kontinentale drikkemønstre til Norge. Med kontinentale drikkemønstre tenker jeg på daglig eller nær daglig bruk av alkohol der man sjeldent drikker mye av gangen. I forhold til den tradisjonelle norske alkoholkulturen er forskjellen altså hyppigere bruk men mindre mengder av gangen, og dermed en lavere grad av beruselse. Når denne måten å bruke alkohol på ble vanligere i Norge utfordret den eksisterende syn på hva det vil si å være alkoholiker. Mens en person som drikker alkohol i små mengder hver dag tidligere trolig ville blitt klassifisert som alkoholiker, vil mange nå tenke på dette som moderat bruk. Dette er et eksempel på hvordan moderasjonsdiskursen har fått stor innflytelse når det gjelder nordmenns holdninger til alkohol, men når det gjelder holdninger til narkotika er mitt inntrykk at avholdsdiskursen dominerer.

Innenfor denne diskursen er rus i seg selv verken sunt/usunt eller riktig/galt, i stedet er det forholdet mellom rus og funksjonsevne som er avgjørende for om et gitt rusmønster kan kalles destruktivt eller ikke-destruktivt. Både avholdenhetsdiskursens syn på rus som knyttet til moral og rusromantiseringdiskursens syn på rus som noe som kan gi innsikt, holdes utenfor diskursen, og i mine øyne egner den seg derfor godt i vitenskapelige sammenhenger. Mitt inntrykk er at det meste av nyere forskning på cannabis hovedsakelig benytter seg av denne diskursen, noe jeg også forsøker å gjøre i denne oppgaven.

Rusromantiseringdiskursen er kanskje først og fremst utbredt blant rusmisbrukere, men den har visse trekk som godt kan kombineres med moderasjonsdiskursen. Det jeg i denne sammenheng tenker på er oppfatninger som at det er sunt å ruse seg innimellom, at visse rusmidler kan gi økt

(selv)innsikt, at rusmidler kan brukes til å få kontakt med metafysiske størrelser, eller at rusmidler kan brukes til å høyne kreativitet. Flere av mine informanter har vært eller er inspirert av slike rusromantisierende elementer i sitt forhold til cannabis som rusmiddel.

For å oppsummere kan det sies at informantene blir utsatt for ulike og til dels motstridende påvirkninger fra disse tre rusdiskursene, slik disse når fram til informantene via medier, kulturelle produkter og sosial samhandling.

Maktforståelse

Ifølge Foucault er ”disiplineringsmakt” og ”biomakt” sentrale kjennetegn ved moderne samfunn (Layder 1994:100). Førstnevnte form for makt dreier seg om å disiplinere sine undersåtter basert på direkte overvåking, der sanksjoner blir brukt for å sikre ønsket oppførsel, som f.eks. benyttes i fengsler og skoler. Overfor cannabisbrukere blir denne formen for makt utøvd av politi og domstolene, der straff brukes som et virkemiddel for å få den straffede til å slutte å bruke cannabis, i tillegg til at den skal virke avskrekkende på andre.

Foucaults begrep om biomakt kan defineres som statens evne til å kontrollere befolkningens kropp (Layder 1994:101). Det er altså en maktform som forsøker å regulere menneskers liv ved kartlegging og disiplinering av befolkningen (Foucault 1999:152). Biomakt baserer seg på og går utover disiplineringsmakt. I motsetning til ved disiplineringsmakt virker biomakten uten at direkte overvåking er nødvendig. I stedet utøves makten ved at det skapes en definisjon av det normale og de som avviker fra denne blir sett på i et negativt lys. Disse definisjonene internaliseres så av befolkningen som så begynner å overvåke seg selv for å unngå å bli sett på som unormale. Denne prosessen kaller Foucault normalisering som er en av kanalene biomakten virker igjennom. Et eksempel er dagens idealvekt hvor de overvektige, som i stor grad avviker fra denne blir sett på som late, udisiplinerte o.l. Det er altså først og fremst sosial fordømmelse og selvførdømmelse som risikeres ved å bryte med biomaktens forventninger.

Cannabisbrukerne blir altså utsatt for to former for makt, biomakt og disiplineringsmakt, som har som målsetning at de skal slutte å bruke cannabis. Ifølge utvalget mitt er imidlertid sanksjonene knyttet til begge disse maktformene svekket, ved at politiet i Oslo i liten grad bryr seg om cannabisbrukere og den sosiale fordømmelsen er noe de sjeldent møter på.

Rusmiddel, indre kontekst og ytre kontekst

Ifølge Norman Zinberg (1984:5) blir rusopplevelsen bestemt ut fra tre faktorer; selve rusmiddelet og de fysiologiske prosessene det setter i gang, personligheten, forventningene og dagsformen til den som ruser seg, og den kulturelle, fysiske og sosiale konteksten bruken skjer innenfor. Jeg vil i denne oppgaven referere til disse faktorene som rusmiddel (drug), indre kontekst (set) og ytre kontekst (setting). Zinberg er mest opptatt av ytre kontekst, fordi denne er minst utforsket og fordi han mener denne faktoren er sentral når det gjelder å få bruk av illegale rusmidler inn i kontrollerte former. Dette har sammenheng med en oppfatning om at rusopplevelse i stor grad er lært, noe som blant annet støttes av en innflytelsesrik studie som viser hvordan ulike stammesamfunn oppfører seg helt ulikt under alkoholrus (MacAndrew & Edgerton 1977).

Hypotesen til Zinberg (1984:5) er at det er ytre kontekst, gjennom utvikling av sanksjoner og ritualer, som bringer bruken av ulovlige stoffer under kontroll. Med sanksjoner menes her regler, mens ritualer viser til handlingsmønstre. Ifølge Zinberg (1984:10) bruker flertallet alkohol på en kontrollert måte og han knytter dette til alkoholsosialiseringen, som er felles for alle i en kultur, der man lærer at alkohol skal brukes ved spesielle anledninger og på spesielle steder. Zinbergs (1984:15) poeng er at det ikke finnes noen tilsvarende narkotikasosialisering som er felles for alle medlemmer i vår kultur, noe som gjør det vanskeligere å lære kontrollert bruk. Siden både foreldre, skolevesen og medier i all hovedsak kun oppfordrer til avholdenhet fra narkotika, faller ansvaret for å informere om kontrollert bruk på andre brukere. Dette er problematisk fordi denne informeringen ikke er langsiktig (den starter vanligvis først etter at bruk har funnet sted) og fordi det er relativt tilfeldig hvilken gruppe en havner i og det antas at det er stor ulikhet i ulike gruppers evne til å kontrollere bruk (Zinberg 1984:16). Siden bruken vanligvis foregår i det skjulte blir det vanskelig for nybegynneren å oppsøke en gruppe som er effektiv i å promotere kontrollert bruk. Konsekvensen av dette er at noen bruker kort og andre lang tid på å bli kontrollerte brukere, mens andre aldri lærer seg å bli det.

Det må legges til at i tiden som har gått siden Zinberg skrev denne boken er mitt inntrykk at moderasjonsdiskursen som han argumenterer for har vokst i størrelse og innflytelse, særlig i Europa, noe som har gjort at det blant annet informeres om kontrollert bruk på en rekke internettsider og også i visse deler av litteraturen og mediene. Dette er imidlertid kilder som gjerne må aktivt oppsøkes av den enkelte, og dermed ikke kan ses på som del av en allmenn narkotikasosialisering.

Zinberg (1984:17) trekker fram fire måter sanksjoner og ritualer fungerer for å fremme kontrollert bruk:

- Definerer moderat bruk og fordømmer overdreven bruk.
- Begrenser bruk til fysiske og sosiale settinger som passer for positiv og trygg rusopplevelse.
- Identifiserer potensielle uønskede ruseffekter, f.eks. overdose, og hvordan unngå disse.
- Båsetter stoffbruk til visse kontekster, slik at det ikke ødelegger andre plikter og relasjoner.

Kontrollert og kompulsiv bruk

Når det gjelder spørsmålet om grensen mellom bruk (kontrollert) og misbruk (kompulsivt) hevder Zinberg (1984:41-42) at man må se på både kvaliteten og kvantiteten i bruken, og at spørsmålet om hva som er misbruk kun kan fastsettes på individuelt grunnlag. Mens kvantitet viser til hvor mye og hvor ofte, viser kvalitet til hvordan man bruker stoffet. Kvaliteten til rusbruken mente Zinberg var lite utforsket og anerkjent for sin innflytelse på spørsmålet om et individ bruker eller misbruker et rusmiddel. Han utdyper skillet mellom kontrollert og kompulsiv bruk ved å vise til et utvalg av opiatbrukere. Siden forskjellene mellom de kompulsive og de kontrollerte brukerne støtter opp om Zinbergs generelle teori om rusbruk, og dessuten intuitivt virker overførbare til cannabisbrukere, vil jeg ta for meg disse.

Når det gjelder den indre konteksten viser det seg ifølge Zinberg at kontrollerte brukere i mye større grad har evnen til å ha stoff uten å bruke det. Videre viser det seg at motivene for bruken gjerne er ulike (f.eks. avslapning vs. flukt). Når det gjelder ytre kontekst hadde de kontrollerte brukerne flere venner enn de kompulsive brukerne, i tillegg til at de kjente flere kontrollerte brukere og færre kompulsive brukere. Dette støtter ifølge Zinberg hans antakelser om at brukergruppe er avgjørende for å lære bort kontrollert bruk. Hans konklusjon var at det særlig var ytre kontekst, og i noe mindre grad indre kontekst, i tillegg til nærhet til familien under oppveksten, som skilte brukere fra misbrukere (Zinberg 1984:81). Derimot fant han ingen statistisk signifikant forskjell på kontrollerte og kompulsive brukere når det gjaldt sosioøkonomisk bakgrunn, utdanningslengde eller stofftilgjengelighet (Zinberg 1984:73).

Interaksjonistisk avviksteori

I Howard Beckers *Outsiders* (1963) lanseres det som senere ble kjent som stempingsteorien om sosialt avvik. Ifølge Becker (1963:9) skapes avvik av sosiale grupper ved at noe blir definert som avvikende og deretter sanksjonert. Responsen på avvikende atferd avhenger av hvem som utfører handlingen, når det skjer og hvem som tar ”skade” av den. Avvik er altså knyttet til sosiale

definisjoner av passende atferd i ulike situasjoner, og ses derfor ikke på som noe naturlig men i stedet som relativt etter tid og sted. Stemplingsteorien hevder at når et individ først blir stemplet som avviker, vil denne stempelingen i seg selv ofte føre til ytterligere avvikende atferd. Becker bygger her på Everett Hughes (1945:357) som hevder at det finnes visse primær status bestemmende egenskaper som omgivelsene bruker til å definere en person. En primær status er en status som på en måte er over andre statuser, og som gir omgivelsene visse forventninger om hvordan en person med denne statusen er på områder som statusen ikke direkte berører. Hughes bruker et eksempel med en afroamerikansk lege, som i omgivelsenes øyne er mer afroamerikaner enn lege, mens Becker (1963:32) overfører tankegangen til å gjelde avvikere. Ved at en person blir sanksjonert på grunn av avvikende atferd hevdes det at omgivelsene vil begynne å behandle vedkommende som avvikende også på andre områder, og at dette synet, at vedkommende først og fremst er avviker, deretter kan internaliseres i personens selvforståelse og føre til ytterligere avvik. Derfor hevder Becker at narkomanes atferd delvis er et resultat av omgivelsenes reaksjoner på avviket, i stedet for noe som følger ”naturlig” av selve narkotikabruken.

For å få avstand til stempelingen og reaksjonene på denne, vil avvikere ofte søke sammen i avvikergrupper hvis medlemmer har felles skjebne og forståelse av avviket, i tillegg til felles løsninger på problemer knyttet til stempelingen (Becker 1963:59). Slik utvikles en egen avvikerkultur med egne diskurser og forståelser for å løse det problematiske i at samfunnet vurderer atferden deres som feil, og disse opptrer dermed som motstand mot biomakten.

Fra eksperimentering til fast bruk av marihuana

Becker hevder to vilkår må oppfylles for at en som eksperimenterer med marihuana skal bli fast bruker. For det første må vedkommende lære å fremskaffe ruseffekten og oppleve denne som behagelig, og for det andre må samfunnets fordømmelse av denne aktiviteten overkommes. Den første prosessen starter ved at riktig røyketeknikk læres, og så utvikles oppfatningen av at stoffet kan brukes for glede. Med dette menes at siden effektene i utgangspunktet er tvetydige må nybegynneren lære å fortolke disse som behagelige. Dette læres direkte ved instruksjoner og indirekte ved imitasjon og observasjon av andre brukere (Becker 1963:49). I Zinbergs termer er det altså den ytre konteksten som lærer nybegynneren å fortolke rusopplevelsen. Ytre kontekst lærer også nybegynneren ritualer hvis mål er å skape en behagelig rusopplevelse, f.eks. riktig dosering og når det er upassende å bruke marihuana.

Den samfunnsmessige fordømmelsen av marihuanabruk har konsekvenser som skaper visse problemer som nybegynneren må løse for at utviklingen fra eksperimentering til fast bruk skal finne sted. Denne prosessen skjer gradvis ved at ulike former for sosial kontroll overvinnes. Becker

(1963:61) knytter denne prosessen til tre utviklingsstadier for bruk; nybegynner, tilfeldig bruker og fast bruker. På det første stadiet er begrenset tilgang på marihuana en viktig faktor som begrenser bruk. For å overvinne denne begrensningen må individet få innpass i et miljø der marihuana er tilgjengelig og oppnå tillit hos en som selger marihuana. Brukeren lærer videre å minimalisere farene ved kjøp ved å ta forholdsregler for å unngå oppmerksomhet fra politiet.

Den andre kontrollmekanismen Becker (1963:66) tar for seg er den som går ut på at brukeren etter hvert føler det som nødvendig å hindre at ikke-brukere oppdager at en selv er bruker. Ifølge Becker er de fleste marihuanabrukere skjulte avvikere som frykter sanksjoner fra personer som er viktige for dem, og denne frykten overvinnes ved at de lærer at omgivelsene aldri trenger å få vite om cannabisbruken, blant annet ved observasjon av erfarne brukere. På dette stadiet vil man unngå å være i påvirket tilstand når man har omgang med ikke-brukere. Hvis bruken eskalerer vil dette imidlertid bli vanskelig i praksis. To risikoer fryktes da av brukerne: At ikke-brukere skal oppdage at en besitter cannabis og at ikke-brukere skal oppdage det når en er i påvirket tilstand. Becker (1963:69) nevner to mulige løsninger på dette problemet. Den ene er at brukeren reduserer kontakten med ikke-brukere i en slik grad at problemet forsvinner. Interaksjon med ikke-brukere er m.a.o. en mulig begrensende faktor på bruken. Becker kommer blant annet med et eksempel om en bruker som gifter seg med en dame som ikke aksepterer cannabisbruk som gjorde at han kun benyttet cannabis når kona var bortreist. Den andre løsningen på problemet er at brukeren lærer å skjule effektene av rusen for ikke-brukere. Dette skjer ofte ved at brukeren havner i en situasjon der han må gjøre noe han trodde han ikke kunne gjøre i påvirket tilstand (Becker 1963:71). Når han oppdager at han likevel kan gjøre det, endrer denne oppfatningen seg. Brukeren lærer altså å håndtere rusen slik at den ikke forstyrrer funksjonsevnen i en slik grad at ikke-brukere vil oppdage at en er påvirket av cannabis. Forståelsen av hva en kan gjøre under påvirkning av cannabis endres altså, og det blir dermed mulig å benytte cannabis i flere situasjoner enn tidligere.

Den siste kontrollmekanismen som må overvinnes er samfunnets moralske fordømmelse av narkotikabrukere. Denne benytter seg ifølge Becker av en stereotype på slike brukere som slaver av stoffet sitt i en slik grad at de ikke kan stoles på. Oppfatningen endres ved observasjon av mer erfarne brukere som fremstår som oppegående og ved at brukeren oppdager på seg selv at stereotypen ikke stemmer. Ulike former for rasjonaliseringer og redefineringer finner sted for å ugyldiggjøre den moralske fordømmelsen. F.eks. er det vanlig å tenke at mye konvensjonell atferd er mer skadelig enn cannabisbruk, f.eks. den norske helgefylla, og siden denne atferden er mer akseptert i samfunnet, følger det logisk at skadelighet ikke nødvendigvis henger sammen med grad av aksept i samfunnet. Når det gjelder stereotypen som slave av stoffet, motbevises denne av brukeren selv ved at cannabis ikke brukes i situasjoner der det blir sett på som upassende noe som gir brukeren opplevelsen av å ha kontroll på bruken (Becker 1963:75). Etter hvert som bruken øker

eller vedvarer på et høyt nivå, kan brukeren begynne å stille seg nye spørsmål om kontroll og avhengighet, og det blir nødvendig med nye måter å overbevise seg selv om at man har kontroll. Ifølge Becker (1963:76) er det da vanlig å ta en pause fra bruken, for å se om en klarer å avstå fra cannabis. Hvis brukeren opplever dette som relativt uproblematisk, vil denne ha overbevist seg selv om at han eller hun har kontroll på stoffbruken og ikke omvendt, og gjenoppta det tidligere bruksmønsteret. Dette kan kalles kontrolltesten og som analysen vil vise er det noe mine informanter har foretatt.

Ut fra Beckers forståelse er marihuanabruk altså en konsekvens av individets oppfatning av marihuana og det den kan brukes til, og denne oppfatningen utvikles og endres etter hvert som individets erfaring med stoffet øker (Becker 1963:42). Ved å legge vekt på erfaring som sentralt for hvordan man oppfatter cannabisbruk, gir perspektivet også en forklaring på hvorfor brukere og ikke-brukere har så ulikt syn på hva slik bruk går ut på. Det er imidlertid verdt å merke seg at Beckers studie foregikk før ungdomsbevegelsen på siste halvdel av sekstitallet gjorde cannabisbruk utbredt i den vestlige verden, slik at det er rimelig å anta at cannabisbruk på den tiden ble sett på som mer avvikende enn det blir i dag. Det kan forklare visse forskjeller mellom min og Beckers studie, blant annet når det gjelder i hvilken grad bruken er skjult for omgivelsene.

”Personlig” og ”sosial” identitet

I denne oppgaven vil jeg benytte begrepet ”personlig identitet” om hvordan mine informanter ser seg selv, og begrepet ”sosial identitet” om hvordan de oppfatter at omgivelsene ser dem. Skillet er i en viss forstand kun et analytisk skille, da vårt eget syn på oss selv i en viss grad er utviklet av hvordan vi tror andre ser oss. Dette er en innsikt som stammer fra George Herbert Meads (1934) teori om utviklingen av selvet, som blant annet avviksteorien i forrige del bygger på.

Overensstemmelsen mellom personlig og sosial identitet vil variere, og ifølge antakelsene til blant annet Becker vil overensstemmelsen være spesielt liten når det kommer til personer som blir definert som avvikere, siden disse redefinerer avviket for å slippe unna samfunnets fordømmelse av dem selv. Dette er et eksempel på hvordan identitet ifølge Jenkins (1996:71) må forstås som en prosess av forhandling i det sosiale rom. En persons identitet blir altså påvirket av hvilke sosiale rom det deltar i og hvordan personen presenterer seg selv. Det er i den sammenheng at stempingsteorien hevder at det er rasjonelt av cannabisbrukerne å søke tilhørighet i miljøer det aksepten for slik bruk er høy, for å unngå å adoptere et negativt syn på egen bruk fra omgivelsene (Becker 1963). Dette sier noe om hvordan personlig og sosial identitet henger sammen. Når jeg

likevel benytter meg av dette skillet er det fordi analysen tydelig viste at det var en konflikt mellom hvordan cannabisbrukerne så på seg selv og hvordan de ifølge dem selv ble oppfattet av deler av omgivelsene.

Kilden til konflikten kan spores tilbake til det Thomas Hylland Eriksen (2004:kapittel 4) kaller for "identitetens tosidighet", som dreier seg om hvordan vi får og skaper egen identitet. For det første skaper vi identitet ved å velge livsstilsmarkører, m.a.o. noe vi vil assosieres med. For det andre får vi identitet av omgivelsene basert på synlige tegn. Sosial identitet blir således en blanding av noe vi velger og noe vi blir tilskrevet. Av ulike grunner vil det derfor kunne være ønskelig å skjule visse sider ved seg selv, for å unngå at disse sidene blir en del av ens sosiale identitet. I Beckers studie var det nettopp dette cannabisbrukerne gjorde for å slippe unna et avvikende stempel. Imidlertid kan cannabisbruk også falle inn under den valgte delen av sosial identitet som en ønsket livsstilsmarkør som kan tenkes å signalisere tilhørighet, politisk radikalisme eller individualisme.

Cannabisbruker som identitet

En persons identitet kan deles opp i ulike deler, f.eks. kjønnsidentitet eller nasjonalidentitet. For mine informanter er cannabisbrukeridentitet en slik del. Cannabisbrukeridentiteten viser altså til den delen av deres identitet som dreier seg om cannabis. Alle cannabisbrukere vil ha en slik identitet, men innholdet i den vil variere. Cannabisbruk kan ses på som en form for forbruk og ifølge Hylland Eriksen (2004:99) er det viktig å være klar over at selv om forbruk gir identitet, er det kulturen forbruket skjer innenfor som bestemmer innholdet i en forbruksidentitet. Ulike grupper forsøker også å bestemme innholdet i en identitet, men de gjør dette i mindre intens grad enn kulturen som helhet. Innenfor en kultur kan det derfor være konkurrerende syn på hva som er innholdet i en identitet, og disse synene kan ha ulik grad av påvirkning på hvordan en person som har den aktuelle identiteten ser seg selv. Når det gjelder cannabisbruk hevder mine informanter at ikke-brukere og media ofte har lite kunnskap om hva slik rusbruk dreier seg om, noe som blant annet gir seg utslag i at cannabisbruk blir sett på som en mye viktigere del av deres identitet enn det de selv ser den som. Konflikten mellom personlig og sosial identitet slik mine informanter oppfatter denne dreier seg altså både om innholdet i cannabisbrukeridentiteten og dens betydning i brukernes identiteter.

Presentasjon av selvet

Identitet handler også om hvem vi vil være, og dermed om hvordan vi fremstiller oss selv. Dette er viktig å ha i bakhodet når man skal tolke et datamateriale som tar utgangspunkt i informantenes

perspektiv. Ifølge Hylland Eriksen (2004) går vår tids identitetsideal ut på å være ”lettere nomadisk”. Med dette menes at man er i stand til å gå ut og inn av ulike sammenhenger der man bruker ulike sider av seg selv, i stedet for å være knyttet til en bestemt status på tvers av situasjoner. Ut fra dette synet vil man anta at cannabisbrukere ikke primært ønsker å bli sett på som cannabisbrukere i de fleste sammenhenger, men tvert imot vil hevde at dette kun er en status som har betydning i visse situasjoner.

Ifølge Erving Goffman (1959:13) vil mennesker i sosiale sammenhenger vanligvis handle målrettet for å gi de andre tilstedeværende det inntrykk de ønsker å formidle av seg selv. Regulering av uttrykk er sentralt for å få til dette, og derfor vil visse sider ved en selv fremheves mens visse vil undertrykkes (Goffman 1959:96). Goffman gir m.a.o. en beskrivelse av hvordan mennesker forhandler om identitet i sosiale rom ved å være bevisste på presentasjonen av seg selv. Hvordan denne presentasjonen foregår vil delvis avhenge av aktørens definisjon av situasjonen, blant annet om interaksjonen heller i retning av å være formell eller uformell (Goffman 1959:109).

I denne sammenheng lanserer Goffman begrepene ”frontstage” og ”backstage”, to metaforer lånt fra teaterdiskursen, som to ulike arenaer for presentasjon av selvet. På scenen spiller skuespillerne en rolle, mens bak scenen er de seg selv. Frontstage kjennetegnes av at aktørene i stor grad er bevisst på reguleringen av uttrykk, og preges av respektabilitet i både språk og oppførsel. Backstage preges av en atmosfære av fortrolighet mellom de tilstedeværende, som gjør at aktørene i liten grad er opptatt av uttrykksregulering, men i stedet i stor grad ”er seg selv”. Overført til dagliglivet kan vi si at personer gjerne er frontstage på jobb, mens de er backstage når de kommer hjem til familien. For å sikre den fortrolighet som finnes backstage er det gjerne en form for adgangskontroll, og de tilstedeværende vil ofte kjenne hverandre godt (Goffman 1959: kapittel 3). Utgangspunktet for å ha med disse begrepene, var en antakelse om at cannabisbruk er en typisk backstage aktivitet som kanskje skjules frontstage.

Identitetsfellesskap

Ifølge Jenkins (1996) fungerer den personlige identiteten som noe som differensierer, altså noe som viser individualitet, mens den sosiale identiteten forener, siden den forenkler mangfoldet for å skape kategorier av mennesker som har noe felles. Disse kategoriene kan så danne grunnlag for utvikling av fellesskap som kan mobiliseres politisk. Ifølge Hylland Eriksen må identitetsfellesskap i en viss grad dyrkes. For at dette skal skje trenger man blant annet et felles prosjekt å jobbe sammen om, f.eks. legalisering av cannabis, som er viktig for medlemmene. For at gruppen skal ha en sterk solidarisk følelse seg i mellom, er det viktig at det er en eller flere andre som truer med å ødelegge gruppens prosjekt (Hylland Eriksen 2004:63), noe det er i dette tilfellet siden mange kjemper mot

en legalisering av cannabis og økt aksept for bruk. Imidlertid hevder informantene mine at motstanden mot cannabisbruk er mindre enn tidligere, noe som i så fall kan tenkes å ha svekket fellesskapsfølelsen blant cannabisbrukerne. I tillegg er det ikke sikkert at alle cannabisbrukere er enige i legaliseringsstandpunktet. Et spørsmål for analysen blir derfor hvordan mine informanter er knyttet til legaliseringsbevegelsen og et eventuelt fellesskap av cannabisbrukere.

3. Fremgangsmåte

Noe av det første jeg gjorde da jeg startet med dette prosjektet var å foreta en del metodiske valg. Intensjonen var hele tiden å gjøre en kvalitativ undersøkelse, siden jeg anså kvantitativ metode som lite egnet for å belyse de forhold jeg ønsket å fordype meg i. I tillegg er det visse aspekter ved fenomenet som gjør det vanskelig å utnytte sistnevnte metodes styrker. For det første ville statistisk representativitet ikke være mulig å oppnå, fordi det ikke finnes noen oversikt over alle som bruker cannabis i Norge. Dermed ville heller ikke resultatene bli generaliserbare. For det andre ville ikke en kvantitativ tilnærming etter min mening gi utdypende svar på hvordan informantene opplever og forstår egen cannabisbruk siden standardiserte intervjuer som spørreskjemaer har vanskelig for å fange opp hvor forskjellig mennesker opplever virkeligheten. Dessuten formidler intervjuer ansikt til ansikt mer enn bare det som blir sagt. Ofte kan det også være mye å hente i hvordan ting blir sagt, når stillhet oppstår og kroppsspråk.

Selv om mange assosierer kvalitativ metode utelukkende med intervju, finnes det også andre metoder som observasjon og tekstanalyse, som ble vurdert underveis men ikke benyttet av hensyn til prosjektets ressurser. Jeg ville ha tak i deres erfaringer med og forståelse av fenomenet cannabisbruk, og ifølge Fog (2001:47) er tilgang til den slags data en av intervjumetodens fortrinn:

Det kvalitative forskningsinterview er spesielt velegnet til at belyse et menneskes livsverden, dels den aktuelle, således som personen handler, tenker og føler i den, dels den historiske, som han har utviklet sig i og fra. Dette indebærer, at interviewet er spesielt godt til at belyse både den individuelle, personlige utvikling og den kontekst, som er den mere almene baggrund for utviklingen.

Datainnsamling

Jeg hadde altså bestemt meg for å dybdeintervjue cannabisbrukere, men som jeg tidligere har vært inne på var det en bestemt gruppe jeg var ute etter, og jeg måtte derfor bestemme meg for visse kriterier som eventuelle informanter måtte oppfylle for å delta i prosjektet. Jeg ville ha tak i personer som ruser seg på fritiden, etter arbeid eller studier, og som ikke har noen forbindelse til kriminalitet, utover kjøp og bruk av cannabis. Disse skiller seg fra det stereotypiske bildet på den narkomane ved at de er integrerte i samfunnet og ikke synlige narkotikabrukere.

Dessuten ville jeg ikke studere ungdom fordi jeg anså ungdomsperioden som en tid preget av eksperimentering, forandring og sterk grad av miljøpåvirkning. Jeg endte opp med å sette et krav om at informantene måtte være minst 22 år, siden jeg antar at brukerne da er selvstendige nok til at cannabisbruken kan ses som et uttrykk for at det er noe de bevisst ønsker å drive med, altså noe de finner en eller annen form for mening i. En annen fordel ved å studere voksne mennesker var at de hadde lang erfaring med å bruke cannabis og at de dermed også hadde mer å fortelle. I tillegg var det først og fremst ”hverdagsrusen” jeg ville se på, i motsetning til festbruk som etter mitt inntrykk er mer utbredt i yngre aldersgrupper.

Resten av kravene var knyttet til selve bruken. Informantene måtte bruke cannabis minst en gang i uken i gjennomsnitt og ha brukt stoffet i minst 2 år. Dette var krav jeg følte måtte innfris for å belyse problemstillingen. For en person som røyker cannabis fire-fem ganger i året virker det usannsynlig at den spredte bruken vil ha en identitetsrolle av interessant størrelse. Denne personen vil trolig heller ikke bli vurdert som cannabisbruker av omgivelsene sine.

Rekruttering

Det faktum at det er ulovlig å bruke cannabis i Norge, innebærer at brukerne i en viss grad holder bruken skjult. Det var dermed en utfordring å få kontakt. I tillegg var det, siden det var snakk om ulovlige aktiviteter, ekstra viktig å overbevise eventuelle informanter om at de nødvendige hensyn ble tatt til anonymisering slik at de ikke risikerte noe ved å delta i prosjektet.

Tre metoder ble benyttet under rekrutteringen. En gikk ut på å spørre venner, bekjente og andre jeg kom i snakk med i denne perioden om de kjente noen som oppfylte kravene til å bli intervjuet. I tillegg spurte jeg de jeg intervjuet om de visste om noen andre som oppfylte kriteriene (snøballmetoden). I begynnelsen var det vanskelig å få tak i nok informanter på denne måten. Jeg forsøkte derfor to andre metoder. Jeg hang opp et oppslag i en butikk som selger brukerstyr relatert til cannabis der jeg ettersøkte informanter, og sendte en e-post til NORMAL (Norsk Organisasjon for Revurdering av Marihuana Lovgivningen) der jeg spurte om de kunne hjelpe meg med rekrutteringen. Ingen av disse metodene ga resultater. Etter hvert ga imidlertid den første metoden meg overflod av informanter og det var flere jeg måtte si nei til.

På tross av at jeg fikk kontakt med alle informantene gjennom personer jeg i en viss grad kjenner, synes jeg det likevel ble et variert utvalg. Dette var et resultat av en bevisst strategi på å spørre mennesker jeg kjente fra ulike miljøer og aldersgrupper etter informanter, for å hindre en homogen gruppe. Alle jeg tok kontakt med var villige til å stille opp. Omtrent halvparten viste en viss bekymring for egen anonymitet, og to av disse fikk på oppfordring en kontrakt der jeg garanterte for deres anonymitet.

I forbindelse med rekrutteringen opplevde jeg at oppgaven ble et samtaletema, og jeg fikk mange verdifulle innspill både fra folk som selv brukte eller hadde brukt cannabis og fra folk som aldri hadde vært borti det. Det var tydelig at dette var et tema mange hadde meninger om og som det fantes motstridende syn på. Jeg fikk således et visst bilde av hvordan omgivelsene så på de som brukte cannabis regelmessig. Generelt virket det som folk så cannabis som mindre skadelig enn andre narkotiske stoffer og det var få som hadde en moralsk fordømmende holdning, men mange var skeptiske til hyppig bruk.

Presentasjon av utvalget

Utvalget består av syv menn og tre kvinner med en snitt alder på 29 år, og en varians fra 22 til 38 år. Alle informantene var bosatt i Oslo ved intervju tidspunktet. Bakgrunnen til informantene varierte både når det gjaldt sosioøkonomisk status og geografisk bakgrunn. Ved intervju tidspunktet var seks av informantene i fast arbeid, tre var selvstendig næringsdrivende og en var student. Halvparten av utvalget hadde jobber som kan karakteriseres som kreative, der i blant fotograf, arkitekt, skuespiller og kunstmaler. Av de resterende i utvalget var det tre personer som jobbet i IT-bransjen og en som jobbet med medieanalyse. Omtrent halvparten hadde fullført høyere utdanning på universitets eller høyskole nivå og like mange hadde kjæreste. Politisk befant flertallet seg på venstresiden, men hadde samtidig visse liberalistiske standpunkt.

Informantene hadde fra 4 til 17 års erfaring med cannabisbruk. Alle informantene så seg selv som brukere ved intervju tidspunktet, men to oppga at de tidligere hadde misbrukt stoffet i perioder. I utvalget var det fire personer som brukte cannabis hver dag, og tre personer som oppga et snitt på fem ganger pr uke. Av de resterende tre, holdt to på å prøve å redusere bruken sin ved intervju tidspunktet. Begge disse hadde vært daglige brukere. Frank, som var yngst i utvalget, røyket cannabis to-tre ganger i uka, og var den eneste i utvalget som aldri hadde hatt et fast bruksmønster med hyppigere bruk enn det. Gjennomsnittlig forbruk pr uke strakte seg fra 1,5 gram til 10-15 gram cannabis, mens snittet i utvalget var 3-4 gram. M.a.o. brukte den informanten som brukte mest ti ganger så mye cannabis som den som brukte minst. Noe av variansen skyldes ulik hyppighet, men det var også stor forskjell på hvor mye cannabis de brukte av gangen.

Flertallet av informantene fortalte at de likte å ruse seg. Det var dermed ikke overraskende at nysgjerrighet på rusvirkninger ble oppgitt som hovedårsaken til at informantene hadde testet cannabis og andre narkotiske stoffer. 8 av 10 oppga at cannabis var det rusmiddelet de foretrakk, mens resten oppga cannabis i visse situasjoner og alkohol i andre, eller i kombinasjon. Med et unntak hadde hele utvalget testet andre narkotiske stoffer enn cannabis. For de fleste hadde dette hovedsaklig vært eksperimentering, som lå flere år tilbake i tid, men det var også flere som hadde

brukt andre stoffer uregelmessig over lengre tid. For et lite mindretall var andre stoffer noe de kunne bruke når anledningen bød seg i sosiale sammenhenger, men dette var relativt sjeldent. Når det gjelder bruk av alkohol var det stor spredning i utvalget. Flere drakk sjeldent alkohol og oppga at de ikke likte alkoholrusen fordi de opplevde å miste kontroll og fordi de synes fulle folk var masete. Dette var særlig blant de eldre i utvalget. Andre drakk alkohol regelmessig i helgene. Til hverdags foretrakk imidlertid utvalget cannabis fremfor alkohol.

Intervjuer

I forkant av intervjuene hadde jeg forberedt meg ved å foreta det Fog (2001:110) omtaler som en selvransakelse. Det vil si at jeg undersøkte hva jeg selve tenkte om cannabisbruk ved å skrive dette ned. Dette for at jeg skulle bli bevisst mine egne fordommer, for at de dermed skulle ha minst mulig innvirkning på intervjusituasjonen. Deretter lagde jeg en lang intervjuguide med spørsmål som på ulike måter kunne belyse temaet. Jeg forsøkte å bygge opp en viss rekkefølge på spørsmålene der de jeg anså som mest sensitive ble plassert i midten av intervjuet. Dette blir anbefalt av blant annet Thagaard (2002:94).

Jeg hadde en delvis strukturert tilnærming til intervjuene, noe som vil si at temaene var bestemt på forhånd men rekkefølgen varierte (Thagaard 2002:85). Dette for å kunne forfølge informantenes tankebaner slik de forekom. En viss intervjustruktur var likevel nødvendig, for å sikre at samtalen ikke forsvant ut på temaer som ikke var relevante. Til det første intervjuet hadde jeg med meg en lang intervjuguide med alle spørsmålene jeg tenkte kunne være fruktbare, som fungerte som en huskeliste jeg kunne se igjennom under og etter intervjuet for å se om jeg hadde glemte noe. Erfaringer fra det første intervjuet gjorde at jeg kuttet ned den lange guiden til en side med stikkord som jeg brukte på de andre intervjuene. Det ble da lettere å følge samtalen og komme med oppfølgingsspørsmål, og jeg unngikk dermed å være overdrevent opptatt av intervjuguiden, som ifølge Fog (2001:118) kan føre til at man mister kontakten med informanten.

Ifølge Thagaard (2002:98) er det viktig å etablere en god og tillitsfull atmosfære under kvalitative intervjuer, noe jeg synes jeg fikk til. Informantene var lett å få i snakk, og det virket ikke som om de hadde problemer med å snakke åpent om temaet. Intervjuene ble gjennomført enten hjemme hos informanten, på et seminar rom på Blindern eller hjemme hos meg. Totalt sett tok intervjuene fra en til tre timer.

Thagaard (2002:79) skriver at hvordan forskeren oppfattes av informantene har betydning for hvilke data en får. Flere av informantene kommenterte også at de kanskje ikke ville ha snakket like åpent om temaet til en annen intervjuer. Dette tror jeg hadde sammenheng med min fremtoning og oppførsel under intervjuene. Jeg var kledd i en uformell stil og benyttet i liten grad et akademisk

språk. Dette medførte nok at jeg ikke ble oppfattet som en typisk ”forsker”. Videre oppførte jeg meg ydmykt i intervjusituasjonen og holdt stort sett mine egne forståelser og oppfatninger av det de sa for meg selv, med mindre jeg var usikker på hva de ville formidle.

De fleste informantene spurte før intervjuet om min agenda med oppgaven og om jeg selv brukte cannabis. Dette var spørsmål jeg svarte ærlig men kort på, og ikke tok opp selv hvis jeg ikke ble spurt. Dette fordi jeg ikke ville at disse forholdene skulle påvirke informantenes svar. Informantene ble imidlertid på forhånd informert om at det var deres opplevelse av å være cannabisbruker jeg ønsket å snakke om, og på spørsmål forklarte jeg at jeg forsøkte å ha et perspektiv som verken var preget av fordømmelse eller forherligelse av cannabisbruk. Dette tror jeg var medvirkende til at jeg fikk gode og utfyllende svar om de negative aspektene ved slik bruk. Hvis jeg f.eks. ønsket å undersøke om cannabisbruk er skadelig, tror jeg informantene ville vært mindre tilbøyelige til å snakke om de negative aspektene ved deres rusmønster. På oppfordring innrømte jeg at jeg selv hadde prøvd cannabis og hadde venner og bekjente i musikkmiljøet som benyttet stoffet. Det er mulig at dette kan ha gjort at jeg ble oppfattet mer som en av dem enn hvis jeg hadde svart nei på dette spørsmålet. Jeg tror imidlertid jeg lyktes godt i å holde egne holdninger atskilt i intervjusituasjonen, blant annet fordi flere informanter uttrykte usikkerhet om hvilket forhold jeg selv hadde til cannabis i etterkant av intervjuene.

Analyse, etikk og skriving

Intervjuene ble foretatt i perioden mars til juni 2005. De ble deretter nøyaktig transkribert til jeg satt med et skriftlig materiale på ca. 200 sider. Jeg bestemte meg tidlig for å gjøre en tematisk analyse. Alternativet var å lage profiler rundt informantene for å få frem de individuelle historiene. Dette ble imidlertid ikke aktuelt da jeg ønsket å se mer på det de hadde til felles enn hvordan de var forskjellige. I tillegg ville en profilorientert tilnærming gjøre anonymiseringen vanskeligere. En temasentrert tilnærming går ut på at teksten deles inn i kategorier, der informantenes svar på de ulike kategoriene siden sammenlignes (Thaagard 2002:154). Jeg benyttet matriser for å sortere sitater, beskrivelser og mine tolkninger etter de ulike temaene for å gjøre materialet oversiktlig og sammenligning enkelt, samtidig som materialet ble knyttet til teori. Analysen gjennomgikk en rekke nyanseringer og forandringer fra den spede starten under selve datainnsamlingen og frem til publisering, blant annet som et resultat av snevring av fokus og nye innfallsvinkler på originalmaterialet.

Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

Begrepene i overskriften benyttes gjerne i kvalitativ metode i stedet for begrepene reabilitet, validitet og generalisering som benyttes i kvantitativ metode, siden innholdet i disse begrepene er ulike i de to metodene (Thagaard 2002:21). Troverdighet handler om dataenes kvalitet, og det er derfor viktig at forskeren gjør rede for hvordan dataene ble utviklet (Thagaard 2002:170), noe jeg forsøker å gjøre i dette kapittelet. Enkelte kritiske røster har hevdet at data som er basert på selvrapporing fra narkotikabrukere ikke er til å stole på, men ifølge Zinberg (1984:64) konkluderer flere studier som undersøker dette med at data fra slike individer pleier å ha høy grad av troverdighet.

Troverdighet handler også om hvordan dataene benyttes og videreutvikles av forskeren, og for å sikre høy troverdighet er det derfor viktig å skille klart mellom den informasjonen som kommer fra informantene og den som består av forskerens vurderinger og tolkninger (Thagaard 2002:178). Dette kan blant annet gjøres ved å gjengi lengre utdrag fra intervjuene i det publiserte arbeidet og ved å la en annen forsker vurdere det samme datamaterialet (Silverman 2001:225-231). Av plasshensyn hadde jeg i liten grad mulighet til å gjengi lengre utdrag fra intervjuene, men jeg har forsøkt å skille klart mellom hva som er sitater og beskrivelser, og hva som er mine vurderinger av disse. På grunn av de etiske retningslinjene gitt av NSD for denne type undersøkelser hadde jeg ikke mulighet til å la en annen forsker vurdere datamaterialet, men veileder har lest sentrale utdrag og satt mine tolkninger på prøve ved å foreslå alternative tolkninger. Innenfor prosjektets rammebetingelser mener jeg derfor at jeg har forsøkt å sikre høy troverdighet.

Bekreftbarhet knyttes til kvaliteten på tolkningene. For å sikre høy bekreftbarhet er det derfor viktig å gå kritisk gjennom grunnlaget for egne tolkninger (Thagaard 2002:180). En del av dette grunnlaget er forskerens posisjonering i forhold til det miljøet som studeres. Jeg tror jeg har ganske god kjennskap til det miljøet jeg undersøker i denne oppgaven, og ifølge Thagaard (2002:181) kan dette være både en styrke og en begrensning. En styrke fordi det blir lettere å forstå informantene og ved at egne erfaringer kan brukes for å bekrefte forståelsen som utvikles, men samtidig kan det føre til at nyanser som blir tatt for gitt eller som ikke samsvarer med egne erfaringer blir oversett. Hvorvidt sistnevnte har skjedd er selvsagt vanskelig for meg å vurdere, men jeg har gjort rede for min posisjon slik at den kritiske leser selv kan vurdere dette.

Bekreftbarheten kan i tillegg vurderes ved å se på om forskningsresultatene støttes av lignende undersøkelser og om informantene kjenner seg igjen i tolkningene, når dette er mulig og hensiktsmessig å gjøre (Silverman 2001:233). Problemet med førstnevnte metode er at kvalitative undersøkelser ofte er svært kontekstavhengige. Det er derfor ikke overraskende at det var visse forskjeller på de cannabisbrukerne Becker undersøkte og de jeg undersøkte. Likevel kom jeg fram til mange av de samme resultatene som blant annet Becker og Zinberg gjorde. Noen informanter

fikk dessuten lese tidlige utkast til oppgaven, noe jeg synes var hensiktsmessig siden jeg tar utgangspunkt i deres selvforståelse, og disse kjente seg igjen i mine tolkninger.

Overførbarhet knyttes til hvorvidt den forståelsen som utvikles også kan være relevant i andre situasjoner og om en leser som kjenner det aktuelle fenomenet vil kunne kjenne seg igjen (Thagaard 2002:171). Fra starten av har jeg tenkt på denne undersøkelsen som eksplorerende siden jeg utforsket et forholdsvis ukjent terreng i fagsammenheng, og jeg har derfor ikke hatt noe mål om at mine fortolkninger skal være overførbare. Jeg tror likevel at en del av resultatene kan brukes for å belyse andre typer av cannabisbrukere, brukere av andre rusmidler og kanskje også mer generelt hvordan mennesker forholder seg til stimuli. Når det gjelder spørsmålet om i hvilken grad resultatene kan overføres til å gjelde andre typer av cannabisbrukere er det viktig å ha klart for seg de kriteriene som informantene oppfylte for å delta og det at et slikt tilgjengelighetsutvalg kan gi visse skjevheter ved at personer som ikke er villige til å delta kan representere mer problematiske sider ved det fenomenet som studeres (Thagaard 2002:54). I dette tilfellet er dette lite problematisk siden jeg var interessert i undersøke cannabisbrukere som ikke så seg selv som misbrukere. Men det er mulig at personer som i stor grad skjuler rusbruken sin vil være lite villig til å stille opp på slike undersøkelser. Når det gjelder åpenhet rundt egen rusbruk, kan det derfor tenkes at mitt utvalg ikke er helt representativt for mennesker med lignende rusmønstre.

Det er også nødvendig å si noe om hvordan jeg vurderer de dataene jeg fikk tilgang til gjennom intervjuene siden ulike forskningstradisjoner har ulike oppfatninger av hva som regnes som gode data. Innenfor samfunnsfagene så finnes det tre ulike måter å se intervjudata på ifølge Silverman (2001: 86):

- **Positivism:** En tradisjon som tar det informantene sier i et intervju som fakta om verden uavhengig av settingen for intervjuet.
- **Emosjonalisme:** Informantene ses som aktive konstruktører av den sosiale verden, og det er derfor informantenes autentiske erfaringer som er det viktigste å få tak i.
- **Konstruksjonisme:** Både intervjuer og informant ses som konstante meningsskapere og dette blir gjort til hovedfokus for forskningen. Selve intervjuet blir altså et tema i seg selv.

Den første posisjonen avfeier jeg både fordi jeg mener vitenskapen ikke har tilgang til noen objektiv virkelighet¹, og fordi jeg mener at intervjusituasjonen alltid vil ha en viss påvirkning på intervjuet. I forhold til disse posisjonene vil jeg plassere meg midt mellom de to sistnevnte. Med det mener jeg

¹ Av plasshensyn har jeg ikke mulighet til å ta for meg det vitenskapsteoretiske argumentet som ligger bak dette standpunktet.

at jeg ser dataene som uttrykk for informantenes subjektive virkelighet, samtidig som de i en viss grad er konstruksjoner som ble skapt i intervjusituasjonen. Min egen rolle som intervjuer og konteksten intervjuet foregikk i, var altså med på å påvirke hvilke data jeg fikk tak i.

Etiske dilemmaer

I kvalitative studier er det særlig tre prinsipper som er viktige i en diskusjon om forskerens etiske ansvar: Informert samtykke, konfidensialitet og deltakelsens konsekvenser for informantene (Thagaard 2002:23). Informert samtykke innebærer at informanten blir informert om prosjektets formål i forkant av deltakelsen, at deltakelsen er frivillig og at vedkommende har rett til å trekke seg fra prosjektet på et hvilket som helst tidspunkt. Ingen av informantene mottok noen form for godtgjørelse, noe som understreker at de deltok fordi de ønsket det. De ble kort informert om temaet for oppgaven og at det var deres bruk av cannabis jeg ønsket å snakke med dem om. De ble også informert om at dette dreide seg om en masteroppgave i sosiologi, at lydopptak ble benyttet og at de hadde muligheten til å trekke seg.

Kravet om konfidensialitet går ut på at informantene ikke skal kunne gjenkjennes i det publiserte forskningsmaterialet eller på annen måte. Dette innebærer at biografisk informasjon og lignende blir anonymisert i det publiserte arbeidet, og at uvedkommende ikke skal ha innsyn i materialet underveis (Thagaard 2002:24). Dette er spesielt viktig i dette tilfellet siden cannabisbruk er ulovlig og det kan derfor tenkes at informantene ville kunne møte på negative sanksjoner hvis de blir gjenkjent. Jeg har derfor vært fokusert på å hindre gjenkjennelse ved å ha dette i bakhodet under seleksjonen av data fra intervjuene til den ferdige oppgaven og i presentasjonen av disse. Navn på personer og steder, og enkelte fakta som ikke er direkte relevante for temaet er derfor blitt endret. I tillegg ble opptakene av intervjuene slettet så fort disse var overført til tekst, for å unngå at de skulle havne på avveie.

Et annet viktig etisk krav er at informantenes deltakelse i prosjektet ikke skal ha negative konsekvenser for dem selv. Jeg forsøkte å skrive om informantene på en respektfull måte, slik at ingen skulle føle seg "trampet på" i ettertid, men det er selvsagt vanskelig å vite på forhånd hvordan informantene vil reagere på det ferdige produktet. Dette er også Thagaard (2002:128) inne på når hun skriver om hvordan forskerens perspektiv kan oppleves som et overgrep av informanten hvis dette perspektivet avviker fra informantens forståelse av seg selv. Ulempen med en temasentrert tilnærming er nemlig at datamaterialet deles opp og presenteres ut av sammenheng, noe som kan føre til fremmedgjøring for informanten (Thagaard 2002:168). Jeg har imidlertid prøvd å spesifisere sammenhengene som visse sitater ble tatt ut av for å unngå misforståelser, og selv om min analyse av deres bruk neppe vil være identisk med deres egen forståelse, da den blant annet foregår på et mer

analytisk nivå, tror jeg likevel de i stor grad vil kjenne seg igjen. Mine antakelser støttes av den tilbakemeldningen jeg har fått fra de informantene som har lest tidlige utkast til analysen, men av tidshensyn fikk ingen av informantene lese det ferdige produktet før publisering.

Et kritisk blikk på metoden

En mulig kritikk mot den fremgangsmåten jeg har fulgt er at de dataene jeg har fått tilgang til gjennom intervjuene vil være farget av at informantene fremstiller egen rusbruk som mer uproblematisk enn de virkelig opplever den. Siden jeg ikke har andre opplysninger å kontrollere deres fremstilling opp i mot, kan jeg ikke garantere at dette ikke er tilfelle, men jeg skal ta opp temaet til diskusjon.

Hva kan eventuelt være grunnen til at informantene gir en uriktig eller ubalansert fremstilling av egne rusvaner? For det første kan det tenkes at mennesker generelt vil snakke mer om det positive enn det negative ved noe de driver mye med, da det positive er beslektet med hvorfor de gjør det og gjerne er mer fremtredende i opplevelsen. Dessuten vil man kanskje være redd for å fremstå som inkonsistent hvis man gir uttrykk for negative holdninger til noe man bruker mye tid på. Under intervjuene ble mange ulike sider ved rusbruken tatt opp i spørsmålene, og det var omtrent like mange spørsmål som tok opp positive som negative aspekter ved rusbruken, slik at informantene dermed ble oppfordret til å gi en balansert fremstilling. I praksis varierte det imidlertid i hvilken grad informantene fokuserte mest på de positive eller de negative aspektene.

For det andre så er aktiviteten det her er snakk om ulovlig og delvis sosialt fordømt, og det kan derfor tenkes at informantene i en viss grad følte seg i en forsvarposisjon. Med dette mener jeg at de kanskje følte en ekstra trang til å legitimere rusbruken overfor en utenforstående, og dermed fremstilte rusbruken som mindre problematisk enn det de egentlig opplever den som. Det kan for eksempel hende de hadde en trang til å balansere den negative fremstillingen av cannabisbruk som ifølge informantene dominerer i offentligheten, For det tredje ønsker ikke mennesker å fremstille seg selv i et negativt lys overfor andre. Det blir derfor lite ønskelig eller vanskelig å fremstille seg selv som f.eks. rusmisbruker. Mot dette kan det innvendes at et anonymt forskningsprosjekt blir en spesiell situasjon i denne sammenheng, der den de snakker med ikke tilhører deres omgangskrets, i tillegg til å ha taushetsplikt, slik at det en sier ikke vil få sosiale konsekvenser.

Mitt inntrykk av datamaterialet som helhet er at dette i liten grad er farget av slike forhold. Det var også slik jeg oppfattet informantene under intervjuene, det var f.eks. flere informanter som var opptatt av at cannabisbruk ikke er så uskyldig som mange skal ha det til. Jeg fikk inntrykk av at informantene synes det var viktig å også få med de negative sidene i deres fremstilling, både når det gjaldt deres personlig forhold til cannabis og andre brukeres forhold til det. Samtidig var det en del

informanter som i liten grad tok opp negative aspekter. Imidlertid blir det umulig for meg å si om dette skyldes faktisk forskjeller eller om det skyldes ulike måter å takle intervjusituasjonen på. Uansett hva som er tilfelle gjaldt dette kun et lite mindretall, slik at mitt inntrykk er at datamaterialet som *helhet* gir et balansert bilde av informantenes opplevelse av cannabisbruk.

4. Rusmønster og identitet

Sentralt i Beckers (1963:42) forståelse av cannabisbruk er at brukerens oppfatning av cannabis og hva cannabisrusen kan brukes til forandrer seg som følge av de erfaringer brukeren gjør seg med stoffet. Denne oppfatningen støttes av mitt materiale, som viser at for mine informanter ser det ut til at opplevelsen av å være cannabisbruker har endret seg flere ganger i løpet av ”brukerkarrieren”, både når det gjelder brukens mening, karakter og funksjon. Jeg vil derfor starte analysen med å beskrive denne utviklingen, som bakgrunn for det synet informantene har på egen bruk i dag.

Cannabiskarriere

Anna: Starta jo med party, slutta med jobbing. Nå er det ikke så mye party her lenger. Litt innimellom.

Sitatet kan sies å oppsummere hvordan cannabiskarrieren til mine informanter har beveget seg fra det sosiale til det private, fra festbruk til hverdagsbruk. Karakteren til bruken har altså endret seg. I tillegg kan Annas uttalelse leses som at funksjonen til bruken har endret seg, fra å være knyttet til fest, er den nå mer knyttet til arbeid. Men hvordan har disse prosessenene foregått?

Den påfølgende oversikten forsøker å belyse dette spørsmålet. Den er basert på hvordan mine informanter snakker om sin egen og sine venners bruk av cannabis, og er delt inn i ulike faser en cannabisbruker *typisk* beveger seg gjennom. Det må imidlertid understrekes at inndelingen i faser i en viss forstand er kunstig, da ikke alle informantene har vært innom alle fasene, rekkefølgen kan variere, og grensene ikke må ses på som absolutte. Generelt virker det som om utviklingen drives fremover av et samspill mellom informantenes erfaringer med cannabis og endringer i ytre omstendigheter i livet deres som påvirker bruken.

Eksperimenteringsfasen

Denne fasen omfatter debuten og fram til informantene ble faste brukere. På dette tidspunktet synes bruken nærmest utelukkende å ha foregått i sosiale sammenhenger og primært ha blitt motivert av nysgjerrighet. Litt forenklet kan utvalget deles i to når det gjelder motivasjon for å prøve cannabis. Den første kategorien ble tiltrukket av det jeg vil kalle det symbolske aspektet ved cannabisbruk. Da tenker jeg på hvordan slik bruk blir eller har blitt assosiert med kulturelle uttrykk eller bevegelser, som informantene identifiserte seg med. Flere informanter fortalte at de hadde blitt nysgjerrige på

cannabisrusen gjennom deler av det symbolske aspektet, blant annet hip hop musikk eller hippiebevegelsen. For Kristoffer var det beatlitteraturen som gjorde ham nysgjerrig:

Jeg leste litt ekstrem litteratur kanskje til å være 12-13-14 år. Men det var altså ting som ble sittende så lenge og som jeg tror var med på å påvirke meg til å bli nysgjerrig på det.

Manglende tilgang gjorde imidlertid at han ikke prøvde cannabis før mange år senere, noe som ikke var uvanlig i utvalget. Opplevelsen var vanskelig å definere:

Kristoffer: Det var kanskje sånn at de fleste mente vel at de ble påvirka men jeg kunne ikke helt si på hvilken måte. Jeg syntes vel det var litt vagt og litt rart og jeg tror ikke jeg ble så veldig fjern da.

Martin: Men du fikk lyst til å prøve det igjen?

Kristoffer: Ja, det gjorde jeg. Det var spennende.

Sitatet støtter Beckers (1963) oppfatning om at rusopplevelsen i utgangspunktet er tvetydig, og at brukeren må lære å oppleve rusen som behagelig. Forventninger om rusopplevelsen Kristoffer hadde dannet seg via det symbolske aspektet gjorde imidlertid at han fortsatte å eksperimentere med cannabis fram til han opplevde rusen som behagelig. Dette var en typisk utvikling i utvalget, selv om det også var noen som umiddelbart oppfattet rusopplevelsen som behagelig. For den andre delen av utvalget var sosiale forhold viktigere enn det symbolske aspektet. Nysgjerrigheten til å prøve kom når cannabis ble utbredt i deres miljø, eller ved at de hørte om det fra de storesøsken eller lignende. En måte å se det på er at for denne gruppen kom tilgjengeligheten ofte før nysgjerrigheten på rusopplevelsen, i stedet for omvendt som for den andre gruppen. Disse informantene hevdet likevel at det var en selvstendig avgjørelse å teste cannabis.

Flere av informantene debuterte relativt sent, og enkelte var også motstandere av cannabisbruk da det ble introdusert i miljøet deres. Flere fortalte at de hadde hatt venner som hadde fungert som ufarliggjørende eksempler, ved at informantene hadde observert hvordan bruken virket på dem og konkludert med at cannabisbruk ikke var like farlig som de hadde blitt fortalt. Det symbolske aspektet kunne også virke ufarliggjørende, f.eks. fortalte Victoria om hvordan hun koblet cannabis til hippiebevegelsen og at dette var medvirkende til at hun så cannabis som mindre farlig en annen narkotika.

I denne fasen virker det som om bruken ble begrenset av tilgang, økonomi og anledning, noe som gjorde at den fikk et uregelmessig preg. De fleste informantene bodde hjemme hos foreldrene, noe som var en av grunnene til at bruken foregikk mer i det skjulte enn i senere faser. I tillegg var flere informanter usikre på konsekvensene av bruken. Dette har sammenheng med at informantene i denne perioden begynte å utfordre avholdenhetsdiskursens syn på cannabisbruk som både

helsefarlig og dels moralsk fordervende. Både egne erfaringer og observasjon av venner gjorde at informantene konkluderte med at store deler av den informasjonen de hadde fått om cannabis var feilaktig, og dermed ble bekymringen for egen bruk sterkt redusert, noe som gjorde overgangen til neste fase mulig.

Den andre faktoren som synes å være avgjørende for opptrappingen i bruken som fant sted ved overgangen til neste fase, var at informantene flyttet hjemmefra. Denne endringen gjorde at de ofte fikk bedre tilgang på cannabis gjennom nye venner, ofte fikk bedre økonomi og ikke lenger var under foreldrenes kontroll, noe som gav informantene en økt frihet. Kombinasjonen av erfaringer med cannabiseksperimentering og endringen i ytre omstendigheter gjorde altså overgangen til neste fase mulig.

Hedonistisk fase

Denne fasen fortalte omtrent halvparten av utvalget om, noe som kan tyde på at ikke alle var innom denne fasen. Perioden synes å være preget av at cannabis på mange måter var viktig for informantene, blant annet i forhold til identitet og sosiale relasjoner, og av at de nevnte begrensningene som var i eksperimenteringsfasen hadde forsvunnet eller blitt redusert. Bjørn beskriver hvordan han opplevde denne perioden:

Man søkte jo til miljøet som det var i og hadde nesten ikke venner som ikke røyka. Man bodde i kollektiv og de leirene der, og kan den dag i dag ikke fatte hvordan man klarte å henge med, med de svære røra over. Det første vi gjorde når vi kom fra arbeid var å dra fram storbongen og røyke, så i dag er det vanskelig å tenke seg at det kunne gå, men jeg husker nok at man i perioder da kunne føle seg ganske tung i hodet for at man gikk løpet fullt ut. Det var røykings til man så mannen med låen. Så det gikk nok fra en veldig bevisst holdning til noe veldig ubevisst, skulle jeg tro. At man ikke visste hva man gjorde, men bare kjørte seg mer eller mindre ned i en kjeller. Så over tid hvis man skal fortsette sånn, så tror jeg ikke jeg hadde vært spesielt tilsnakkendes.

I mine informanters fortellinger er det i denne perioden skillet mellom brukere og ikke-brukere av cannabis synes å ha størst betydning. Som Bjørn er inne på hadde han nesten ikke venner som ikke brukte cannabis og han søkte selv til miljøet der bruken var vanlig, slik at cannabisbruk på mange måter ble et viktig fellestrekk for vennegruppen. Flere informanter hevder denne typen bruk har en asosial og destruktiv karakter ved at den foregår i en gruppe uten ikke-brukere der store mengder cannabis blir konsumert med et overordnet mål om å bli mest mulig beruset.

Bjørn er en av flere informanter som er opptatt av farene ved dette stadiet. En fare er å havne i et miljø preget av rusmisbruk og avstand fra ikke-brukere, der man gjerne lett kan bevege seg over på sterkere stoffer eller etablere misbruksaktige rusmønstre. En annen fare er ifølge informantene å

dyrke cannabisidentiteten for mye, noe som f.eks. kan føre til overdreven bruk, ignorering av negative effekter av bruken og en overdreven følelse av å være i opposisjon i forhold til det øvrige samfunnet. Christie og Brun (1996:162) skriver om hvordan ungdom i dag må skape sin egen identitet og at "narkoman" således kan være et svar på spørsmålet: "Hvem er jeg?" M.a.o. kan en identitet som cannabisbruker dyrkes fram som en måte å forstå seg selv på, noe utvalget hevder er en uheldig utvikling.

På dette stadiet hadde på mange måter bruken en ubekymret karakter, ifølge mine informanter. Avholdenhetsdiskursens syn var i stor grad avvist, og rusromantisierende ideer som at cannabisbrukere på en eller annen måte er "kulere" eller mer "opplyste" enn ikke-brukere fikk økt innflytelse. Som Bjørn er inne på synes holdningen til bruken å ha blitt mer ubevisst ved at den nærmest ble tatt for gitt. Informantene forteller at de i denne perioden var lite bekymret for bruken.

Generelt kan det virke som om informantene tar avstand fra tre aspekter ved bruken i denne fasen: Dens overdrevne karakter, dens betydning for identitet og dens påvirkning på deres sosiale omgang. Dette er trolig erfaringer som har vært medvirkende til at bruken drastisk endret karakter i den neste fasen.

Rekreasjonell fase

På intervjutidspunktet befant ni av ti informanter seg i denne fasen, slik at hele oppgaven kan ses som en undersøkelse av slik bruk. Denne fasen kjennetegnes ved at bruken går over til å bli like mye eller mer en privat aktivitet enn en sosial aktivitet, ved at det meste av bruken foregår alene eller sammen med noen få, nære venner. Daglig bruk eller i nærheten er vanlig blant mine informanter, selv om mengden de bruker og det rusnivået de søker er lavere enn før, ifølge dem selv. Jeg tolker dette som et uttrykk for at bruken har endret funksjon for informantene, slik dette vil bli beskrevet nærmere under avsnittet om rusmønster. Ifølge informantene er ikke det symbolske aspektet ved bruken eller hvorvidt vennene bruker cannabis lenger så viktig. Det kan tyde på at bruken nå har karakter av å være mer basert på et bevisst valg om å bruke cannabis. De to første fasene kan sies å være preget av en utforskende holdning som nå er avsluttet. Informantene vet nå hva de kan og ikke kan bruke cannabis til.

Det kan virke som om erfaringer med det informantene i ettertid omtaler som overdreven bruk i den forrige fasen, gjør at bruken nå blir mer bevisst. Moderasjonsdiskursen har stor innflytelse og informantene forsøker å leve opp til moderasjonsidealet og dets mål om at bruken skal være ikke-destruktiv. En mer nøktern holdning til bruken dominerer der muligheten for misbruk i økende grad anerkjennes, og cannabisbruken ses på som mindre viktig for identitet og sosiale relasjoner. Erfaringer med cannabisrusen har gjort at informantene oppdager at den kan

brukes til mer enn festbruk, som nå ikke er like spennende lenger, og rusen får en mer hverdagslig karakter ved at den kombineres med andre aktiviteter. Dette er også en konsekvens av at informantene har lært hvordan de skal håndtere rusen og doseringen i en slik grad at de kan fungere sosialt sammen med ikke-brukere, og dermed blir behovet for å søke seg til grupper som røyker cannabis sammen mindre. I tillegg gjør økt fokus på karriere og flere plikter sitt til å redusere bruken.

Festbruk

På intervjutidspunktet var Anna den eneste av informantene som befant seg i denne fasen, slik at det må nevnes at beskrivelsen under hovedsaklig er basert på hvordan informantene snakket om vennene sine. Ifølge informantene vil personer i denne fasen ikke bruke cannabis regelmessig og heller ikke selv kjøpe cannabis. I stedet brukes cannabis av og til når de har mulighet til det, f.eks. på fest eller når man er blant brukervenner som fortsatt er på tidligere stadier, slik at bruken vanligvis kun skjer i sosiale sammenhenger. Max forteller at den slags bruk blir vanligere ettersom brukerne blir eldre:

Av vennene mine som røyker? (...) jeg vil vel tro at hvis jeg skal ta med alle som har røyka er det vel oppi 95 %, men det er ikke så veldig mange av de som røyker så mye nå lenger. Mange av de som har barn og familie og sånne ting også så det blir naturlig. Men det er også mange som ikke har vært så aktive i forhold til det å gjøre det når de har muligheten og som aldri skaffer selv. Altså sånne ting.

Martin: Som bare røyker med kompiser som røyker?

Max: Ja. Du kan si det blir bare mer og mer vanlig ettersom hvor eldre du blir. De fleste er jo sånn at møter jeg de på fest så er de jo keene på å røyke.

De ”festbrukerne” informantene forteller om kan deles inn i tre grupper, der de to første gruppene tidligere har vært innom den rekreasjonelle fasen. Den første gruppen har redusert bruken på grunn av ytre omstendigheter som f.eks. at de fikk barn eller en kjæreste som ikke aksepterte cannabisbruk. Den andre gruppen reduserte bruken fordi de følte den hadde en destruktiv innflytelse på livet deres, mens den tredje gruppen består av personer som aldri har vært innom den andre og tredje fasen.

Ruspreferanse

Inndelingen ovenfor kan også leses som en inndeling i typer av cannabisbrukere. Som jeg har vært inne på er det mange som går rett fra eksperimentering til festbruk, og dermed aldri har en så høy kvantitet på bruken som mine informanter, noe som leder opp til spørsmålet om hvorfor mine

informanter bruker cannabis hyppigere enn mange andre brukere? Siden jeg ikke har et annet utvalg av sjeldnere brukere å sammenlikne med kan jeg ikke si noe sikkert om dette, men jeg vil nevne to faktorer som trolig er involvert. Den første er at mine informanter oppgir å generelt være glade i rus, noe som passer godt til deres hyppige rusmønstre, og dessuten oppgir alle informantene at cannabis er det rusmiddelet de foretrekker (to oppgir at alkohol foretrekkes i visse situasjoner), noe som kan tyde på at de har en høyere preferanse for cannabisrusen enn sjeldnere brukere. Hva er det så med denne rusen som gjør den så attraktiv for informantene?

Opplevelse av cannabisrusen

Mine informanter beskriver rusen på ulike måter, men det er visse aspekter ved den som alle informantene fortalte om og jeg vil derfor fokusere på disse. For det første hevdes det at rusen har en positiv innflytelse på humøret, eller som Victoria sier det:

Det er, hva skal man si, et slags lykkestoff da.

Hovedtendensen i utvalget er at de opplever at cannabisrusen gjør at humøret stiger, at de får et mer positivt syn på seg selv og sine muligheter, og at de får lettere for å sette pris på tilværelsen. Det var imidlertid ikke alle informantene som mente at rusen hadde vesentlig innvirkning på humøret. En mente f.eks. at denne virkningen var blitt svakere i løpet av brukerkarrieren. Det kan også hende at det har sammenheng med at det er usikkert om virkningen oppleves som en direkte påvirkning fra rusmiddelinntaket eller om den heller forstås som forårsaket av de andre aspektene jeg skal ta for meg.

Martin: Hvordan vil du kort beskrive rusen?

Ørjan: Tja, det må jo til en viss grad sies å være passiviserende. Du finner interesser for litt snålere ting. (...) Det er veldig gøy eller lett å underholde seg selv med ting som du enten hadde gått lei av hvis du var nykter eller kanskje ikke hadde sett det morsomme i å bedrive tiden med. (...) Jeg får en sånn ro på en måte. Og så er det jo en ganske stor verdi at du slipper å finne på noe å gjøre i tre timer når du bare kan ha det helt greit med å være i de tre timene, nærmest. Litt sånn slippe å være rastløs opplegg, det synes jeg er en behagelig side ved det.

Jeg vil starte med å se på den roen som Ørjan nevner. Alle informantene opplever at cannabisrusen har en avslappende virkning, både fysisk og psykisk. De oppgir at rusen kan fjerne stress, rastløshet og kjedsomhet, og gi en slags indre ro. Det hevdes at denne roen gjør det lettere å fokusere på det de gjør der og da, noe som flere informanter forteller gjør at de kan holde på med en oppgave i lengre

tid av gangen enn når de er nyktre. Det kan også virke som om denne roen gjør informantene mer tilfredse med å være tilstede i øyeblikket og minsker behovet for å bli stimulert av omgivelsene. Ørjan trekker det så langt som at han nærmest kan være tilfreds kun med å eksistere så lenge rusen varer. Rusen kan derfor forstås som et avbrekk fra hverdagens bekymringer ved at den gir en viss distanse til disse. To informanter fortalte om hvordan de hadde opplevd denne virkningen som nyttig i perioder med sorg.

Flere informanter hevder at rusen har en positiv effekt på hvordan de oppfører seg i sosiale situasjoner. Dette er personer som i utgangspunktet ser seg selv som tilbøyelige til å være for dominerende i sin omgang med andre. I cannabisrus opplever de imidlertid at de tar ”mindre plass” i rommet og har lettere for å lytte til andres synspunkt og sette seg inn i deres perspektiver. De forteller også at de har mottatt positiv feedback på dette.

Det tredje aspektet jeg skal ta for meg er hvordan rusen kan sies å endre bevisstheten ved at den gir et litt annet perspektiv på verden, noe Max forteller om:

Tankerekker blir brutt og det skjer litt mixups for å si det sånn, sånn rent oppe i huet, og at du klarer å forfølge ideer som kanskje er litt mer fantasifulle enn det man gjør til vanlig.

Utvalget forteller at de opplever å få andre ideer og at de kan forfølge andre tankebaner enn vanlig i cannabisrusen. Perspektivendringen kan derfor tolkes som en pause fra deres ”vanlige” perspektiv. Dette er noe informantene hevder kan utnyttes i kreativt arbeide, særlig på idéstadiet. I tillegg øker en mer positiv holdning entusiasmen over det de holder på med, slik at det blir lettere å holde på i lengre tid av gangen. Det er derfor ikke overraskende at flere av informantene oppgir å bruke cannabis mens de arbeider kreativt, enten det dreier seg om å spille eller lage musikk, male eller drive med yrkesknyttede aktiviteter på pc. Dette har trolig også sammenheng med det neste aspektet jeg skal ta for meg. Informantene hevder nemlig at cannabisrusen kan gjøre opplevelser mer intense. Anna forteller:

Deilig å få på en joint før man går på kino eller konsert. Og det er deilig noen ganger å få på en joint før man går på restaurant og skal spise middag.(...) Det er litt sånn at du kan plutselig gjøre en helt vanlig opplevelse til en litt mer høytidelig opplevelse, noen ganger. (...) Det er jo det med det å være tilstede i øyeblikket og sette pris på øyeblikket... Det kan jo være fint å være på restaurant uten å røyke også, men at du kan gjøre en opplevelse som kanskje kunne vært bare inn og ut, til en helt spesiell opplevelse.

Anna mener altså at opplevelser kan oppfattes som bedre eller mer høytidelige i cannabisrus, som en følge av økt tilstedeværelse i øyeblikket. Dette har trolig sammenheng med hvordan informantene hevdet alle sanseinntrykk ble forsterket og mer detaljerte i cannabisrus, og det var derfor ikke overraskende at opplevelsen av film, musikk og sex, ble nevnt som eksempler på opplevelser som kunne bli bedre i cannabisrus. I tillegg til å intensivere opplevelser informantene i

utgangspunktet likte, ble det også hevdet at virkningen kunne gjøre at opplevelser som ellers ble oppfattet som kjedelige, ikke lenger var kjedelige. F.eks. likte mange av informantene å gjøre husarbeid i påvirket tilstand.

For å oppsummere så opplevde informantene at cannabisrusen fjernet rastløshet, stress og kjedsomhet. Samtidig ga rusen dem en indre ro, bedre humør, en endret bevissthet og mer innlevelse i øyeblikket. Selv om utvalget hovedsakelig opplevde de nevnte rusvirkningene som positive, var ikke dette alltid tilfelle, og jeg skal derfor se litt på rusopplevelsens tvetydighet.

Rusopplevelsens tvetydighet

Beckers (1963) oppfatning om at rusopplevelsen i utgangspunktet er tvetydig stemmer godt med det faktum at de negative rusopplevelsene som informantene fortalte om, kan forstås som forårsaket av de samme rusvirkningene som er nevnt i forrige avsnitt. Om virkningene oppleves som positive eller negative synes å avhenge dels av fortolkning, men også av hvordan bruken finner sted.

Utvalget forteller at den avslappende opplevelsen kan være sterkere enn ønskelig ved at de opplever å bli slappe, søvnige og tiltaksløse, noe de knytter til overdosering. En annen mulig forklaring er at hva de gjør under rusen har innflytelse på energinivået. Max hevder f.eks. at han blir slapp av cannabisrusen hvis han slapper av, mens den virkningen ikke inntreffer når han spiller fotball, som er en av de aktivitetene han liker å røyke cannabis før han skal delta i.

Når det gjelder opplevelsen av endret bevissthet kan det virke som om hvilken situasjon informantene befinner seg i og hva de skal gjøre avgjør hvordan virkningen vurderes. F.eks. hevder utvalget at cannabisrusen øker evnen til å fokusere på detaljer og til å vri og vende på disse, men samtidig blir det vanskeligere å få oversikt. Bjørn beskriver hvordan situasjonen avgjør om dette oppleves som positivt eller ikke ved å peke på at når han skal lære seg noe nytt som innebærer mye informasjon foretrekker han å være nykter for å få oversikt, men når han har fått denne kan cannabisrusen gjøre det lettere å utvikle detaljferdigheter. En del av bevissthetsendringen er en svekket kortidshukommelse, noe som ifølge informantene gir seg utslag i at de kan glemme ting, rote litt eller falle ut av samtaler, noe som oppleves som negativt i visse situasjoner der de skal prestere. Utvalget oppgir også at opplevelsen av endret bevissthet kan gjøre det vanskelig å oppføre seg ”normalt” i sosiale situasjoner. Dette har sammenheng med økt innlevelse i situasjonen. Den negative siden ved at opplevelser oppfattes som mer intense, er at dette også gjelder for de sider av situasjonen informantene ikke ønsker forsterket, som f.eks. sosial usikkerhet, stress eller frykt. Flere informanter er inne på hvordan det kan forklare et velkjent fenomen blant cannabisbrukere, såkalt ”noia”.

Mine informanter forklarer ”noia” som en paranoidlignende følelse i ulike grader (fra vanlig

nervøsitet til noe lignende panikkanfall) der alle potensielle risikoer fremstår som forsterket. I utvalgets fortellinger om denne tilstanden, gir den seg gjerne utslag i frykt for å bli avslørt som påvirket av cannabis av politi eller andre de skjuler bruken for, at visse fysiologiske tegn som f.eks. økt hjerterytme blir tolket som tegn på at noe er galt eller at de blir så opptatt av hvordan de selv fremstår i en sosial situasjon at de ikke klarer å slappe av. Det siste er ganske interessant når det ses i sammenheng med at flere informanter hevder at cannabisrusen i en viss forstand er ego oppløsende. Med dette menes at de blir mindre opptatt av seg selv og hvordan de fremstår enn når de er nyktre. Det kan dermed virke som en god rusopplevelse gjør informantene mindre selvopptatt, mens en dårlig rusopplevelse gjør det motsatte. Det samme kan sies om stress; mens informantene hevder cannabisrusen vanligvis fjerner stress, sier de også at hvis en stressende situasjon skulle oppstå kan rusen gjøre at situasjonen oppleves som mer stressende. Dette støtter Zinbergs (1984:5) påstand om at indre og ytre kontekst har stor betydning for rusopplevelsen.

Informantene oppgir å sjeldent ha ubehagelige rusopplevelser. Dette vil jeg forklare ved å se på to forhold: ruskarriere og rusmønster. Førstnevnte viser til at informantene tilsynelatende har lært seg å unngå negative rusopplevelser. Utvalget forteller nemlig at "noia" inntraff oftere og sterkere tidlig i brukerkarrieren. Ifølge Becker (1963) har dette sammenheng med at de har lært seg å oppleve rusen på en behagelig måte, slik jeg beskrev dette i teorikapittelet. Mens jeg holdt på med dette prosjektet traff jeg en del mennesker som ikke brukte cannabis fordi de opplevde "noia" i cannabisrus, noe som gjorde rusen primært ubehagelig. Dette var både mennesker som bare hadde prøvd cannabis et par ganger og mennesker som tidligere hadde vært faste brukere men som hadde sluttet å oppleve rusen som behagelig. Hele forklaringen kan altså ikke være at de ikke hadde lært å like rusen. Becker (1963:52) er inne på at det kan skje noe som endrer oppfattelsen av rusen som behagelig, som gjør at bruken opphører. F.eks. var det en informant som hadde opplevd en såkalt "bad trip" i fleinsopprus, og i tiden etterpå hadde han gjenopplevd denne i svakere form når han brukte cannabis. Det kan tyde på at han på ny måtte lære å oppleve rusen som behagelig ved å ikke lenger assosiere rusen med "noia".

Flere informanter hevder at "noia" er delvis kulturelt skapt, ved at frykten for å bli oppdaget enten av politi eller andre er knyttet til den legale statusen til cannabis og brukens sosiale aksept. I teorikapittelet var jeg inne på hvordan Becker (1963:59) hevdet at samfunnets fordømmelse av cannabisbruk var noe nybegynneren måtte overkomme for å bli fast bruker. Ut fra en slik forståelse vil nybegynneren kunne rette samfunnets fordømmelse mot seg selv, og dermed ha vanskelig for å oppleve rusopplevelsen som behagelig.

Hvorfor rusen nesten alltid oppleves som behagelig av utvalget handler ikke bare om fortolkning og sosial læring, det handler også om ritualer hvis mål er å sikre en positiv rusopplevelse.

Rusmønster

Denne delen vil ta utgangspunkt i Zinbergs (1984:5) begreper rusmiddel, indre kontekst og ytre kontekst. Disse tre faktorene beskriver både kvantiteten og kvaliteten i rusbruken til mine informanter, og kan dermed ifølge Zinberg brukes for å avgjøre om et gitt rusmønster er kompulsivt eller kontrollert. Ritualer knyttet til cannabisbruk kan ut fra dette ses på som forsøk på å sikre en best mulig rusopplevelse, ved å i en viss grad kontrollere for disse faktorene, og samtidig holde bruken på et kontrollert nivå, slik at brukeren unngår negative konsekvenser av bruken.

Rusmiddel

Utvalget er opptatt av tre forhold tilknyttet rusmiddelfaktoren når de skal beskrive egen bruk: Dosering, kvalitet og inntaksmetode. Med dosering tenker jeg på mengde cannabis brukt av gangen. Ifølge utvalget øker sjansene for alle de negative rusvirkningene jeg har tatt for meg ved overdosering. Flere informanter opplever det slik at de selv bruker små mengder cannabis av gangen i forhold til andre brukere. Bjørn forteller:

Jeg røyker veldig lite, i små mengder. Jeg røyker 0,2 eller 0,15 i en liten joint. (...)Så da har jeg røyka halve jointen omtrent etter dagsrevyen og så den andre halvdelen sent på kvelden. Men alltid når jeg er hos kompiser så mekker dem halvannet gram i, som er meningsløst, ikke sant, da blir man mye tyngre. Så jeg opplever at jeg røyker ganske lite i forhold til mange av mine venner som er hardere på flaska.

Utvalget oppgir å vanligvis foretrekke en moderat form for rus, og tar avstand fra målet om å bli mest mulig beruset som var utbredt i den hedonistiske fasen. Ved å sammenligne seg med en referansegruppe som bruker større mengder, fremstår egen bruk som moderat. En tolkning av ønsket om moderat rus kan være at det da blir lettere å kombinere rusen med andre aktiviteter, siden større mengder ifølge Bjørn gjør at man blir mye tyngre, men utvalget oppga at dette ikke var noe de hadde tenkt bevisst over. Anna forteller imidlertid at de få gangene hun ønsker en sterkere rus enn vanlig så er hun bevisst på hva hun skal gjøre:

Så jeg er ikke så glad i å bli helt potte fjern. Men altså, det er jo deilig noen ganger det og, men da skal det ikke være noe som skal gjøres. Da skal jeg bare se på tv. Og som sagt så trenger man ikke så jævlig stor hjerneaktivitet for å se på tv.

Det synes derfor nærliggende å se dosering som knyttet til aktiviteter på en slik måte at doseringen

er tilpasset hva informantene skal gjøre, enten dette skjer bevisst eller ubevisst.

Det andre forholdet jeg skal ta for meg er kvaliteten på den cannabisen informantene bruker. Både hasj og marihuana forekommer i en rekke ulike varianter, og det viste seg at informantene hadde klare preferanser. De fleste informantene oppga å være kvalitetsbevisste når de skulle kjøpe cannabis, med begrunnelsen at de opplevde rusen som bedre og bakrusen som mindre ubehagelig når kvaliteten på cannabisen var god. Victoria foretrakk god hasj:

Jeg liker å røyke god hasj, god marroc, gjerne 150-200 kr grammet. Under 150 er det som regel ikke så bra. Veldig viktig å være opptatt av kvalitet og. Det er akkurat som om du drikker vin, hvis du drikker dårlig vin så får du en mye dårligere hangover.(...) Jeg er sånn at jeg lar heller vær å røyke, enn å røyke dårlig.

Kvaliteten på cannabisen synes altså å være avgjørende for om Victoria ønsker å bruke den. Akkurat som for dosering, synes rusens innvirkning på funksjonsevne å være sentralt i begrunnelsen, men i dette tilfellet er det funksjonsevnen dagen etter som er i fokus. Selv om utvalget var opptatt av kvalitet, var det ikke slik at den mest potente cannabisen alltid ble sett på som den mest ønskelige. På spørsmål om hva informantene foretrakk av hasj eller marihuana, viste det seg at mange informanter var lite begeistret for den sterke marihuanaen ("skunk") som tilsynelatende dominerte marihuanamarkedet i Oslo.

Anna: Jeg begynte å røyke hasj og så har jeg røyka marihuana lenge.. men jeg synes veldig mye av marihuanaen man får tak i Oslo er alt for sterk, så jeg orker ikke å røyke den. (...) Jeg opplever også mye mindre paranoia på hasj, enn jeg gjør på pot. Mens jeg vet om mennesker som synes det er helt motsatt. Så jeg vet ikke jeg hva det er for noe, det er ikke noe regel der altså (...)

Anna var en av flere informanter som hevdet at hun oftere får "noia" av denne typen marihuana enn av hasj. Hun er imidlertid usikker på hvorfor det er slik siden hun kjenner mange som er av motsatt oppfatning. Det kan derfor tenkes at sosial læring er involvert på en slik måte at for Anna har "skunk" blitt assosiert med "noia", mens hasj fremstår som trygt blant annet fordi det var hasj hun begynte med. Det er imidlertid ikke bare på grunn av dette at hun foretrekker hasj:

Men det har noe med hvorfor jeg liker å røyke også. Jeg liker egentlig ikke å røyke på grunn av sosiale sammenhenger. Jeg liker å røyke alene. Jeg er mye mer glad i hasj. Selv om jeg har røyka noe jævlig bra pot noen ganger, som har vært kjempemorsomt. Det er kanskje mere fest.

Anna kobler også sin preferanse for hasj til hvordan hun bruker cannabis. Hun oppgir å like best å røyke cannabis når hun er alene, og synes å mene at hasjrusen passer best til dette. Marihuana kobler hun mer til festbruk. Hennes preferanse for hasj kan ut fra dette forklares med at hun

opplever hasjrusen som annerledes enn marihuanarusen. Utvalget hevder nemlig at det er en viss forskjell på de to formene for rus. En informant beskrev forskjellen som noe lignende forskjellen på rødvin og hvitvin, ved at man blir avslappet og litt tung i kroppen av førstnevnte mens man blir mer energisk og sosial av sistnevnte, selv om flere mente forskjellen ikke var veldig stor. Generelt kunne det virke som om hasjrusen ble opplevd som mer introvert enn marihuanarusen, og det var derfor ikke overraskende at de av informantene som foretrakk hasj stort sett var de samme som likte best å røyke cannabis alene. Samtidig var det flere informanter som så på marihuanarusen som festknyttet fordi de hevdet den hadde en sterkere negativ effekt på funksjonsevne, slik at den var vanskeligere å kombinere med andre aktiviteter.

Utvalget oppga å bruke hovedsaklig hasj i stedet for marihuana. Årsaken synes å være dels høyere preferanse for hasj, dels at det var lettere tilgjengelig enn marihuana og dels av hensyn til omgivelsene ved at marihuana luktet mer og derfor var vanskeligere å skjule for naboer.

Røyking var den dominerende inntaksformen i utvalget, men flere av informantene hadde også prøvd å lage mat og drikke med cannabis, men dette var metoder de sjeldent benyttet siden de hevdet det var vanskelig å kontrollere doseringen. Dette synes å være hovedgrunnen til at røyking er den dominerende inntaksformen i utvalget. En annen faktor som trolig er involvert er at flere oppgir å like selve handlingen i det å røyke og ritualet rundt forberedelsene til røykingen ("mekking"). Begge disse handlingene kan sies å frembringe forventninger om rus, som blant annet forsøk med placebosigaretter har vist at kan gi erfarne brukere cannabisrus så lenge de tror de røyker cannabis (Ksir & Oakley 1995:310). Det er imidlertid kun den psykiske siden ved rusen som da ble opplevd; noe som tilsier at cannabisrusen som mental tilstand er mulig å oppnå uten bruk av rusmidler. Samtidig var placeboeffekten mye mindre når cannabis ble inntatt gjennom mat (Ksir & Oakley 1995:311), noe som støtter oppfatningen om at erfarne brukere assosierer ruseffektene mer med røyking enn med andre inntaksmetoder.

Ni av ti informanter inntok vanligvis cannabis i joint form, dvs. sammenrullede sigaretter der cannabisen er blandet med tobakk. Frank var den eneste som foretrakk pipe. Utvalget oppga flere grunner til at de foretrakk å røyke cannabis i jointform i stedet for pipe. For Max var helse avgjørende:

Jeg orker ikke å utsette kroppen min for de greiene, lissom. Det er mere det. Jeg føler at det ikke er godt for meg.

Flere informanter opplevde det slik at piperøyking var mer belastende på, noe som blant annet ga seg utslag i hosting. Andre grunner var knyttet til opplevelse av selve rusen og de symbolske aspektene til metodene.

Martin: Hvorfor slutta du med piper?

Peder: Nei, jeg vet ikke, jeg synes joint var mer kos. Jeg bare gikk over til det, egentlig. Piper begynte å fortone seg som litt brutalt egentlig. Det blir jo en lettere, mer mellow rus, som kanskje passer meg bedre nå. Men jeg røyker mindre enn jeg gjorde før uansett så...(…) Men det var ikke et veldig bevisst valg, egentlig.

Begge disse forholdene kan ses i sammenheng med utviklingen i brukerkarrieren til informantene. Mange hadde nemlig tidligere brukt pipe, men som Peder etter hvert gått over til joint. Det ble hevdet at joint gir en mildere form for rus enn pipe, og som tidligere nevnt er det gjerne denne graden av rus informantene ønsker. Funksjonsevne synes derfor å være involvert når utvalget velger joint. I tillegg oppgir Peder at han synes joint er mer kos. Hva kan årsaken være? På flere måter kan pipe ses på som et symbol på at bruken er mer viktig for brukeren enn tilsvarende er for joint. Rent praktisk innebærer piperøyking mer arbeid enn alternativet, da pipen stadig vekk må renses og settes i stand. Flere informanter fortalte at de følte seg mer som narkomane når de røykte pipe, noe som tyder på at de assosierer pipe mer med narkotika eller rusmisbruk. Til sammenligning ligner en joint mye på en vanlig sigarett, og kanskje gjør det at den assosieres mer med det enn med narkotika. Dessuten må jointens symbolske mening ses i sammenheng med dens tilknytning til hippiebevegelsen og at selve ordet impliserer at den er til for å deles. Derfor er det kanskje ikke så rart at mange så på joint som mer ”kos” og piper som mer tilknyttet den hedonistiske fasen. Valget av joint kan derfor tolkes som beslektet med at informantene ønsker at bruken ikke skal fremstå som viktig for dem.

For alle de tre rusmiddelfaktorene jeg har gjort rede for kan mine informanternes vaner ses på som ledet av et ønske om en moderat rus, fordi denne av utvalget oppleves som bedre, har mindre innflytelse på funksjonsevne og gjør ubehagelige rusopplevelser lite sannsynlige.

Indre kontekst

Informantene oppgir at hvordan de har det med seg selv har betydning for rusopplevelsen, noe Bjørn er inne på når han beskriver rusen:

Det er jo fri flyt i det også, det er ikke ting som er konstante her heller. Fordi at av og til kan du få en veldig lykkefølelse, det kommer an på hva slags humør du er i, mens andre ganger kan det bli tungt og paranoidisk, ikke sant. Så det varierer jo fælt, men det her kommer ikke av bare rene rusmiddelet, det kommer jo av hvordan du har det i kroppen fra før av. Som varierer.

At rusopplevelsen blir påvirket av dagsform, humør og lignende har visse konsekvenser for informantenes rusmønster. Det er særlig dårlig samvittighet de forsøker å unngå når de skal benytte cannabis. En av forholdsreglene er derfor at de venter med å ruse seg til de har utført sine plikter,

for på den måten å unngå at bruken kommer i veien for disse pliktene. Videre oppgir informantene at det er viktig for dem at bruken skal være lystbetont. Med det menes at de kun ønsker å bruke cannabis når de har lyst til å oppleve rusen, og ikke på grunn av vane eller et ønske om å flykte fra noe. Victoria forteller:

Jeg er veldig klar på at hvis man har dårlig samvittighet, eller tenker at en røyker mye, så vil jeg ikke gjøre det. For meg så er det viktig at når jeg først skal røyke eller drikke, de få gangene jeg gjør det, så må det være fordi jeg har lyst til det og det er glede forbundet med det. Ikke en sånn dobbelt: Egentlig så burde jeg ikke men jeg gjør det for det, skjønner du.. selvfølgelig så er det idealer og ikke nødvendigvis alltid realitet. Men stort sett.

Informantene ønsker altså at det skal ligge rekreasjonelle motiver bak deres bruk av cannabis. Dette er et av kriteriene i det moderasjonsidealet som informantene ønsker å holde bruken innenfor. Som Victoria er inne på er det ikke alltid hun klarer å leve opp til dette idealet, noe som kan gi seg utslag i en ambivalent holdning til egen bruk. Dårlig samvittighet er altså noe brukerne risikerer når de bryter egne regler for bruk.

Ytre Kontekst

I mitt materiale fremstår cannabisbruk som kontekstknyttet på to måter. For det første brukes cannabis ulikt etter kontekst; dvs. at bruken kan sies å ha ulike funksjoner avhengig av den konteksten den skjer innenfor. For det andre er kontekst viktig for å skille bruk fra misbruk for informantene. Dette fordi konteksten er med på å bestemme om cannabisbruk blir betraktet som passende og om det er ønskelig. Konteksten bruken skjer innenfor legger altså føringer på når, hvor og hvordan bruk finner sted. Jeg skal først ta for meg ulike kontekster for bruk, før jeg skal se litt på når informantene ikke bruker cannabis.

Generelt virker det som om tre faktorer i den ytre konteksten er viktige for flertallet av informantene når de skal avgjøre om de skal bruke cannabis eller ikke. For det første ønsker informantene gjerne at bruken skal foregå i trygge omgivelser, som f.eks. hjemme hos en selv eller hos noen en kjenner godt, der muligheten for negative sanksjoner er små. For det andre er hvem de er sammen med viktig. De fleste av informantene oppgir at de trives best med å være i cannabisrus sammen med personer de kjenner godt og således kan ha en form for backstageinteraksjon med. Om de personene de er sammen med også røyker cannabis er ikke så viktig, så fremt de er klar over at vedkommende selv gjør det. For det tredje er hva de skal gjøre viktig. Ifølge informantene lar ikke alle aktiviteter seg kombinere like godt med cannabisrusen, og de tar hensyn til dette når de velger når de skal ruse seg.

I mitt materiale finner jeg seks typiske kontekster for bruk. I den første ønsker informantene først og fremst å slappe av, og foregår ofte i hjemmene deres. Et ritual som tilhører denne konteksten, er det å benytte cannabis relativt kort tid før informantene skal sove, noe som omtales som ”nattings”. Utvalget oppgir å ha en varierende holdning til dette ritualet.

Martin: Røyker du nattings?

Victoria: Ja, ofte. (...) Men jeg tror kanskje at jeg mer og mer har kommet fram til at det er litt bortkastet rus og godt stoff. Så jeg har lyst til å kanskje ikke gjøre det. Men det er nok litt mer idealisme enn realitet akkurat nå, men jeg er på vei dit da, for å si det sånn. Men jeg tror det litt gammel vane kanskje som henger igjen. Så det er bare å være bevisst på det da.

Victoria har begynt å se dette ritualet som litt bortkastet siden hun i liten grad opplever rusen i våken tilstand. Likevel har hun vanskelig for å slutte med det siden vanen er så inngrodd. Hun røyker derfor ofte ”nattings” selv om idealet hennes er å ikke gjøre det. Dette er et eksempel på hvordan informantene ikke alltid klarer å leve opp til egne idealer for bruken, f.eks. det at bruken skal være lystbetont i stedet for vanepreget. Omtrent halvparten av utvalget røyker ikke ”nattings” vanligvis, med begrunnelsen at det gir sterkere bakrus dagen etter, i tillegg til Victorias argument om at det er bortkastet. De informantene som røyker ”nattings” begrunner det med vane, at det får de til å sovne lettere og at det reduserer bakrusen hvis de har drukket alkohol.

Den andre typiske konteksten for bruk er når informantene arbeider med noe kreativt. Jeg tolker utvalget slik at i noen slike situasjoner brukes cannabis bevisst for å fjerne rastløshet eller gi andre ideer, mens i andre situasjoner fremstår bruken mer som en inngrodd vane i situasjonen, f.eks. når musikere spiller sammen. Flere informanter understreker at arbeid utført under cannabisrus bør kontrolleres eller gjøres ferdig i nykter tilstand. Jeg tolker det dermed slik at det er dialogen mellom de to perspektivene som informantene finner nyttig i kreativt arbeid.

I delen om rusopplevelse beskrev jeg hvordan utvalget opplevde at cannabisrusen intensiverte opplevelser. Informantene oppgir at denne delen av rusopplevelsen ofte fremskaffes bevisst før visse aktiviteter. Victoria forteller:

Jeg tror det er på samme måte som at andre synes det er hyggelig å ta seg et glass vin eller en øl når man går på konsert så synes jeg det er gøy å røyke. Det er ikke noe sånn must hvis det ikke passer. (...) Men ting som er opplevelsesbasert og som man skal gjøre, altså man går rundt for å få opplevelser, så er det på en måte mye lettere å falle inn i opplevelsene hvis en har røyket litt. Og det har noe med at da blir man ikke så forstyrret av annet støy, da. Det er lettere å få den konsentrasjonen om den ene tingen.

Sitatet kan også leses som en legitimering av egne vaner. Hun sammenligner denne formen for bruk med hvordan andre benytter alkohol før lignende opplevelser, for å vise at slik rusbruk ikke er unormal. Denne funksjonen blir imidlertid også benyttet i situasjoner der alkoholbruk er mindre

vanlig, som f.eks. ved husarbeid eller når informantene ser film, noe som tyder på at parallellen ikke bør trekkes for langt. Intensiveringsfunksjonen oppleves heller ikke alltid som fordelaktig, som Victoria er inne på:

Men hvis det f.eks. er veldig intellektuelt.. dette her går på følelsesmessige opplevelser som kunst er. (...) Hvis det er ting som krever hjernekapasitet så liker jeg å være klar, mens hvis det er ting som egentlig ikke krever hjernekapasitet så liker jeg å være litt stein, ellers så kjeder jeg meg litt.

Aktiviteter som f.eks. å høre på foredrag eller det å lese lengre tekster, er noe informantene foretrekker å være nyktre under. Dette har trolig sammenheng med det tidligere nevnte forhold at det ofte kan være vanskelig å få oversikt over mye informasjon under cannabisrus, fordi det er lett å bli opphengt i detaljer, ifølge utvalget.

En kritisk måte å se bevisst intensivering på, er at utvalget trenger cannabis for å nyte opplevelser de ellers ville sett på som utilstrekkelige. Mot denne tolkningen kommer det faktum at informantene oppgir at det aldri er nødvendig å røyke cannabis før de opplevelsene der de liker å gjøre dette. Jeg synes derfor ikke denne tolkningen passer godt på mine informanter, men ser samtidig at den kan være gyldig i andre tilfeller.

Jeg skal nå ta for meg to kontekster der hovedfokuset, i motsetning til de andre kontekstene jeg har tatt for meg, er på sosial omgang. Den første konteksten bærer preg av backstageinteraksjon. Dette er altså situasjoner der informantene er sammen med folk de kjenner godt og har et avslappet forhold til. En typisk situasjon i utvalgets fortellinger er når venner besøker hverandre, der de ofte røyker cannabis, selv om de oppgir at det ikke føles som nødvendig å gjøre det for å være sammen. Det kan derfor virke som om bruken har blitt et innarbeidet ritual i interaksjonen, og dermed ikke et bevisst valg fra gang til gang.

Den andre gruppen utelukkende sosiale kontekster er den som er knyttet til frontstage-interaksjon, altså situasjoner der informantene blant annet sosialiserer seg med personer de ikke kjenner så godt. Typiske steder er fest, ute på byen, nachspiel eller sammenkomster i parken. Cannabis brukes her kombinert med alkohol eller som et alternativ til alkohol. Informantene synes å vurdere den aktuelle konteksten i forkant for å finne ut om de vil benytte cannabis og hvordan. Bjørn forteller:

Jeg vet veldig godt hvor jeg kommer når jeg røyker. Så hvis jeg skal et sted der det er masse folk som ikke røyker, og man skal være sharp eller klar på deres champagneglass sak så røyker man ikke når man drar dit i det hele tatt. Men hvis man drar til et sted der det er party og man flyter rundt med tanker og kan si dumme ting... og surre rundt uten at man på en måte skal prestere, så selvfølgelig røyker man.

Bjørn tenker altså over hvor han skal før han bestemmer om han skal røyke cannabis eller ikke. Han skiller mellom fester der interaksjonen har karakter av at en skal prestere, ved å være bevisst på presentasjonen av seg selv, og fester der han ikke trenger å tenke på dette. Sistnevnte tilfelle kan sies å ha karakter av backstageinteraksjon selv om den foregår frontstage, og i disse tilfellene vil Bjørn bruke cannabis. Han kan dermed sies å planlegge bruken etter den konteksten han vil befinne seg i, og foretrekker å bruke cannabis når han kan oppføre seg som om han var backstage. I materialet var det også tydelig at tidspunktet for når utvalget røyket cannabis på fest var viktig, siden mange informanter oppga at de ikke likte å røyke cannabis før de ankom festen:

Martin: Du vet litt når det er passende?

Stine: Ja. Kanskje ikke med en gang jeg kommer på en fest. Det er kanskje litt utpå kvelden og folk har blitt litt brisne selv og sånn. For jeg tror ikke jeg liker å være sånn superfjern sammen med masse andre mennesker som ikke er påvirket av noe heller. (...) Liker ikke å komme stein på en fest. Nei, det gjør jeg ikke. Da kan jeg få litt noia eller bli litt usikker. Så da må jeg heller lande i stemningen og så ta det ut derfra på en måte.

I mange selskap kunne altså informantene bli usikre hvis de røyket cannabis før de kom, men når de hadde "landet i stemningen" var ikke lenger dette et problem. Ifølge Goffman (1959:109) er en definisjon av situasjonen et viktig vilkår for at meningsfull interaksjon skal finne sted, og kanskje er det denne informantene foretrakk å få på plass før de brukte cannabis. Aspekter ved en slik definisjon som er relevante i denne sammenheng er f.eks. om det er akseptert å røyke cannabis der, hvem de andre er og hvordan en selv blir oppfattet, og hva slags karakter interaksjonen har, fra høytidelig til lite høytidelig. Definisjonen av situasjonen vil derfor være med å avgjøre om informantene ønsker å bruke cannabis i det hele tatt, og hvis de gjør det vil en slik definisjon redusere muligheten for at de opplever sosial usikkerhet.

Det var imidlertid ikke alle i utvalget som hadde det som Stine. Max hevdet han ikke hadde problemer med å kombinere frontstageinteraksjon med cannabisrus:

(...) Men kanskje også en sånn nervøsitet i forhold til å ikke kunne håndtere en situasjon eller klare en ting... Nå snakker jeg ikke hovedsaklig ut fra mitt eget synspunkt men jeg vet at mange andre føler det. At de føler en sånn nervøsitet og føler at de ikke fikser ting.

Martin: Men du føler ikke den nervøsiteten?

Max: Nei, ikke nå lenger. Det er en kanskje en stund siden jeg følte det sist. Men jeg har også følt at jeg har overkommet den følelsen jeg hadde tidligere også. Det tror jeg også går litt på den om man tør å møte andre mennesker og..lissom stå for det man er.. At man på en måte «Ja, jeg er stein» og...

Martin: Du prøver ikke å skjule det at..

Max: Ja, akkurat det der. Så det tror jeg henger litt sammen med det.

Max hevder han ikke lenger merker den nervøsiteten som kan oppstå i cannabisrus som han mener

mange andre føler, ved at han har lært seg å unngå denne blant annet ved å ikke prøve å skjule at han er i cannabisrus når han er det. Ved å være åpen om at han er i cannabisrus, fjerner han det han hevder er kilden til noe av nervøsiteten, nemlig frykten for å bli avslørt som rusa på cannabis.

Den siste konteksten jeg skal ta for meg er knyttet til dager der informantene er fri fra forpliktelser, som regel i helger eller ferier, og som således kan ses på som unntak fra den normale bruken. Informantene forteller at de slike dager kan bruke cannabis tilnærmet hele dagen, men at det er sjeldent dette skjer siden de ofte opplever å bli slappe og rotete i hodet utover slike dager, i tillegg til at det sjeldent de har muligheten til det. Slike dager startes gjerne med et ritual kjent som ”mornings” blant mine informanter. ”Mornings” betyr å røyke cannabis like etter man har stått opp, og kan ses på som noe som markerer en fridag uten forpliktelser. Informantene oppgir at de kan nyte slike dager når de har muligheten til det, men hvis dette blir normalen blir det sett på som destruktivt. Hensynet til egen funksjonsevne synes derfor å gjøre at dette forblir en slags unntaksbruk for utvalget.

Som denne gjennomgangen viser foregår cannabisbruken til mine informanter hovedsakelig i den private sfære, men frontstageinteraksjon konteksten er i grenselandet mellom offentlig og privat, da fester både kan være private og offentlige og selve bruken foregå på en skjult eller åpen måte. M.a.o. kan cannabisbruk forekomme både frontstage og backstage på sosiale sammenkomster, noe som i stor grad avhenger av aksepten i miljøet menneskene der tilhører (og hvor godt informantene kjenner til denne).

Det var flere kontekster der informantene oppga at de ikke brukte cannabis, enten fordi de ikke ønsket det eller fordi de så det som upassende eller uansvarlig. Utvalget understreket at for dem var det å bruke cannabis en fritidsaktivitet, som ikke skulle gå på bekostning av plikter. Ingen av informantene brukte cannabis før jobb, men flere av informantene oppga å bruke cannabis når de jobbet privat med noe kreativt. Når de skulle forholde seg til andre mennesker i en jobbsituasjon synes de imidlertid ikke det var behagelig å være i cannabisrus. Dette på grunn av frykt for å bli oppdaget, at selve rusen gjorde at de mistet litt av oversikten og at det ble vanskeligere å forholde seg til andre mennesker på en profesjonell måte. Jobb ble derfor kanskje den viktigste begrensende faktoren på bruken.

Selv om utvalget ikke brukte cannabis på jobb, hadde imidlertid nesten alle informantene prøvd det, stort sett som et engangs eksperiment der de hadde testet om det lot seg kombinere med eller kunne tilføre noe til arbeidet. En tolkning av årsaken til dette er at informantene ønsket å teste ut i ideer i rusromatiseringsdiskursen knyttet til at rus kan gi økt innsikt eller kreativitet. Konklusjonen til utvalget synes å være at det passet dårlig i sosiale sammenhenger, men kunne la seg kombinere med å jobbe hjemme. I Goffmans termer var det altså kun når informantene jobbet backstage at de likte å bruke cannabis. Bjørn forsøkte å kombinere rus og jobb på prøver til en

forestilling en gang og beskriver motivasjonen bak slik:

Når du har gått på gulvet og øvd på en scene tusen ganger, så kan det være greit å prøve å gjøre den på en annen måte. Og så har man jo lært seg teknikker etter hvert som gjør at man ikke er så avhengig av å tenke rus, men da var det kanskje et issue å prøve å se om det ga noe til jobben min. Men jeg har alltid vært veldig bevisst på at stimuli i arbeidssammenheng har lett for å bli en vane. Du går inn i det og gjør det, og det er kanskje ikke så bra å gjøre i lengden så jeg synes det er greit å styre unna... gjøre arbeidet først og kose seg litt etterpå.

I dette tilfellet testet Bjørn om cannabirusen kunne gi ham nye ideer til en rolle. Han er inne på hvordan han har lært seg å ikke tenke rus, slik at han slipper ubehaget som frykten for å bli oppdaget som rusa i en slik situasjon kan gi. Samtidig er han klar over hvilken begrensende rolle arbeidet har på egen bruk, og han ønsker dermed ikke at bruk i arbeidssammenheng skal bli en vane. Derfor understreker han at han synes det best å vente med bruken til fritiden.

Det er verdt å merke seg at de fleste informantene hevdet at mestringsevnen ikke ble vesentlig redusert i cannabirus. Det var altså ikke slik at de ikke brukte cannabis i jobbsammenheng, fordi de da ikke hadde greid å utføre jobben sin på en akseptabel måte. Max uttrykker det på denne måten:

Martin: Men hvis du jobber hjemme da?

Max: Da kan jeg godt gjøre det. Men jeg har ikke jobbet så mye med jobbing hjemme da. Men jeg jobber jo for mange andre, altså privat, og da kan jeg godt være stein mens jeg sitter og jobber. Jeg har til og med røyka med kunder på jobb sånn sett. Men det blir jo å jobbe for en venn mer eller mindre.

Martin: Du synes ikke det går utover prestasjonen?

Max: Nei, ikke nødvendigvis. Men jeg ville ikke vært stein på kontoret, for å si det sånn. Men jeg tror ikke.. mest sannsynlig så ville det ikke gått utover noen prestasjoner eller noe sånt.

Max jobber som arkitekt og tror ikke cannabirusen svekker prestasjonene hans. Når han likevel ikke ønsker å bruke cannabis på kontoret kan det tyde på at det blant annet er den sosiale interaksjonen i jobbsammenheng som gjør cannabisbruk uønsket i den situasjonen. Når han arbeider hjemme for privatpersoner kan han derimot kombinere arbeid med rus. En relevant forskjell på de to arbeidssituasjonene er at førstnevnte foregår frontstage mens sistnevnte foregår backstage. Generelt virker det som om det er sjeldent utvalget bruker cannabis frontstage unntatt ved festlige anledninger.

Den viktigste grunnen til at utvalget var avholdne på jobb var nok likevel mer knyttet til moderasjonsidealet enn noe annet. Sentralt i dette idealet er en oppfatning om at det bør være en balanse mellom tid i rus og tid uten. Jobbsituasjonen peker seg ut som en passende kontekst for avholdenhet fordi rusen her neppe vil oppleves som like behagelig som på fritiden, blant annet fordi en risikerer å miste jobben hvis det skulle bli oppdaget, i tillegg til dårlig samvittighet slik dette er

beskrevet tidligere. Dessuten må det nevnes at Norge, i motsetning til mange andre europeiske land, har tradisjon for total avholdenhet fra rusmidler på jobb, slik at kombinasjonen for mange vil være uaktuell i utgangspunktet.

I delen om frontstageinteraksjon var Bjørn inne på er det visse selskap der han ikke benytter cannabis i det hele tatt. Dette er gjerne selskap der få eller ingen andre bruker cannabis, f.eks. familieselskap, og informantene ser ikke noe poeng i selv å være cannabispåvirket i disse selskapene. Et relevant poeng her er selvsagt at informantene vil forsøke å unngå å være cannabispåvirket når de er sammen med de deler av omgivelsene de skjuler sin egen rusbruk for, f.eks. kan dette være familie eller arbeidskollegaer.

En annen type kontekster der informantene mine ikke benytter cannabis, er når de i nær framtid vil befinne seg i en situasjon der det ikke passer å være rusa. F.eks. kjørte ikke informantene bil like etter de hadde brukt cannabis. Informantene hadde imidlertid ikke noe problem med å kjøre bil et par timer etterpå og flere mente til og med de var bedre sjåførere da fordi de var mer tålmodige og forsiktige i trafikken. Flere informanter var imidlertid inne på at personer som var ansvarlig for andres helse generelt ikke burde være påvirket av cannabis. F.eks. unngikk informantene cannabis hvis de skulle passe barn. Ut fra hva informantene fortalte om cannabisbrukende venner som hadde barn fikk jeg inntrykk av at det var vanlig å vente med å bruke cannabis til etter at barna hadde lagt seg. Det å ha barn ble dermed tilsynelatende en ganske sterk begrensende faktor på bruken.

Som denne oversikten viser, bruker utvalget cannabis i en rekke ulike kontekster og ut fra flere motivasjoner. Det vil derfor være å overdrive og si at bruken er veldig kontekstknyttet, men det betyr ikke at kontekst ikke legger sterke føringer på bruken. Ut fra ønsket om behagelige rusopplevelser, for å unngå negative reaksjoner fra omgivelsene og på grunn av det moderasjonsidealet informantene ønsker å leve opp til, benytter informantene hovedsaklig cannabis backstage eller i backstagelignende kontekster.

Det må likevel understrekes at cannabisbruk på mange måter er mindre kontekstknyttet enn bruk av mange andre rusmidler. F.eks. beskrives bruk av ecstasy som knyttet til noen få kontekster, utelukkende sosiale, der bruk sjeldent finner sted utenfor disse kontekstene, og der hendelsesforløpet er relativt likt fra gang til gang (Skaugvoll 2000). Til forskjell brukes cannabis hos mitt utvalg i svært mange ulike kontekster og samtidig med mange ulike aktiviteter. Det var dermed ikke overraskende at flere informanter snakket om brukens hverdagslige karakter, når de skulle beskrive forskjellen mellom bruk av cannabis og andre narkotiske stoffer. Stine forteller:

Jeg synes jo det er gøy med dop fordi hodet kommer jo et helt annet sted. Men i forhold til cannabis så blir jo alt det andre et helt annet sted hvor man....det er det man gjør da, på en måte. Man er på fest eller er ute i en skog og..... at det blir en trip da. Mens cannabis er

lissom mer sånn hverdagsfungerende.

For Stine har bruk av andre narkotiske stoffer karakter av å være en aktivitet i seg selv, altså noe man i liten grad kombinerer med andre aktiviteter, mens cannabisbruk er noe hun kan kombinere med andre aktiviteter. Det kan dermed virke som om opplevelsen av å være rekreasjonell cannabisbruker skiller seg fra opplevelsen av å bruke en del andre rusmidler, ved at bruken tilhører hverdagen, i stedet for å være knyttet til fest. Bruken kan derfor sies å ligne mer på kontinentale drikkemønstre enn på tradisjonell norsk alkoholbruk.

Identitetsrolle

Stine: Men jeg har egentlig vært en røyker. Det er lissom røyker jeg er.

Dette er en uttalelse som kan gis ulik betydning etter hvordan den tolkes. En tolkning er at cannabisbruken har en så stor identitetsrolle at cannabisbruker er noe man er på tvers av situasjoner. Med Everett Hughes (1945:357) kan en forstå denne tolkningen som at å bruke cannabis er en primær status bestemmende egenskap som gir omgivelsene visse forventninger om hvordan personen er på områder statusen ikke direkte berører. Flere informanter hevder omgivelsene deres har en tendens til å tro på denne tolkningen, en tolkning informantene mener er feilaktig. Sitatet over er tatt ut av en sammenheng som dreier seg om ruspreferanse. Stine har brukt andre rusmidler, men det er cannabisbruker hun alltid har sett seg som. I denne betydningen blir cannabisbruker en situasjonell status, som kun har betydning i visse situasjoner tilknyttet rus. Cannabisbruker i denne betydningen er kun en person som har en høyere preferanse for cannabis enn andre rusmidler. Det er denne tolkningen mine informanter synes å ha tiltro til. Ingen kategoriserer seg selv som cannabisbruker uten å sette det i forhold til rus generelt. I stedet for å se bruken som viktig for identitet, ser utvalget i stedet bruken som en vane som er lite viktig i definisjonen av dem selv. Peder forteller:

(...) så føler jeg jo at de kjenner meg, sånn som jeg er, på lik linje med andre. Selv om de ikke vet om det da. (...) Så jeg føler ikke at det er så stor del av identiteten min egentlig. Men mange vil jo sikkert si at det er da, siden jeg røyker stort sett hver dag.

Utsagnet illustrerer hvordan informantene har en oppfatning om at deler av omgivelsene deres ser på bruken som viktigere enn de selv ser den. Selv om utvalget var enige om at cannabisbruker ikke måtte ses på som en primær status, var det en viss uenighet og usikkerhet rundt hvor viktig bruken egentlig var for dem.

På den ene siden oppga informantene å være lite opptatt av å dyrke en identitet i forhold til cannabis. De var lite opptatt av brukerutstyr og andre effekter, og de hevdet cannabis hadde lite å si for hvem de sosialiserte seg med. Spørsmål om bruken hadde innvirkning på personligheten deres synes mange var vanskelige å svare på fordi de har brukt cannabis jevnlig over mange år, og således ikke hadde forutsetninger for å si hvordan de hadde vært hvis de ikke brukte cannabis. Erfaringer de hadde gjort seg i perioder der de hadde avstått fra cannabis støttet imidlertid deres oppfatning om at de ble lite påvirket av bruken. En eventuell påvirkning var likevel noe de reflekterte over, og flere informanter var inne på at de av og til undret seg om det hadde en mer negativ påvirkning enn de var klar over, men det var også de som mente den hadde hatt en positiv innflytelse på den de var.

På den andre siden tilsier brukens kvantitet og funksjoner for informantene, at bruken spiller en viktig rolle i deres liv. Dette gir seg utslag i at informantene har vanskelig for å tenke seg at de skulle slutte å bruke cannabis. På spørsmål om hvordan de ville reagert hvis det ble innført cannabistesting på arbeidsplassen deres, slik at de antageligvis mistet jobben hvis de testet positivt, ville flertallet av informantene likevel fortsatt bruken. Noen ville forsøkt å forklare situasjonen for sine overordnede, mens andre kunne gått med på å avstå i en kortere periode på grunn av en jobb, men ikke permanent. Det må imidlertid nevnes at det også var ideologiske hensyn som veide mot å slutte å bruke cannabis i en slik situasjon, da utvalget ikke mente arbeidsgiver hadde rett til å bestemme hva de gjorde på fritiden så lenge det ikke påvirket arbeidsinnsatsen. Uansett ville flertallet av utvalget fortsette å bruke cannabis fremfor å fortsette i jobben hvis de fikk dette ultimatumet, noe som sier noe om hvor viktig bruken er for informantene. Imidlertid ønsket ikke utvalget å bli kategorisert i forhold til sin rusbruk. Anna forteller:

Det er vel en del av identiteten min på en måte, som alt jeg gjør. Alt du gjør mye blir jo en del av hvem du er. Det er ikke noe tvil om at jeg er lissom glad i å røyke hasj. Men selv om jeg spiser mye grønnsaker har jeg ikke noe behov for å kalle meg selv vegetarianer eller selv om jeg gjør ditt så er jeg ikke sånn. Jeg har aldri vært noe glad i betegnelser som skal begrense meg eller sette meg i en bås eller definere hvem jeg er da. For jeg har alltid følt at jeg har tilhørt mange forskjellige kategorier, at jeg vil helst ikke tilhøre noen. Det gjelder også med hasjrøykinga... Det er ikke min kampsak i den grad jeg vil være i en kategori der jeg er hasjrøyker.

Anna er enig i ”preferanse tolkningen” av cannabisbrukerbegrepet, da hun innrømmer at hun er glad i å røyke hasj (underforstått; mer enn majoriteten) og at det er en del av identiteten hennes siden hun gjør det så ofte. Imidlertid ønsker hun ikke å bli kategorisert som cannabisbruker fordi hun hevder det vil være misvisende for hvem hun er. Det kan være et uttrykk for at hun ønsker å unngå å bli forbundet med det stereotypiske bildet på en cannabisbruker og en eventuell stigmatiserende effekt som følger av en slik kobling. Hennes motstand mot kategorisering kan også ses i sammenheng med det tidligere nevnte identitetsidealet om å være nomadisk, i stedet for å være sterkt knyttet til en

bestemt status. Dermed blir det vanskelig å si sikkert om dette er hvordan informantene ser seg selv eller om det er hvordan de ønsker å fremstå. Motstanden mot å ha en sosial identitet basert på cannabisbruk kan også ses som knyttet til en oppfatning i avholdenhetsdiskursen der cannabis blir subjektivisert på en slik måte at en persons cannabisbruk ses på som årsaken til negative personlige egenskaper. Simen forteller:

Det er en av de tinga som er litt kjipt med å røyke synes jeg. At alle dine dårlige egenskaper blir ofte tillagt røykinga. Man har to kompiser som er jævla slappe, og så har man to kompiser som røyker og er jævla slappe. De er slappe fordi de røyker, men hvorfor er de andre så jævla slappe da? Altså, det kan sikkert være enkelte ting som du kan plukke ut å si at det skyldes røykinga. Sånn som en del sånn surreting rett etter at du har røyka en eller at du blir litt slappere og trøttere av det... det kan du sikkert peke på, men ellers kan du ikke ta en masse egenskaper ved en person å si at det er fordi du røyker hasj. Det føler i hvert fall jeg. For jeg synes at jeg ser alle mulige personligheter... Ikke noen ensarta bønnerøyker på noen måte..

Simen hevder en slik tankegang skjærer alle cannabisbrukere over en kam, og trekker fram variasjonen i personligheten til cannabisbrukere han kjenner som et argument mot at cannabisbruk har en sterk påvirkning på personlighet. Sitatet kan også leses som uttrykk for en følelse av å være misforstått og urettferdig behandlet av deler av omgivelsene, noe de fleste informantene uttrykker på en eller annen måte. Misforstått fordi utvalget hevder ikke-brukere ofte har en feilaktig eller manglende forståelse av hva cannabisbruk er og hvilken rolle den spiller i livet til brukeren, og urettferdig behandlet fordi de hevder å være diskriminert i forhold til brukere av alkohol.

Jeg har tidligere vært inne på hvordan utvalgets rusmønster har visse likhetstrekk med kontinentale drikkemønstre ved at bruken er hverdagslig og at det er moderat rus som vanligvis søkes. Utvalget tenderer også til å se sin rusbruk på denne måten, som en vane som det ikke bør gjøres en stor greie ut av. Det er trolig stor forskjell på hvordan en person som benytter cannabis slik mine informanter gjør det og hvordan en person som benytter vin med lignende hyppighet og funksjon, blir oppfattet av sine omgivelser. I førstnevnte tilfelle hevder mine informanter at rusbruken ofte får en overdreven rolle og betydning i deres sosiale identitet, mens det samme er mindre sannsynlig i sistnevnte tilfelle. I Norge er det trolig bare misbrukere og avholdsfolk som får tilskrevet alkoholbruken sin som en viktig del av sin sosiale identitet. Informantene opplever det altså slik at denne forskjellen er urettferdig. De kan dermed sies å tape kampen om forhandling om sin egen sosiale identitet i visse sosiale rom.

Flere forhold i mitt materiale tyder likevel på at cannabisbruken har en større identitetsrolle enn mange av informantene hevder. Jeg velger å tolke dette som et uttrykk for hvordan sosial identitet påvirker personlig identitet. Det synet og de reaksjonene de møter fra omgivelsene, kombinert med at bruken er ulovlig, gjør at bruken får en større identitetsrolle enn utvalget mener

den fortjener. M.a.o. gjør legalitet og majoritetens syn på cannabisbruk at slik rusbruk blir sett på som en ”større greie” enn det mine informanter hevder er korrekt, og resultatet blir at cannabisbruk får en større rolle enn kontinentale drikkemønstre i både personlig og sosial identitet.

Denne uenigheten om brukens identitetsrolle danner fundamentet i den tidligere nevnte konflikten mellom personlig og sosial identitet. Dette kan være en grunn til å skjule bruken når man er frontstage for på den måten å unngå at bruken blir en del av ens sosiale identitet. Konflikten kan også bidra til at brukerne selv lettere tenker i termer av ”oss og dem”, fordi ikke-brukere kan forstås som noen som mangler kunnskap om hva cannabisbruk dreier seg om, og som noen en vil skjule bruken fra for å slippe å ha den, ifølge informantene, manglende forståelsen av bruken som en del av ens sosiale identitet. I tillegg kan det spekuleres i om konflikten gir seg utslag i en usikkerhet rundt brukens identitetsrolle. Jeg skal nå se litt på hvordan cannabisbruken påvirker brukernes sosiale relasjoner, som også kan ses på som et kriterium for å måle brukens identitetsrolle.

5. Brukens påvirkning på sosiale relasjoner

I denne delen skal jeg først se litt på i hvilken grad informantene er åpne om at de bruker cannabis overfor omgivelsene, før jeg skal ta for meg hvordan cannabisbruker som sosial identitet kan være en potensiell kilde til både kontakt og konflikt for mitt utvalg.

Informantene oppgir at de generelt er lite opptatt av å skjule bruken. En informant snakker for hele utvalget når hun sier: ”Jeg er ikke noe opptatt av å skjule det, men jeg er heller ikke noe opptatt av å drive og reklamere for det.” Det vil si at de sjeldent aktivt skjuler det, men i mange sammenhenger vil det ikke være relevant å nevne det. Dette kan også ses i sammenheng med hvordan informantene ikke ønsker å dyrke identiteten som cannabisbruker. Alle informantene er åpne om at de røyker cannabis overfor vennene sine. Dette oppleves stort sett som uproblematisk, også å være i cannabisrus mens de er sammen med venner som ikke røyker selv. Dette er i tråd med Beckers (1963:71) funn om at cannabisbrukere ikke har problemer med å omgås ikke-brukere i cannabisrus, men står i motsetning til hans funn ved at de ikke skjuler bruken. Ingen av informantene oppgir å ha mistet venner på grunn av cannabisbruken, og det er sjeldent venner reagerer på bruken på en negativ måte, men flere informanter oppgir at det var vanligere da de var yngre. Det å skjule bruken for sine egne venner ser flere av informantene på som en form for hykleri. Anna forteller:

Men de fleste av mine venner, selv om de ikke røyker, så vet de hva jeg driver med. (...) Det er mer med folk jeg ikke kjenner så godt, da driter jeg i hva de vet om meg... Da er det ikke så viktig at de vet. Da vil jeg heller at de ikke vet det på en måte. Men det spiller egentlig ikke noen rolle. Egentlig så driter jeg ganske mye i hva folk mener om det. Men så lenge de ikke (...) folk kan altså senke min kredibilitet på grunn av det. Det ville irritert meg veldig mye.

Sitatet er litt motsigende, ved at Anna hevder hun ikke bryr seg om hva andre måtte mene om cannabisbruken hennes, men samtidig sier hun at det ville irritert henne svært mye hvis andres oppfatning skulle få konsekvenser. Hun kan derfor tolkes slik at det er i de situasjonene der manglende aksept kan få negative konsekvenser, at hun ønsker å skjule bruken. Det å ikke bry seg om hva andre mener om cannabisbruk kan også ses som en form for forsvarsmekanisme mot en eventuell fordømmelse, ved at hun på den måten ikke trenger å ta stilling til eller forholde seg til hva motstanderne mener, eller la seg hisse opp av deres syn.

Selv om utvalget er relativt åpne rundt bruken, skjuler imidlertid alle den i en viss grad i jobbsammenheng og noen skjuler den overfor familien. Når og i hvilken grad informantene skjuler det virker å ha sammenheng med hva de har å tape. Kredibilitet og karrieremuligheter er faktorer som gjør at de ønsker å skjule det i jobbsammenheng, mens frykt for å bli sett ned på og det å ha

barn er grunner som blir oppgitt for å skjule det i sosiale sammenhenger.

Kristoffer synes å være en av de som er mest opptatt av å skjule bruken i utvalget. Han er blant annet den eneste som har holdt bruken helt skjult overfor familien.

Martin: Hvorfor skjuler du det?

Kristoffer: (...) det er vel i frykt for å bli sett ned på. Urettmessig. Jeg har inntrykk av at det er vanskelig å få forståelse for hva det her er hos en som aldri har prøvd, aldri vært borti det.

Martin: Er du redd for å bli stemplet som narkoman og/eller kriminell?

Kristoffer: Det er nok akkurat det jeg er redd for tror jeg når jeg lar være å fortelle det på jobben og til familien.

Sitatet over passer godt til Beckers (1963) forståelse av cannabisbrukere som skjulte avvikere. Det Kristoffer frykter er nettopp et stempel som ifølge ham selv vil kunne føre til at han vil bli sett ned på, fordi det er vanskelig å få forståelse for rusbruken hos noen som aldri har vært borti cannabis. Hvorvidt frykten er velbegrunnet er imidlertid usikkert, da Kristoffer ikke har møtt på sterke reaksjoner for bruken, men det er irrelevant i forhold til problemstillingen som tar utgangspunkt i hans opplevelse av virkeligheten. Det samme kan sies om Simen, som oppgir at han prøver å være diskret på jobb, men han tror likevel at de fleste av kollegaene hans vet at han bruker cannabis:

Martin: Overfor kolleger, er du åpen der?

Simen: (...) innad i en bedrift der du på en måte skal ha en karriere så er det lissom ikke vits å framstå som en som røyker masse cannabis. Så jeg har vel egentlig prøvd å være diskret på jobb, men de fleste veit det jo. Klarer ikke å.. når vi sitter og prater og det har vært noen julebord.. Men jeg har egentlig ikke følt at jeg har blitt holdt nede innad i bedriften for det faktisk. Selv om også lederne vet hva slags fyr jeg er da, på godt og vondt. Jeg føler vel egentlig at jeg ikke har så mange problemer...til nå da... Akkurat jobbmessig har jeg prøvd å være litt mer sånn diskret i forhold til når man møter folk på byen.

I sitatet over er Simen inne på at han ikke ønsker å fremstå som cannabisbruker innad i bedriften siden det kan virke negativt inn på karrieremulighetene hans. Samtidig tror han at de fleste vet at han bruker cannabis og kan tolkes dit hen at han er litt overrasket over at det ikke har forstyrret karrieren hans. Det kan derfor være at cannabisbruk blir sett på som mindre negativt på dette arbeidsstedet enn det Simen frykter. Mange av informantene var imidlertid inne på at i forhold til jobb så var det greit å være litt ekstra forsiktig siden de uansett ikke hadde noe å vinne på at rusbruken deres ble kjent. Det at Simen ikke har klart å holde bruken hemmelig kan tolkes som et ønske om åpenhet, eller at det er et tema som dukker opp i ulike sammenhenger når kollegaer møtes slik at det blir relevant å trekke det fram. Sistnevnte tolkning passer godt med Franks erfaringer:

På jobben så tror jeg vel det er i hvert fall en 40-50 % som røyker jevnlig og sånn der og. Jeg har vært på flere vorspiel og sånn med jobben, og det blir røyka der også.

Her er Frank inne på hvordan at cannabisbruk er veldig utbredt der han jobber og at det også brukes cannabis når kolleger møtes i festlige anledninger. Han synes imidlertid, på samme måte som Simen, at en viss diskresjon på jobb er smart. Oppsummert kan virke som om informantene skjuler bruken frontstage i jobbsammenheng, men på mer backstagelignende arenaer som jobbfester og lignende kommer det ofte frem.

I forhold til cannabisbrukerne i Beckers (1963) studie fra 50-tallet fremstår mine informanter som mye mindre opptatt av å skjule bruken. De synes i liten grad å frykte et stempel som cannabisbruker, bortsett fra i jobbsammenheng der de frykter at det kan få negative konsekvenser. Jeg tolker denne forskjellen som et uttrykk for at cannabisbruk har gjennomgått en normalisering siden Beckers studie, slik at det i dag ikke ses på som like avvikende som det gjorde den gang. Hvilke konsekvenser får så denne åpenheten for informantenes sosiale relasjoner?

Kontakt

Utvalget har en høy andel venner som også bruker cannabis. Variansen går fra litt under halvparten til 80-90 %. Det presiseres imidlertid blant en del av informantene, kanskje særlig blant de eldre delene av utvalget, at det ikke er så mange av vennene som bruker cannabis like hyppig som dem selv. Utvalget hevder at cannabis ikke har vært en viktig faktor i hvorfor de har blitt eller er venner med andre som bruker cannabis, men oppgir at cannabisbruk kan være kontaktskapende. Dette synes å ha og gjøre med en viss gruppementalitet som Peder forteller om:

(...) Fått venner, vet ikke jeg... Fått mange bekjenskaper lissom. Jeg har ikke akkurat fått så mange nære venner av det men definitivt blitt kjent med flere folk.

Martin: Er det en sånn ting å bonde over?

Peder: Det blir det faktisk. Selv om man ofte ikke har noe felles utover det. Men det kommer litt an på hva slags situasjon man er i selvfølgelig. Hvis man er på en fest og noen fyrer opp en joint så har man plutselig et felles punkt. Men det føles som en litt sær ting og plutselig bli gode venner over også egentlig, men det er jo ofte sånn. Det blir en sånn gruppementalitet på det. Det er litt rart faktisk.

Martin: Det kan vel være fordi det er ulovlig og noen ganger må man snike seg litt bort?

Peder: Ja, jeg tror nok det har noe med det å gjøre. Det blir lissom "oss og de andre" ofte... siden man må snike seg bort.

Peder forteller at han har blitt kjent med mange folk gjennom cannabisbruken, og knytter dette til en mentalitet som skiller mellom brukere og ikke-brukere som han kobler til at cannabisbruk er ulovlig. Samtidig synes han dette er litt merkelig, siden han hevder han ofte ikke har så mye felles

med andre cannabisbrukere utover cannabisbruken. Hva kan så være grunnlaget for en slik mentalitet? Ifølge Zinberg (1984:92) kan en identitet som narkotikabruker være et grunnlag for en fellesskapsfølelse med andre brukere, siden de kjenner til en felles ”hemmelig” verden, med tilhørende koder, diskurser og kultur. Stine forteller:

Martin: Har det fått noen positive konsekvenser at du har røyka så lenge?

Stine: Mye bra venner (ler). Møtt mye bra folk gjennom røyking. Jeg har hatt veldig mye bra samtaler og jeg er glad i røykekulturen. Den har absolutt gitt meg mye. Mye bra moments eller situasjoner da, som jeg har fått på det. Å bli kjent med en helt annen verden. Også kanskje fordi det er ulovlig så må man dra til dealeren og må inn i masse fremmede steder og man må lissom ordne og fikse, og det er lissom en liten...

Martin: Det blir en litt lukka verden?

Stine: Ja... men jeg er glad jeg kjenner til den.

I tillegg til at de kjenner til en felles verden, er Zinberg også inne på hvordan cannabisbrukere deler en ulovlig og behagelig opplevelse når de bruker cannabis sammen. I slike tilfeller kan bruken forstås som ritualer som markerer gruppetilhørighet. Collins (2004:338) har vært opptatt av hvordan tobakksrøyking markerer gruppetilhørighet og situasjonell stratifikasjon, som røyker eller ikke-røyker, og mener at denne funksjonen er sentral når det gjelder å forstå den tidlige motstanden mot tobakksrøyking i Europa. Dette hadde sammenheng med at røyking var en aktivitet som foregikk utenfor fellesskapet, f.eks. gikk man ut fra selskap for å røyke, og siden bare røykerne deltok skapte det et skille mellom inkluderte og ekskluderte. Som kontrast foregikk tobakksrøyking hos f.eks. indianerne som et felles ritual der alle deltok, og ifølge Collins er det en viktig grunn til at indianerne aldri angrep tobakksrøykingen. Slik jeg ser det har cannabisrøyking den samme funksjonen, og på grunn av at det er ulovlig, kan det spekuleres i om effekten ikke blir sterkere når det gjelder cannabis. Cannabisbruk vil altså ikke bare foregå utenfor fellesskapet, men også i skjul for fellesskapet. Det gjør at cannabisbrukerne får en gruppetilhørighet seg i mellom, og at ikke-brukerne får liten innsikt i hvordan bruken foregår. Slik sett kan det være en faktor som forklarer noe av årsaken til den mulige sosiale fordømmelsen av cannabisbruk. Det var imidlertid flere forhold i mitt materiale som tydet på at denne gruppementaliteten hadde fått mindre betydning etter hvert som informantene hadde blitt eldre. Ørjan forteller:

Røyking betyr nok mindre og mindre i forhold til den sosiale kontakt eller omgangen en har. Det har nok både med at det ses på som en mindre sak nå som vi har blitt eldre. Pluss at det er jo virkelig ikke noe verdi i en sånn tenkemåte. (...) Jeg vil ikke at det skal være styrende eller retningsgivende for hvem jeg sosialiserer meg med.

Martin: Men det hadde kanskje mer å si tidligere?

Ørjan: Ja. Når en begynte å røyke så hadde det nok det. Men det tror jeg var naturlig med tanke på at vi var yngre og at det var mer en klikk som måtte holde det hemmelig overfor familie, venner og bekjente.

Ørjan knytter gruppementaliteten til hvordan han og vennene måtte holde bruken hemmelig for ikke-brukere i tenårene. Dette ga skillet mellom ”oss og dem” en betydning det ikke lenger hadde siden han nå hadde mindre behov for å skjule bruken, samtidig som han tok avstand fra denne mentaliteten. Et relevant poeng i forhold til Collins sine antakelser er at bruken til mine informanter ofte foregikk med ikke-brukere til stede, og dermed burde også betydningen av cannabis for markering av gruppetilhørighet bli redusert. Informantene var usikre på om endringene i åpenhet hovedsakelig skyldes at de selv var eldre eller at aksepten for cannabisbruk i samfunnet var blitt høyere, men de hevdet begge prosessene var involverte. Hvis det stemmer at økt aksept har gjort cannabisbruk mindre skjult vil det ifølge Ørjan bety at yngre generasjoner vil være mindre opptatt av og preget av skillet mellom brukere og ikke-brukere, noe han ser på som positivt. Dette er i tråd med hvordan informantene advarer mot å dyrke en identitet som cannabisbruker. Det passer også godt med stemplingsteorien siden utgangspunktet i denne teorien er at en identitet som avviker utvikles etter at en person har blitt stemplet som avvikende av omgivelsene, og at denne stemplingen siden fører til ytterligere avvik. Prosessen er imidlertid avhengig av at noen sanksjonerer atferden, slik at hvis cannabisbruk ikke lenger blir stemplet som avvikende av omgivelsene, vil prosessen stoppe opp.

I tillegg til økt åpenhet synes også skillet mellom brukere og ikke-brukere å ha fått en svekket betydning fordi informantene selv ikke ønsker at dette skillet skal være viktig. Victoria forteller:

Når jeg begynte på universitetet og når jeg begynte å røyke hasj, så tror jeg at det at man røykte hasj var den samlende faktoren og så gikk det ganske fort opp for meg: jeg har jo ikke noe mer til felles med disse menneskene enn at jeg faktisk røyker. Og det holder faktisk ikke. Jeg synes at det blir en veldig kunstig måte å tenke fellestrekk på da. (...) Det må jo være mennesker man digger uansett hva de putter i seg.

Selv om informantene opplevde at felles cannabisbruk kunne være kontaktskapende, var det altså ikke tilstrekkelig for å være venner. Det kunne være medvirkende til kontakt, men deretter blir interesser og personlige egenskaper viktigere. Simen er også inne på at gruppementaliteten er blitt redusert og trekker fram en tredje faktor han hevder er involvert:

Det man sa før da, jeg husker når jeg var sånn 18-19 år, var at folk som røyker de trekker mot hverandre, ikke sant. Og til dels vil jeg si at det var mye sånn da. Da hadde man noe felles, man røyka en bønne og det kunne gjøre at man på en måte kunne viske vekk en del ting. Det var på en måte inngangsporten til at man samla seg og ble kjent og sånn, men jeg føler at nå som det kanskje er mer vanlig å røyke i mange andre miljøer så er det ikke den samme effekten lenger. Det er ikke sånn at to mennesker fra ulike miljøer nødvendigvis ville blitt så gode venner selv om de røyka bønner... sånn var det kanskje litt mer av før i tida. (...) Det virker som om det har kommet akkurat over den kanten at nå har det blitt såpass vanlig at ... det har ikke den tiltrekningskrafta lenger da, i sin egenskap av å bare røyke.

Det Simen hevder har skjedd er at cannabisbruk har spredt seg til så mange ulike miljøer, at cannabisbrukere i dag har mindre felles en tidligere. Det å røyke cannabis fungerte derfor ikke lenger som en status som ga gode indikasjoner på andre personlige egenskaper, slik Simen opplevde at det gjorde tidlig i brukerkarrieren.

Ifølge mine informanter betyr altså skillet mellom brukere og ikke-brukere mindre enn tidligere, men det var fremdeles til stede. Skillet har tilsynelatende endret seg ved at mine informanter er mer åpne om bruken og ved at ikke-brukerne har høyere aksept for den, to prosesser som trolig henger sammen.

Brukergruppen og dens funksjoner

En av funksjonene til brukergruppene til mine informanter er at de kan tolkes til å gi bekreftelse på normalitet. Dette har sammenheng med at cannabisbruk av majoriteten i Norge ses på som avvikende, ifølge utvalget, og dermed som et brudd på biomakten. Denne virker blant annet gjennom normaliseringen, og innholdet i den vil variere med tid og sted. Anna er en av flere informanter som har bodd i andre europeiske land og opplevd at cannabisbruk blir sett på som normalt der:

Det er bare så utrolig befriende å møte. Det er et eller annet med at du føler deg unormal, det trenger ikke å være så gærnt likevel. (...) Tingen er det at det som blir teit når man er så langt unna virkeligheten av hva cannabis er som man er i det landet her da for veldig mange mennesker. Så blir det sånn at det er rart at du kan være normal og røyke hasj. Det er rart at du kan ha en jobb og røyke hasj.

Her snakker Anna om hvordan hun opplevde å bo i England og treffe høyt utdannede mennesker som brukte cannabis. Hun innrømmer at hun i en viss grad opplever å bli sett på som unormal i Norge, mens det er befriende å slippe dette i England der hun hevder de har en helt annen mentalitet på cannabisbruk. Bruddet med normaliseringen kan altså gi seg utslag i en følelse av et en selv er unormal selv om brukerne har lært seg til å ikke se på denne aktiviteten som avvikende. Sosialt blir de imidlertid påminnet om dette, noe som kan gi seg utslag i usikkerhet i synet på egen person. Kontakt med andre cannabisbrukere som fremstår som velfungerende vil derfor kunne dempe denne usikkerheten, og gi informantene bekreftelse på normalitet. M.a.o. kan venner som røyker cannabis fungere som forbilder som viser at det er mulig å leve "normale" liv og samtidig bruke cannabis hyppig. Dette er også en faktor Becker (1963) beskriver som en del av prosessen som går ut på å bli cannabisbruker.

I tillegg til å gi en form for bekreftelse på normalitet, har brukergruppen også en annen viktig funksjon, nemlig at den gir brukeren noen å dele rusopplevelsen med. På grunn av disse funksjonene er det ikke overraskende at en person som har få eller ingen venner som bruker cannabis, bevisst vil kunne ønske kontakt med andre brukere. Anna forteller:

Jeg husker jeg traff en jente her i fjor som ble sånn, "ååh", for hun røyker ganske mye og har ingen andre venninner som gjør det, så hun møtte meg og mine venninner og ble helt sånn "wow". Så hun synes det var ålreit da. Men jeg er veldig sånn... Vi er ikke noe sånn venninnegjeng som røyker mye. Det er gjerne jenter som jeg kjenner litt sånn, en herfra og en derfra.

Martin: Men det at dere røyker har det vært viktig for at dere har blitt venner?

Anna: Ja, med noen så har det nok det. Man deler jo noen ting, ikke sant. Og man sitter ikke og røyker sammen med folk som ikke røyker hele kvelden. Det er lissom ikke noe point. Så man trekkes vel sammen på grunn av det.

Anna er inne på hvordan det er lite ønskelig å tilbringe kvelden sammen med ikke-brukere hvis hun skal røyke mye cannabis. Dette har trolig sammenheng med at rusopplevelsen gir en endret bevissthet, som gjør at det er lettere å komme på bølgelengde med andre i samme tilstand. Det er derfor ikke rart at venninnen til Anna ble glad når hun ble kjent med andre cannabisbrukere, siden hun da fikk noen å dele opplevelsen med. Begge disse to funksjonene kan knyttes til Collins` (1988) sin modell om kjeder av interaksjonsritualer (IRC). I følge Collins (1988:357) søker individer symbolske eller følelsesmessige gevinster i interaksjonsritualer, og vellykkede ritualer gir deltakerne økt emosjonell energi og selvtillit. Det å bruke cannabis med venner kan forstås som et slikt ritual. Motsatt gir mislykkede ritualer deltakerne mindre emosjonell energi og svekket selvtillit. Bjørn fortalte f.eks. om hvordan han en gang feiltolket aksepten for cannabisbruk på et nachspiel han var på, og endte opp med å bli jaget fra stedet.

I tillegg til disse funksjonene, hevder Zinberg (1984:16) at brukergruppen har en annen viktig funksjon ved at den er avgjørende for å skape kontrollerte brukere av illegale rusmidler ved å definere kontrollert bruk og sanksjonere overdreven bruk. Det finnes en viss støtte for denne hypotesen i datamaterialet. Et poeng er at informantene hevder å kjenne få kompulsive brukere og ikke har hatt venner som har fått store problemer utelukkende på grunn av sin cannabisbruk. Flere informanter har imidlertid hatt venner som har hatt rusproblemer, men da har det vært andre narkotiske stoffer inne i bildet, i tillegg til at de selv var yngre og ikke hadde det bruksmønsteret de har nå. Dette kan tyde på at utvalget nå befinner seg i miljøer som promoterer kontrollert bruk. Et annet poeng er at utvalget oppgir at de snakker med brukervennene sine om de problematiske sidene ved cannabisbruk, og at de således deler erfaringer om hva som kan sies å være kontrollert bruk. Anna oppgir at hun sier ifra hvis hun synes en venn bruker for mye cannabis:

Jeg har hatt venner som jeg har tenkt at nå hadde det kanskje vært greit med en liten pause. Som også ser det selv. Jeg har hatt venner som jeg har hatt sånne samtaler med. Som jeg har sagt at de kanskje bør ta de litt med ro og hvor de også selv sier: ”Jaja, kanskje jeg skal prøve å røyke litt mindre”. Og det er mange som også prøver å røyke litt mindre i perioder. Altså, de fleste av mine venner som jeg røyker sammen med, vi er jo klar over de samme tingene i forhold til det, bortsett fra noen som er beinharde på at de ikke hadde klart hverdagen sin hvis de ikke hadde røyka så mye. Det er det noen som er. Men du kan ikke presse dine synspunkter på andre mennesker.

Hun kan dermed sies å sanksjonere overdreven bruk, men som hun selv sier, blir det opp til mottakeren om denne ønsker å ta anbefalingen til følge. Jeg tolker dette som tilknyttet den individualismen som råder i utvalget som går ut på at de selv skal bestemme over egen rusbruk, og en oppfatning om at det er individuelt hvor mye rus en person tåler.

Legalisering – et felles prosjekt?

I teorikapittelet var jeg inne på at identiteten som cannabisbruker kan mobiliseres politisk, slik dette kommer til uttrykk i legaliseringsbevegelsen. Åtte av ti personer i utvalget er for en legalisering eller avkriminalisering av cannabisbruk. To av disse åtte har betenkeligheter, blant annet i forhold til norsk ruskultur, som gjør de bekymret for konsekvensene av en legalisering. De to siste i utvalget er i tvil. Selv om de synes det er feil at de selv blir definert som kriminelle, er de usikre på om en legalisering vil være det beste for samfunnet på kort sikt. Selv om utvalget i stor grad er enige i at cannabis bør legaliseres, deltar de imidlertid lite aktivt i denne bevegelsen. F.eks. var det flere informanter som ikke ønsket å gå i den såkalte ”marihuanamarsjen” som legaliseringsorganisasjonen Normal arrangerer en gang i året. Peder forteller:

Skulle gjerne sett det legalisert jeg også. Men jeg er ikke hypp på å gå i tog med en gjeng gjør som ser på det som den største delen av identiteten sin. Selv om de gjør sikkert ikke det, mesteparten av dem heller. Men sånn som det der politigreiene oppe i slottsparken... Det blir jo så dumt, det ligner ingenting. Det gjør bare mer skade enn gagn. Men det er jo i bunn og grunn et bra tiltak. Men jeg har ikke så lyst til å gå i det toget, allikavel. (...) jeg føler ikke at jeg identifiserer meg så mye med de folka der. Jeg er jo enig lissom, men det er ikke en så stor kampsak for meg.

En slags avstandstaken til flertallet av de som deltar synes å være hovedgrunnen til at Peder ikke deltar. Han hevder han ikke identifiserer seg med denne gruppen og han er også skeptisk til hvordan deler av gruppen aksjonerer, f.eks. når det gjelder konfrontasjoner med politiet. Han er en av flere informanter som tenderer til å se denne gruppen som overdrevent opposisjonspreget og som noen som baserer for mye av identiteten sin på at de bruker cannabis. Gruppen kan dermed sies å holde i live en stereotypisk oppfatning informantene hevder mange ikke-brukere har av cannabisbrukere som mer opposisjonspreget enn de egentlig er. M.a.o. hevder de at gruppen i liten grad representerer

cannabisbrukergruppen som helhet og at dette er uheldig for prosjektet. Flere informanter hevder nemlig det ville vært mer effektivt om flere mennesker fra de etablerte lagene i samfunnet sto fram som offentlige cannabisbrukere. Max forteller:

Jeg ser vel på en måte heller at de som har muligheten til å legalisere det er vel kanskje de som sitter på andre siden av gjerdet for å si det sånn. Politikere eller også folk som på en måte har høyere verv, som har en litt sunnere holdning sånn sett. (...) Eller at på en måte at vår generasjon etter hvert vil bli mer opptatt av den saken.

Dette har både sammenheng med at denne gruppen har mer makt til å skape en forandring, men også fordi det ville kunne bidra til å endre oppfatningen utvalget hevder er utbredt om at cannabisbruk er et fenomen som hovedsakelig er utbredt blant unge og ”alternative” mennesker. I et essay som tar for seg legitimeringsgrunnlaget for å straffe narkotikabrukere skriver Ragnar Hauge¹: ”Kanskje er straffbarheten i siste instans begrunnet i hva som er våre og hva som er de andres stoffer.” Det er nok ut for å endre denne oppfatningen at mine informanter ønsker å få fram at cannabisbruk også er utbredt i de etablerte lagene i samfunnet. Før jeg forlater emnet vil jeg imidlertid presisere at flere av informantene har deltatt i Marihuanamarsjen og har respekt for arbeidet til Normal, men ingen av informantene deltok aktivt i denne organisasjonen.

Det er flere grunner enn manglende identifisering som gjør at utvalget ikke deltar aktivt i legaliseringsprosjektet. En grunn er frykt for sanksjoner hvis de står fram som offentlige cannabisbrukere. Bjørn sier han tidligere var veldig åpen om sine synspunkter og han hadde også deltatt i marihuanamarsjen. Etter han fikk barn deltok han ikke lenger, blant annet fordi han var redd for at foreldrene til de andre barna på skolen der barna hans gikk skulle kjenne ham igjen.

Andre grunner til å ikke delta aktivt var knyttet til at selve prosjektet ikke var viktig nok for informantene:

Martin: Hvordan ville det påvirke deg hvis det ble legalisert i morgen?

Peder: Ville nok ikke påvirke bruken min så veldig tror jeg. Da ville jeg ikke bli stempla som kriminell lenger, det er det eneste lissom. Det ville bare vært mindre stress.

Dette har sammenheng med at utvalget møter få reaksjoner for sin bruk. Flere var inne på at de ville engasjert seg mer hvis det var mer motstand mot cannabisbruk. Dette er i tråd med Hylland Eriksens (2004:63) oppfatning om at en sterk indre fellesskapsfølelse avhenger av en ytre fiende som kjemper mot gruppens prosjekt. Det kan altså virke som at en generelt økende aksept for cannabisbruk gjør at legaliseringsprosjektet blir mindre viktig for brukerne. Informantene forteller at det ikke ville ha store konsekvenser for dem selv hvis det ble legalisert. Som Peder er inne på er

¹ Rus & Avhengighet nr.1 2003

det viktigste som ville skje at de vil slippe det kriminelle stempelet og den medfølgende bekymringen for kontakt med politiet. Andre positive konsekvenser som ble nevnt var bedre kvalitet på cannabisen og mer kontroll på hva den inneholder, muligheten for offentlige brukersteder og en påfølgende anerkjennelse av at de ikke er ”unormale” som bruker cannabis. De viktigste årsakene informantene oppgir for legaliseringsstandpunktet er knyttet til de samfunnsmessige konsekvensene av forbudet, blant annet at cannabis blir assosiert med sterkere stoffer og er en del av den svarte økonomien.

Cannabiskultur

Utover legaliseringsprosjektet hevdet utvalget at cannabisbrukere i Norge hadde lite felles, bortsett fra at de alle i en viss grad var koblet til cannabiskulturen. Med cannabiskultur menes språk, ritualer, tenkemåter, symboler, klesdrakt og lignende knyttet til cannabisbruk. Ifølge informantene var denne kulturen relativt lite utviklet i Norge, i tillegg til å være lite synlig for ikke-brukere.

Martin: Finnes det en cannabiskultur i Norge?

Ørjan: Ja, til en viss grad. Men jeg tror det er mer synlig for de som røyker enn de som ikke røyker. Det finnes nok en liten gruppe som synes det er veldig stas å fronte det at de røyker mye hasj. Men jeg tror ikke, jeg tror du legger lettere merke til de kodene og de tingene når du har blitt kjent. Tror ikke det kommer så mye fram utad.

Ørjan hevder det kun er en liten gruppe som er opptatt av å vise fram at de bruker cannabis, og denne gruppen kan således sies å promotere cannabiskulturen. Jeg forstår Ørjan dit hen at dette er den samme gruppen som er engasjert i legaliseringsprosjektet. Bortsett fra via denne gruppen, hevder Ørjan at kulturen kommer lite fram for de som selv ikke tar del i den. Hvis dette stemmer blir kjennskap til denne kulturen og de kodene som gjelder der noe som markerer et skille mellom brukere og ikke-brukere av cannabis. Bjørn forteller:

Ja, det er det jo ingen som helst tvil om at det er en kultur på det... på godt og ondt. (...) som jeg snakka om så når man er ung så er det veldig mye som er forbundet med ”det her er våres greie... vi er de viktige store gutta som driver med det her og alle andre er noen duster.” Men over tid så forandrer vel de her tingene seg, men kulturen er jo alltid til stede uansett.

Da Bjørn var yngre forteller han at han opplevde dette skillet som noe som markerte ”kulhet”. Han og kameratene var de kule gutta som røyket cannabis. Selv om han ikke lenger tenkte på denne måten, opplevde han likevel at cannabiskulturen var til stede. Et eksempel på denne tilstedeværelsen er språket cannabisbrukere bruker for å snakke om rusbruken sin, og ifølge informantene er dette et språk utenforstående normalt ikke forstår. Simen forteller:

Neida, det er klart at et eget språk det er det jo. Det jeg husker at jeg leste på biblioteket allerede tidlig på åttitallet var "narkosleng". Så det er klart at et visst språk blir det jo som gjør at utenforstående ikke vil skjønne hva du snakker om.

Flere informanter fortalte at de hadde opplevd hvordan språket fungerte som en kode som signaliserte at du var cannabisbruker, ved at de identifiserte andre cannabisbrukere på denne måten og ved at de kunne snakke om cannabis foran utenforstående som ikke forsto hva de snakket om. Språket må trolig ses i sammenheng med kriminaliseringen og det resulterende behovet for å være diskret, selv om det også kan være andre grunner bak hvorfor det er blitt utviklet og brukes. Et åpenbart poeng i denne sammenheng er at det markerer gruppetilhørighet på slik måte at hvis man bruker språket så viser man at man kjenner kodene. Ifølge Bjørn er det også andre koder som viser hvem som er cannabisbrukere:

Jeg kjenner jo igjen en røyker når jeg ser han, det er ikke noe problem for meg å spotte hvem som røyker og hvem som ikke røyker. Det tar kun kort tid. Hvis man er i en gjeng som ikke røyker, så kan du jo ta og mekke deg en joint og hvis dem bare ikke ser selve mekkinga, å røyke den så er det ingen som merker noe.

Ifølge utvalget er det å merke på en person om han eller hun er påvirket av cannabis også noe som skiller brukere fra ikke-brukere. Bjørn hevder han selv lett kan se hvem som bruker cannabis, mens utenforstående ikke vil merke det på han hvis de ikke ser selve røykingen. Det er m.a.o. små koder i kroppsspråket som er avgjørende. Ifølge informantene er det altså flere koder som markerer kjennskap til cannabiskulturen, men utvalget hevder likevel det ikke eksisterer noe stort fellesskap av cannabisbrukere:

Simen: Men jeg føler vel egentlig ikke at det er noe sånn kjempekultur for det i Norge. (...) det er ikke et fellesskap av hasjrøykerne i Norge, hvis du skjønner hva jeg mener.

I stedet hevder utvalget at cannabisbruk i Norge er mer knyttet til flere delvis atskilte miljøer, som har litt forskjellige kulturer på det å bruke cannabis. Generelt har utvalget inntrykk av at cannabisbruk er mer utbredt i "kreative/idealistiske" miljøer enn i "materialistiske" miljøer. Ørjan forteller:

Det er jo representert i miljøer, i større eller mindre grad. Du finner jo mer i hip hop miljøet eller i musikkmiljøet, enn du finner i et BI-skole miljø. Det er jo noe i det at det er en litt frikete ting. Det henger igjen. (...) Det er jo litt på venstresiden, hvis en kan si det sånn.

Ørjan hevder cannabisbruk er mer vanlig i visse miljøer enn andre, og at det fortsatt kan sies å være en litt "frikete" ting å drive med. Ved å si at det henger litt igjen antyder han også at dette er i forandring. Utvalget hadde nemlig en klar oppfatning om at cannabisbruk var i ferd med å bli mer

og mer utbredt i miljøer der det tidligere var uvanlig, og flere hevdet utviklingen hadde gått så langt at det hadde lite for seg å komme med slike generaliseringer. De hevdet det kun var en liten del av dagens cannabisbrukere som kunne sies å tilhøre den gruppen som en informant omtalte som ”de gamle revrøykerne” som ble sett på som etterlevninger fra hippiebevegelsen.

Et av miljøene utvalget hevdet cannabis var utbredt i var IT bransjen, der tre av informantene befant seg. F.eks. fortalte Simen om en gruppe av sine kollegaer:

Det man også kan se nå, vet du, det er mine pakistanske kolleger, eller utlendinger, det gjelder også indiske, men særlig pakistanske, de røyker jo som faen. (...) kjempestreite karer. Har barn og kone og røyker sammen med gutta, litt sånn diskre når det passer.

Denne gruppen synes å bruke cannabis annerledes enn mine informanter, ved at bruken i større grad er kontekstbegrenset. Bruken kan her sies å tilhøre det situasjonelle selv de lever ut i sin omgang med kameratene sine. I tillegg kan det virke som om cannabis i denne sammenheng kan være et felles punkt to personer fra ulike kulturer kan møtes gjennom. Simen fortalte f.eks. at han pleide å bytte cannabis med noen av innvandrerkollegaene sine, for å smake annen cannabis enn den han vanligvis fikk tak i.

Informantene nevnte også flere andre miljøer der cannabis var utbredt, men av plasshensyn vil jeg ikke gå nærmere inn på dette da det blir litt på siden av problemstillingen. Det som imidlertid er verdt å merke seg er utvalgets opplevelse av at cannabisbruk var i ferd med å spre seg til nye miljøer, blant annet til de mer etablerte lagene i samfunnet. Jeg tolker utvalget dit hen at de ser denne utviklingen som positiv da det trolig gjør at cannabisbruk blir mer normalisert og at kunnskapen om hva slik bruk dreier seg om øker i de deler av samfunnet der slik bruk tidligere var lite utbredt. Hvis utviklingen gjør at flere personer i de etablerte lagene i samfunnet blir mer åpne om sin cannabisbruk, hevder flere informanter at dette vil kunne åpne for en avkriminalisering av bruk. Samtidig kan deler av mitt materiale tolkes i retning av at informantene synes utviklingen også er negativ, ved at den svekker fellesskapsfølelsen mellom cannabisbrukere og utgjør en trussel mot det tidvis nærmest romantiske forholdet enkelte informanter har til denne ”hemmelige” verdenen, som ikke lenger blir så hemmelig når flere tar del i den og åpenheten blir større.

Konflikt

Konflikten mellom personlig og sosial identitet manifesterer seg både i informantenes omgang med ikke-brukere generelt og i deres relasjoner til sine nærmeste. Generelt opplever imidlertid informantene at denne konflikten er redusert i forhold til tidligere i brukerkarrierene deres, og jeg vil derfor starte denne delen med å se litt på mulige årsaker til dette.

Aksept og reaksjoner fra omgivelsene

Informantene opplever at aksepten for cannabisbruk har steget de siste årene, noe de knytter til økt utbredelse, spredning til nye miljøer, mer nyansert informasjon og økt synlighet blant annet på grunn av Normals arbeid. Bjørn har vært brukt cannabis i omtrent 18 år og har opplevd hvordan aksepten og reaksjonene har endret seg:

For mange så er det ikke så galt.. som jeg sa i stad så er det masse folk som er villige til å sitte ned å diskutere med deg hvorfor du røyker og sitte og se på deg når du røyker. Som kanskje ikke visste at du røyker men som når du tar fram jointen ikke sier noe... Kanskje skvetter litt og blir usikker.... men allikevel er vi kommet såpass langt i forhold til for ti år siden, at folk gir mer eller mindre blaffen. Men reaksjonene er enda sterkere hvis man treffer på de retta folka, eller de feile folka (ler). Så det er noen som tror man drar rett til Oslo Plaza og hopper ned enda. Men debatten er i hvert fall pågående. (...) Det er jo et framskritt i forhold til før, for å si det mildt. For da var det hvis du prøvde deg på en legaliseringside så fikk du huden full og ble erklært sinnssyk.

Bjørn er inne på hvordan det nå er mulig å diskutere cannabisbruk selv med motstandere. Jeg har tidligere vært inne på hvordan informantene hevder at mange ikke-brukere har en feilaktig eller mangelfull forståelse av hva cannabisbruk er. Med økende rom for debatt og økt utbredelse virker det trolig at denne kløften i oppfatning av cannabisbruk vil bli mindre. Victoria er i hvert fall inne på at dette, kombinert med at politiet i liten grad bryr seg med personlig bruk, er medvirkende til den økte aksepten hun opplever:

At det blir mer og mer vanlig og at folk kjenner mer til det. (...) at det kanskje de siste fem årene er mye mer utbredt og alminnelig, og det er jo også noe med politiets holdninger å gjøre. De er ikke noe opptatt av det og de bruker ikke noe energi på det. (...) Det er mye mer sosialt akseptert. Det er mindre problematisk å stå for det og gjøre det nå, enn det kanskje var for fem år siden. Du merker at klima forandrer seg her.

Opplevelsen av økt aksept har nok en del å gjøre med at informantene i dag møter få reaksjoner på at de bruker cannabis. Jeg vil imidlertid også trekke inn to andre forhold, miljø og alder, som kan tenkes å være medvirkende til at bruken fremstår som mer akseptert for informantene. Flere av informantene befinner seg i miljøer der aksepten er nærmest total, noe som tilsier at disse miljøene er lite representative for majoritetens holdninger. F.eks. uttaler Peder: "Det virker som det er så utbredt nå uansett så hvis man ikke røyker så.....nei, jeg kjenner ingen jeg som tar skikkelig på vei for at noen røyker egentlig." Når det gjelder alder er også utvalget selv klar over at dette er en faktor som er vanskelig å skille fra generell aksept, når de skal vurdere årsakene til at de møter færre reaksjoner enn tidligere.

Max: Det skjer nesten ikke at folk sier ifra at det der vil vi ikke ha noe av og det der skal vi ikke se og sånne ting. Det kan jeg ikke huske å ha merket de siste fem årene minst. Men nå kommer det jo også av at man skjønner i hvilke situasjoner man kan gjøre det og i hvilke man ikke kan gjøre det.

Som jeg var inne på i forrige kapittel har informantene i løpet av brukerkarrieren gått gjennom en læringsprosess, når det gjelder når, hvor og hvordan de kan bruke cannabis for å minimere sjansen for negative reaksjoner. Det er derfor logisk at de nå opplever færre reaksjoner enn tidligere. Samtidig var det en sammenheng mellom alder og opplevde reaksjoner i utvalget, der de yngste informantene hadde opplevd færrest og minst alvorlige reaksjoner. Det kan derfor tyde på at cannabisbruk har blitt mindre stigmatisert. I starten av sitatet er Max inne på at den fordømmende formen for reaksjon er noe han ikke har møtt på flere år. Dette var hovedtendensen i hele utvalget. En del av de eldste informantene hadde imidlertid opplevd sterke reaksjoner i retninger av fordømmelse. Sterkest var reaksjonene på mindre steder og småbyer de hadde bodd tidligere. En av informantene opplevde å miste en jobb fordi sjefen fikk høre rykter om at han røyket cannabis. Et annet eksempel er hvordan Bjørn opplevde at cannabisbrukere ble behandlet i bygda der han vokste opp:

(...) før jeg begynte å røyke. I den perioden fra jeg var 15 til 18. Kompisene ble jo... Det var jo borgervern i Lillebygd. De verste gutta de kjørte rundt i bil og banka opp alt som var og jaga dem ut av bygda så de ikke fikk være der, med politiet sin støtte. De kom aldri når det var borgerverns aksjoner.. så venta de til gutta var halvt forslåtte så kom dem da og "ok, nå ordner vi opp. Nå går dere hjem", that's it. Men aldri før de hadde fått nok. (...) Men så kom jo motorsykel og MC-klubb miljøet. Så nå i dag sitter alle de her, de gamle borgervernsfolka, og røyker jointer og smiler og synes at det er helt greit. Så samfunnet forandres veldig.

Kontrasten er stor til da Bjørn fortalte om hvordan hjemmebrent sprit var det vanlige rusmiddelet i bygda og akseptert også av politiet. Dette er dermed et eksempel på at to illegale rusmidler kan ha vidt forskjellig sosial aksept, og bruken av dem dermed vidt forskjellige konsekvenser. Slike opplevelser som de to sistnevnte tolker jeg som eksempler på erfaringer som fremmer "oss og dem" mentaliteten og følelsen av å være urettferdig behandlet for å velge et annet rusmiddel enn majoriteten. Slike reaksjoner var det imidlertid ingen i utvalget som hadde opplevd de siste årene. Det var imidlertid en annen type reaksjon som var vanlig.

Max: Men så er det jo en annen ting, sånn som kjæresten min f.eks., synes jo at jeg røyker for mye. Hun skulle gjerne hatt det til at jeg røyker mindre. Så det er en reaksjon jeg møter ofte.

Reaksjonen det her er snakk om er ikke fordømmende, men i stedet bekymret eller irritert. Denne typen reaksjon tar gjerne form av diskusjon eller at de får råd fra den som reagerer. Flere

informanter har f.eks. opplevd at venner de har som drikker ganske mye, argumenterer for at de bør slutte med cannabis fordi det er mer skadelig enn det de er klar over. Informantene opplever disse reaksjonene som hyklerske og lite saklige, fordi de utelukkende ser de som basert på legalitet, i stedet for skadelighet.

Den andre typen av slike reaksjoner går på at informantene bedriver overdreven bruk eller frykt for at bruken skal føre til bruk av sterkere stoffer. Det er altså ikke selve det å bruke cannabis som ses som problematisk i disse tilfellene, noe som kan tyde på at avholdenhetsdiskursens syn på at all narkotikabruk er skadelig har mistet innflytelse blant de som kjenner personer som bruker cannabis. Det er ikke bare folk som ikke selv bruker cannabis som reagerer. Bjørn forteller at i skuespillermiljøet er festbruk av cannabis normalisert, men han får spørsmål om ikke funksjonsevnen hans blir svekket når han bruker cannabis så ofte som han gjør:

Men på norsk nivå så er det ganske lite røyking. Det røykes jo på fester over alt, det er ingen som bryr seg om en joint, og alle tar seg lite grann, men til hverdags er det lite.

Martin: Men du trenger ikke å skjule det?

Bjørn: Nei, selvfølgelig ikke. Men folk lurer på om jeg henger med, lissom.. på prøvene og sånn. Altså generelt. Mange som ikke røyker de mengdene jeg gjør, lurer på om jeg henger med. Men jeg henger jo utrolig godt med. Gjør jo alltid det. Det er ikke noe problem det, så lenge man går på jobb. Verre hvis man blir sittende å bare røyke da kan det fort skli litt ut. Men det gjelder vel alt.

Det kan virke som om de reaksjonene Bjørn får av kolleger ikke går på at han bruker cannabis men at han gjør det nesten hver dag. Dette er et eksempel på intern differensiering blant cannabisbrukere, i dette tilfellet mellom hverdagsbrukere og festbrukere, der sistnevnte stiller spørsmålstegn ved funksjonsevnen til førstnevnte. Dette er dermed nok et eksempel på en konflikt mellom personlig og sosial identitet, men i dette tilfellet er det mindre hyppige brukere i stedet for ikke-brukere som ifølge Bjørn overvurderer betydningen av bruken på funksjonsevne.

Nære relasjoner

Med et unntak oppgir alle informantene at minst en av foreldrene vet at de bruker cannabis. De vet imidlertid ikke hvor mye eller hvor ofte. Informantene forteller at det ikke er noe samtaletema, og hvis det blir nevnt er det gjerne i en fleipete tone. Dette på tross av eller kanskje nettopp fordi at mange av foreldrene liker det dårlig. Det kan virke som om dette er et tema foreldrene ikke ønsker eller er i stand til å konfrontere informantene med på en alvorlig måte, og det kan spekuleres i om dette har sammenheng med at de fleste foreldrene selv vet lite om cannabisbruk, noe blant annet Zinberg (1984:15) er inne på. Det var heller ikke vanlig at foreldrene viste noen interesse for å prøve å forstå bruken. Aksepten var generelt mye større hos mor enn far. Flere informanter er inne

på at foreldrene kanskje aksepterer bruken deres fordi de ser at de tross alt fungerer godt i hverdagen, som her hvor Peder forteller om moren:

Jeg vet ikke jeg, hun ser vel at det ikke er noe sånn stort problem i livet mitt akkurat og. Sikkert litt med det å gjøre. Så hadde jeg gått på sosialen i tre år hadde hun sikkert mast litt mer på det.

Sitatet viser hvordan funksjonsevne og aksept ifølge informantene henger sammen på en slik måte at aksepten er høyere for en velfungerende cannabisbruker enn for andre cannabisbrukere. På spørsmål om han snakker med foreldrene sine om cannabisbruken er også Simen inne på dette:

Ikke så ofte, fordi fattern liker det veldig, veldig dårlig. De få gangene det kommer opp så blir han litt irritert og sier ”gjør du det fortsatt?” og er litt sånn... Det liker han dårlig da. Men han sier ikke noe. Det som betyr noe for han er at jeg ikke koster ham kroner sikkert (latter).

På tross av at faren liker det dårlig er cannabisbruken til sønnen noe de sjeldent snakker sammen om, og Simen knytter det delvis til det faktum at han er økonomisk uavhengig av foreldrene. I tillegg viser farens spørsmål ”gjør du det fortsatt?” til en utbredt holdning om at cannabisbruk først og fremst er et ungdomsfenomen. Dette var en oppfatning flere av informantene hadde hatt tidligere, f.eks. var det flere som tenkte at cannabisbruk var noe de kom til å slutte med før de fylte tretti, men denne oppfatningen hadde endret seg etter hvert. En mulig årsak jeg kan tenke meg er økt kjennskap til eldre personer som bruker cannabis som kan fungere som rollemodeller.

Flere av mennene i utvalget har opplevd å ha kjærester som har ønsket at de skulle røyke mindre cannabis eller ikke i det hele tatt. Flere oppgir også dette som en av grunnene bak tidligere samlivsbrudd. Dette er et tegn på hvor mye cannabis betyr for informantene, når de velger å ikke gi det opp på tross av at det kan ødelegge forholdet til kjæresten. Flere informanter forteller om venner som har gjort det motsatte; altså å drastisk redusere bruken fordi de har fått seg en kjæreste som ikke liker det, noe som kan tolkes dit hen at for mine informanter er cannabis viktigere enn for nevnte kamerater eller at motviljen til å la andre bestemme over seg er større.

Ifølge informantene er det flere grunner til at kjærestene ikke liker cannabisbruken deres. En grunn er at siden cannabisrusen gjør at informantene tenker og opplever verden på en litt annen måte kan det skape en følelse av å ikke være helt ”på nett” med hverandre når bare den ene parten er i denne tilstanden. Andre grunner som er nevnt er at kjæresten synes det er problematisk at de må skjule en del av livet deres for deler av omgivelsene, eller at hun mener bruken har en passiviserende effekt.

Martin: Hvorfor synes hun at du bør røyke mindre?

Max: Nei, altså vi har holdt på med å prøve å få barn en periode nå så da har det vært en grunn (...) Men også det at hun synes at jeg ofte blir litt annerledes, eller at jeg oppfører meg annerledes... at hun gjerne skulle sluppet at jeg skulle gjøre det.

Martin: At dere ikke kommer helt på nett?

Max: Ja... eller... ja, til en viss grad kanskje. (...) hun vet jo også, det har jeg også sagt, hun vet at jeg aldri kommer til å slutte helt. Det er ikke noe behov for meg heller, det kommer jeg ikke til å gjøre. Men å røyke mindre enn det jeg gjør i dag det ser jeg jo også på som et mål for å si det sånn.. i hvert fall i framtiden og hvis vi skal få barn og sånne ting.

Ønsket til kjæresten til Max kan forstås ved å vise til at bruken ikke gir henne noe. Det eneste hun oppnår er en eventuell minsket kontakt med kjæresten sin, og det er dermed ikke vanskelig å forstå at hun ikke liker at han gjør det. Likevel har hun valgt å akseptere at Max bruker cannabis, noe han har understreket for henne at han aldri har tenkt å slutte med. Det kan tyde på at Max er klar over at cannabisbruken kan være en kilde til konflikt i forholdet, og at han derfor ønsker å være åpen om at det er noe han ikke ønsker å slutte med for at hun skal forstå at det er noe hun må akseptere hvis forholdet skal fortsette. Simen forteller at kjæresten hans også ønsker at han skal redusere bruken:

Jeg vil si at den største negative konsekvensen har vært i forhold til damer. Jeg tror lissom at mange av de kjærestene jeg har hatt opp gjennom åra har akseptert det med en gang, fordi de tror de kan forandre meg, og så skjønner de at det ikke går og så.. Derfor har jeg prøvd å være ærlig overfor damer, og det har nok vært litt pes for dem. (...) Den tingen som påvirker meg mest akkurat nå er kjæresten min. Hun synes jeg røyker for mye akkurat nå så hun vil ikke... siden hun ikke røyker selv.. så vil hun ikke ha en kjæreste som røyker mye. Hun sier at det er greit å røyke litt, men dagligdags røyking vil hun aldri akseptere.

Simen forteller at også han synes det er viktig å være ærlig overfor kjæresten sin, og få henne til å forstå at cannabisbruker er noe han er permanent. Dette er noe han har lært seg av tidligere erfaringer. Hans nåværende kjæreste aksepterer ikke at han bruker cannabis daglig, og som en direkte konsekvens av dette var Simen inne i periode der han prøvde å redusere bruken.

Martin: Hun røyker ikke i det hele tatt?

Simen: Nei, hun røyker ikke i det hele tatt. Hun sovner bare. Hun har prøvd det et par ganger. Tar seg to trekk og så går det en halvtime og så legger hun seg. Jeg skjønner det jo. Vi snakker jo litt om å kanskje få oss noen barn og litt sånne ting og da vil ikke jeg heller at det skal ligge for mye hasj rundt i huset eller at det blir for mye tull i og med at det er forbudt da så kan det jo skaffe oss mye problemer. Og da må jeg vel kanskje røyke mindre.

Simen er akkurat som Max inne på at hvis de skulle får barn vil det kunne føre til at han reduserer bruken siden han da vil ha mer å tape på en eventuell kontakt med politi og andre myndigheter. Bjørn er den eneste i utvalget som har barn, og for ham har de vært en grunn til økt diskresjon:

Det er klart at etter man har fått barn så har man blitt mer... det har kommet mer miljø rundt en som ikke har....som kanskje ikke er så nært...som en trenger å betro seg til eller fortelle alt til. Det er jo klart at man må holde korta litt tettere inntil brystet etter hvert som barna vokser

opp. Dem har lett for å male ting veldig svart eller hvitt. Enten så er du tyv eller så er du ikke tyv, ikke sant. Enten så er du hasjnarkoman eller så er du ikke. Det er vanskelig å vite hvordan man skal fortelle det, så derfor må man holde ting litt inntil seg. Men før jeg fikk barn var jeg helt klart for å fortelle hva jeg gjorde.

Bjørn peker på hvordan samfunnets svart-hvitt syn på narkotika gjør det vanskelig for ham å oppnå forståelse for at han bruker cannabis som årsak til at han har blitt mindre åpen om at han bruker cannabis etter at han har fått barn.

6. Legitimering: en annen forståelse av narkotika og misbruk

Konflikten mellom personlig og sosial identitet gir seg også uttrykk i et ønske om å legitimere bruken. Slik jeg ser det oppstår ikke dette behovet bare ut fra følelsen av å være urettferdig behandlet, men også av en slags usikkerhet i holdningen til egen bruk som er fremtredende hos flere informanter. Før jeg går løs på hvordan informantene legitimerer bruken vil jeg komme med to innledende bemerkninger om hvordan utvalget fremstår.

For det første fremstår utvalget som individualister, noe jeg allerede har vært innom flere ganger, og mitt inntrykk er at de også opplever seg selv slik. En rekke uttalelser viser hvordan utvalget er lite villige til å la seg styre av andre, enten dette er autoriteter eller venner. Informantene er i stedet opptatt av å gjøre seg opp egne meninger og leve etter disse, selv om disse oppfatningene skulle være på kollisjonskurs med majoritetens syn. Denne egenskapen kan tolkes som nødvendig for å bli cannabisbruker eller som et resultat av erfaringer gjort som cannabisbruker, noe jeg ikke har mulighet til å si noe sikkert om. Det som er viktig i denne sammenheng er uansett hvordan utvalget insisterer på at de selv vet best om egen rusbruk, noe som blant annet gir de muligheten til å redefinere en del ”sannheter” om narkotika og rusmisbruk.

For det andre fremstår utvalget som rasjonelle rusbrukere. Det jeg mener med det er at de reflekterer rundt egen rusbruk. De leser informasjon fra ulike kanaler om cannabisbruk og de deler erfaringer med andre brukere. Dessuten oppgir de at følger med på hvilken påvirkning bruken har på livene deres, på en slik måte at de kan sies å veie de positive konsekvensene av bruken opp mot de negative for å se om det er rasjonelt å fortsette med det nåværende rusmønsteret. Slike avveininger har ført til at flere informanter har foretatt endringer i rusmønsteret sitt eller foretatt former for tester på grunn usikkerhet om resultatene.

Den viktigste komponenten i legitimeringen er at utvalget hevder de bedriver bruk av cannabis, til forskjell fra misbruk. Dette synet bygger på en annen forståelse av narkotikabegrepet enn den myndighetene opererer med, og det er denne forståelsen som er det gjennomgående tema i dette kapittelet. I innledningen var jeg inne på hvordan narkotikabruk offisielt ikke eksisterer, noe som betyr at informantene per definisjon er narkomane og kriminelle. Jeg vil derfor starte denne delen med å se på hvordan informantene forholder seg til disse merkelappene.

Narkoman og kriminell?

Ingen av informantene så på seg selv som narkomane ved intervjudtidspunktet, men to oppgir å ha sett seg selv som "hasjnarkomane" tidligere. Ifølge informantene er dette et begrep som viser til misbruk av cannabis, som av informantene blir oppfattet som noe kvalitativt forskjellig fra misbruk av sterkere stoffer, og dermed som noe annet enn "narkoman" slik det brukes i dagligtalen. De fleste av informantene har problemer med å snakke om cannabis som narkotika, siden de ser det som noe vesentlig forskjellig fra andre narkotiske stoffer, både når det gjelder risiko og rusopplevelse. Ørjan forteller:

For meg så vil jeg vel strengt tatt ikke kategorisere det som narkotika i den forstand. (...) Jeg likestiller det ikke med andre narkotiske stoffer. Det gjør jeg ikke. At det er ulovlig, det er vel det som er til felles med andre narkotiske stoffer. Avhengigheten, i hvert fall som jeg har erfart, har vært veldig liten, våger jeg å tro i hvert fall, og som jeg selv da føler og har erfart det. Og skadeomfanget er jo etter mine erfaringer veldig lite da. Men f.eks. når jeg har prøvd andre stoffer, speed f.eks., så blir jeg forkjøla etterpå. Og det er jo ikke akkurat noe jævlig bra. Da er liksom kroppen redusert. Jeg har aldri fått den slags type reaksjoner med å røyke.

Ifølge Ørjan er ulovligheten det eneste cannabis har felles med de andre narkotiske stoffene. I forhold til hans erfaring med andre slike stoffer oppgir han at cannabis ikke har den samme skadeligheten. Dette illustrerer det andre poenget i informantenes rusforståelse, nemlig at legalitet og skadelighet ikke automatisk henger sammen. Informantene anerkjenner altså ikke et klart skille mellom legale og illegale rusmidler og mener blant annet at alle rusmidler både kan brukes og misbrukes. Misbruk kjennetegnes altså av overdrivelse, ikke ved valg av rusmiddel. Men hvor går grensen mellom kontrollert og overdreven bruk? Anna definerer narkomani i forhold til funksjonsevne:

Det er vel det at du ikke klarer å leve på en tilfredsstillende måte fordi du bruker for mye narkotiske stoffer, da er man narkoman. Det vil jo være det samme for en alkoholiker. For meg, hvis du ikke klarer å begrense deg selv. Hvis du begynner å jule. Sier at du ikke gjør det. Hvis du ikke tør å innrømme for deg selv hva du holder på med. Hvis det går utover ditt daglige virke... så er du alkoholiker. Det samme gjelder for narkotika.

Misbruk knyttes altså til hvorvidt bruken går utover brukerens liv på en slik måte at vedkommende ikke lenger fungerer godt i samfunnet, og til det å være ærlig med seg selv. En annen forskjell som informantene hevder skiller hyppig cannabisbruk slik de bedriver det fra narkomani er hvor sterk trangten til å ruse seg er.

Simen: Jeg synes at narkomanbegrepet er litt feil fordi (...) jeg ser for meg at man har en mye sterkere trang til rusmidler. At man i mye større grad, både fysisk og psykisk, må ha det.

Simen hevder altså at denne trangen er svakere når det gjelder cannabis enn sterkere stoffer, noe han baserer på egne erfaringer fra opphold fra bruken. Utvalget distanserer seg altså fra hyppige brukere av andre narkotiske stoffer både på grunn av trang til å ruse seg og skadeomfanget av bruken. I tillegg distanserer de seg fra andre cannabisbrukere med et mer hyppig bruksmønster. Stine forteller:

Jeg synes det blir forskjell på de som jobber og gjør noe, hvor det skjer noe annet enn bare røyking da, at man har et liv ved siden av og er aktiv. Har en mening med livet utenom det å være fjern da.

Sitatet viser hvordan informantene distanserer seg ytterligere fra misbruksbegrepet ved å vise til en annen gruppe cannabisbrukere, omtalt som ”lokerøykere”, der bruken ifølge Stine er nær altoppslukende i livet til brukeren. Det å ha en mening med livet utenom rusbruken, blir dermed en markør på at bruken er rekreasjonell.

Utvalgets forståelse av narkotika og misbruk kan tolkes som et forsøk på å fjerne seg selv fra belastede begreper, for på den måten å ufarliggjøre egne rusvaner. Et annet eksempel jeg har observert er hvordan cannabisbrukere bruker ordet ”narkotika” i en fleipete tone (”har du lyst på litt narkotika?”), tilsynelatende for å gjøre narr av myndighetenes definisjoner.

Informantene kan derfor sies å redefinere flere narkotikarelaterte begreper, noe som gjør at egne rusmønstre framstår som bruk i stedet for misbruk. Dette er et eksempel på det Foucault (1996) kaller motstand mot makt, i dette tilfellet myndighetenes definisjonsmakt. Det stemmer også godt overens med hvordan Becker (1963) hevder cannabisbrukere ved hjelp av innpass i en gruppe med et annet syn på en handling samfunnet definerer som feil, overkommer bekymringer og dårlig samvittighet som kan oppstå fordi de bedriver noe de er lært opp til at de ikke skal gjøre. Jeg kommer tilbake til flere måter utvalget bedriver slik redefinering, etter å ha sett litt på hvordan de forholder seg til sin status som kriminelle.

De fleste av informantene oppga at de følte seg som kriminelle i visse situasjoner, gjerne i forbindelse med kjøp av cannabis, og noen ganger i settinger der de må røyke i skjul, men det var relativt sjeldent dette forekom. Generelt oppga de å vanligvis ikke tenke over at de bedrev noe kriminelt, noe som trolig har sammenheng med at de ikke synes de fortjener denne merkelappen. Simen forteller:

Og det går litt på hvordan folk oppfatter regelverket. Det er ikke noe tvil om at veldig store deler av den norske befolkninga synes at regelverket på sprit og vin er for sterkt. (...) det blir jo litt for de som røyker cannabis og... de føler kanskje at de ikke skader noen og at det ikke har noen uheldige konsekvenser at de gjør det, og derfor vil man ikke se på seg selv som kriminelle. For man gjør jo tross alt ikke noe som.. Når jeg tenker på kriminelle så er det folk

som raner deg, eller slår deg ned (...), men ikke å røyke bøtter. Det er ikke krim.

Informantene så altså ikke på det å bruke cannabis som en kriminell handling, da de mente det skilte seg fra annen kriminalitet blant annet ved at det ikke er noen som er skadelidende. Et annet poeng var at informantene var lovlige bortsett fra cannabisbruken, og således følte de hadde lite til felles med andre kriminelle.

Kristoffer: Det er veldig synd. Jeg føler på en måte at jeg blir kriminell bare fordi jeg foretrekker hasj framfor andre rusmidler. Det er urettferdig, synes jeg.

I dette sitatet knytter Kristoffer hans egen status som kriminell til at han har en annen ruspreferanse enn majoriteten, noe han opplever som urettferdig. Utsagnet kan dermed leses som et uttrykk for oppfatningen om at cannabis er forbudt fordi det er "de andres" stoff. Utvalget legitimerer m.a.o. sin kriminelle status ved å vise til at forbudet den bygger på er urettferdig.

Kontroll

Utvalget hevder altså at de bryr seg lite om at myndigheter og andre synes at de ikke burde bruke cannabis. Det som er avgjørende er om de selv føler at rusbruken går utover livet deres på en negativ måte og om de føler at de har tilstrekkelig kontroll på bruken. Det er imidlertid en viss uenighet om hvor disse grensene går i praksis. Dette kan ses i sammenheng med at informantene understreker at det er vesentlige individuelle forskjeller når det gjelder å takle rusbruk. M.a.o. vil det være individuelt om et gitt rusmønster kan kalles bruk eller misbruk. Denne oppfatningen støttes av Zinberg (1984:45), og kan sies å være konsistent med vår tids fokus på individualisme. Det at grensene mellom bruk og misbruk i denne forståelsen ikke kan settes generelt, åpner for muligheten til at individuelle vurderinger kan ha karakter av selvbedrag. M.a.o. muligheten for at man definerer kontrollert bruk slik at ens egen rusbruk faller innenfor denne definisjonen. Dette kan være verdt å ha i bakhodet når jeg nå skal se på utvalgets tanker om kontroll og avhengighet.

Utvalget hevder generelt å ha god kontroll på rusbruken og knytter dette til to forhold; at de kan avstå fra cannabis hvis de ønsker det og i situasjoner der det ikke passer. Alle informantene oppgir å kunne klare seg uten cannabis i slike situasjoner og hevder derfor å ha en viss kontroll på rusbruken. Flere er imidlertid inne på at selv om det går greit å avstå fra cannabis hvis de er forberedt på det, kan de bli irriterte hvis de har forberedt seg på å røyke cannabis og det ikke blir noe av.

Max: Det jeg merker er at hvis jeg er i en situasjon der jeg ikke får tak i f.eks. Hvis jeg kunne klart å få tak i da synes jeg det er klønete... da har jeg ikke kontroll over det... men hvis jeg vet at jeg skal til utlandet eller noe sånt så er det ikke sånn at det er krise. Jeg klarer meg fint uten å røyke.. i månedsvis sånn sett. Det er ikke det det går på. Men det blir fort sånn.... når jeg da kommer hjem igjen så vil jeg da mest sannsynlig få tak i noe og begynne å røyke igjen.

Det som er avgjørende synes altså å være hvilke forventninger Max har. Hvis han er forberedt på å bruke cannabis oppleves det som frustrerende hvis han ikke får tak i noe, men hvis han er forberedt på å avstå oppleves det som lite problematisk, hevder han. Flere informanter forteller om opphold i utlandet der de har avstått fra cannabis og heller ikke gjort noe forsøk på å få tak i noe. En tolkning av dette er at behovet for å bruke cannabis i slike situasjoner er mindre fordi de befinner seg i en annen setting der bruken ikke er innarbeidet som et vaneritual. Det er også konsistent med hvordan utvalget forteller at det er hverdagsrusen de setter mest pris på. Utenlandsopphold eller f.eks. en ferie på hytta med foreldrene, representerer unntak fra hverdagen, og det er derfor ikke så overraskende at mange informanter forteller at de ikke bruker cannabis i slike situasjoner.

Informantene oppgir at det er vanskeligere å avstå fra cannabis hvis det er lett tilgjengelig. I Zinbergs studie var et av kriteriene som skilte kontrollerte fra kompulsive brukere at førstnevnte hadde en større evne til å besitte det aktuelle rusmiddelet uten å bruke det (1984:71). I utvalget er det en viss variasjon i denne evnen. I den ene enden er de som ikke kan ha cannabis hjemme uten å bruke det, og i den andre enden de som kan ha det noen dager uten å bruke det. Frank tilhørte sistnevnte gruppe:

Martin: Så de dagene du ikke røyker så pleier du ikke å ha noe liggende?

Frank: Nei, ikke sånn sett. Men hvis man har en femmer f.eks. liggende hjemme (...) om man da røyker annenhver dag eller hver tredje dag til den er borte. Da er det ikke sånn at jeg stresser så veldig med å få tak i noe da. Så da kan det ta en fire-fem dager før jeg kjøper noe nytt noe.

Frank oppga at han brukte cannabis 2-3 ganger i uka i snitt, men at det ble oftere hvis han hadde noe liggende. Det at han ventet noen dager med å kjøpe mer cannabis når han gikk tom, tolker jeg som relatert til at det gjorde det lettere å holde bruken på det nivået, noe Frank var opptatt av. Utsagnet viser nemlig at de lengste oppholdene forekom når han ikke hadde cannabis i huset. Datamaterialet inneholdt imidlertid også eksempler på at informantene kunne avstå fra cannabis selv når det var tilgjengelig:

Peder: Hver gang jeg har tatt pauser så har det aldri vært noe problem egentlig. Når jeg tok pause sist så bodde jeg jo sammen med to stykker som satt og røyka hver dag.

Martin: Og det gikk greit likevel?

Peder: Ja, jeg satt jo bare der uten å ta noen trekk. Ikke noe problem, egentlig. Men det var en fristelse så klart. Men det var lissom ikke noe stress, jeg hadde bestemt meg. Da gikk det

greit.

Peder oppgir at det var fristende å ha cannabis tilgjengelig når han skulle avstå, men siden han hadde bestemt seg gikk det likevel greit. Siden han hadde bestemt seg for dette på forhånd, hadde han heller ingen forventninger om rus, noe som trolig gjorde det lettere å la være. Dette kan forstås som at hvis informantene var bestemte nok på ikke røyke cannabis, var de i stand til å ikke gjøre det, men for de som hadde daglige eller nær daglige bruksmønstre var ikke denne lysten vanligvis til stede. Det ga seg utslag i bruksmønstre preget av jevn bruk og opphold, slik Simen beskriver egen bruk:

Det blir vel stort sett daglig. Men som sagt så er jeg litt i en fase nå der jeg ikke røyker daglig. Stort sett så har det vært enten daglig eller opphold. Ikke bare innimellom. Jeg har hatt noen perioder med det, men det har lissom vært enten eller. Nå ser jeg for meg at det blir litt mindre fremover. Ikke daglig. Men faktisk har det vært stort sett daglig med perioder uten.

Dette synes å gjelde for flertallet i utvalget, og må ses i sammenheng med at informantene innrømmer at cannabisbruk er sterkt vanedannende. Siden utvalget ikke opplever det slik at bruken har en markant negativ påvirkning på deres funksjonsevne, så de imidlertid ikke på dette som veldig problematisk. Lengre opphold fra bruken bør derfor ses på noe som sjeldent forekommer ”naturlig” men i stedet som bevisste valg. Det er disse bevisste oppholdene, som alle informantene på et eller flere tidspunkt har foretatt, jeg nå skal ta for meg.

Litt forenklet ser jeg fire ulike grunner til slike pauser i mitt materiale. De tre første har karakter av å være former for tester, mens den siste er knyttet til et ønske om en periode med nykterhet. Jeg skal starte med å ta for meg de to første som dreier seg om kontroll. Den første testen handler om å avstå fra cannabis for å bevise at man har kontroll på rusbruken. Frank forteller:

Ja, jeg har gjort det. Sånn at jeg har tatt en måned, halvannen, pause sånn bare for å bevise overfor meg selv og kunne si til andre, hvis det er noen som begynner å stresse med det, at det er faktisk mulig å roe det ned.

Ifølge Becker (1963) er slike tester en del av prosessen fram mot å bli fast bruker av cannabis, og et resultat av at brukeren kan bli usikker på i hvilken grad han eller hun har kontroll på rusbruken. Dette synes å være konsistent med mitt materiale, der utvalget først og fremst forteller at de foretok slike pauser tidlig i brukerkarrieren. Sitatet over viser også at slike tester kan foretas for å bevise overfor andre at man har kontroll, noe blant annet flere informanter har gjort overfor kjærestene sine. Dette tyder derfor på at informantene er mer opptatt av hvordan omgivelsene ser rusbruken deres, enn det de hevder, og at de ønsker å unngå å bli sett på som rusmisbrukere.

Den andre formen for kontrolltest, oppleves ikke nødvendigvis som en test av informantene

selv, men den har likevel ofte karakter av å være det i mine øyne. Disse pausene karakteriseres av at ytre forhold ifølge utvalget gjør det upassende å bruke cannabis i en gitt situasjon eller periode. Det som testes er altså om de kan avstå fra cannabis når situasjonen krever det. Victoria forteller:

Det er ofte i forbindelse med at jeg reiser et annet sted. Hvor det bare blir for mye hassle, og i det hele tatt bare å tenke på å ordne og alt det der sånn... Det er ikke derfor jeg reiser. Så at det blir sånne naturlige pauser, eller at det er en type arbeid som jeg holder på med, som det ikke lar seg kombinere med. Så det er mer sånn at det skjer av seg selv egentlig.

Informantene opplever altså disse pausene som noe som skapes av ytre omstendigheter, f.eks. utenlandsreiser, som gjør det naturlig med et opphold. Samtidig er flere informanter inne på hvordan disse oppholdene viser at de er mindre avhengige av cannabis enn mange andre brukere, slik Max er inne på her:

På ferie eller i andre situasjoner så gjør jeg ikke det. Det er ikke sånn at jeg må smugle med meg, å ha med meg ting, jeg er ikke noe sånn fanatisk i det hele tatt.

Det at han i slike situasjoner ikke er villig til å ta den ekstra risikoen det å smugle eller kjøpe cannabis i ukjente omgivelser utgjør, synes å gi en slags bekreftelse på at bruken ikke er så viktig for ham. Dette var et poeng flere informanter var innom, og som gjør at jeg velger å betrakte i hvert fall en del slike opphold som en form for test. Dessuten fortalte også flere informanter at de hadde benyttet slike opphold som passende anledninger for å foreta den første typen kontrolltest.

Den siste formen for test forstår jeg som en pregningstest, der informantene undersøkte om cannabisbruken påvirket livet deres på negative måter de ikke var klar over. Disse testene fremsto som et resultat av en usikkerhet rundt pregningsspørsmålet, eller å forekomme når informantene av andre grunner tok pause og benyttet anledningen til å undersøke om de merket noen forskjell på seg selv, slik Ørjan er inne på her:

Martin: Hva slags erfaringer tok du med deg fra den 2 måneders pausen, følte du deg annerledes?

Ørjan: Nei, jeg følte meg ikke så veldig mye annerledes, men det var litt behagelig for da kjente jeg hvor lite pes det var å la være å røyke. Jeg tenkte gjerne at det ville ha litt å si... men da ble jeg om ikke akkurat positivt overraska, så var det en hyggelig bekreftelse å få. At det var særdeles lite problem å ikke røyke, hvis situasjonen tilsa at jeg ikke skulle gjøre det.

Flere informanter fortalte at de ble litt overrasket over hvor lite annerledes de følte seg under disse oppholdene. Den eneste forskjellen som ble oppgitt var gjerne at det var lettere å stå opp om morgenen. Disse erfaringene står både i kontrast til og i overensstemmelse med oppfatningen som kom fram i kapittel 4, om at informantene mener de blir lite påvirket av cannabisbruken.

Overraskelsen kunne tyde på at de hadde trodd at bruken hadde en sterkere påvirkning på dem selv

enn det som var tilfelle, noe som er et av flere tegn på at informantene er litt usikre på pregningsspørsmålet.

Disse tre testene kan tolkes som forbundet med konflikten mellom personlig og sosial identitet, siden jeg har gjort rede for hvordan denne kan gi seg utslag i en usikkerhet rundt egen bruk. Pausene kunne således fungere som tester som ga brukerne svar når de var usikre på cannabisbrukens rolle i livet deres. Pausene eller mangel på pauser kunne også være et resultat av at informantene på forhånd hadde en klar oppfatning av svaret på disse testene, som utgjør den siste kategorien av pauser. F.eks. kunne informantene ta pause for å ta tilbake kontrollen over rusbruken hvis de hadde opplevd å miste denne, eller fordi de merka at bruken i en gitt periode hadde en negativ innvirkning på andre aspekter ved livet deres. Motsatt kunne de unngå å ta pauser, fordi de allerede hadde en klar oppfatning om at svaret var positivt på alle disse testene. Anna var en av flere informanter som oppga å ta pauser fra bruken for å klarne hodet og få ting gjort, spesielt når hun skulle foreta store forandringer i livet sitt:

Jeg har følt meg annerledes i den grad at det har blitt lettere å ta telefoner, å få litt gang i sakene da, at jeg blir litt sånn.....” ok, nå skjer det noe her”, og det er en forskjell. Jeg blir mye mer sullete og kokete når jeg røyker. Så det dukker vel opp en liten klarhet.

Det var en viss usikkerhet i utvalget om denne økte klarheten var reel eller innbilt, men uansett oppga mange informanter at det var godt med en pause innimellom. Andre informanter reduserte i stedet bruken hvis de opplevde at det ble litt for mye en periode. Opplevelse av cannabisrusen kunne være en annen årsak til pause, slik Simen forteller om sitt siste opphold:

Av en eller annen grunn så tenkte jeg at nei, jeg orker ikke, må ha en pause. Også litt fordi jeg følte at jeg ikke fikk noe ut av det akkurat i den perioden. Jeg følte ikke at det funka sånn som det skulle. Jeg røyka men det ga meg ikke noen effekt, eller i hvert fall ikke den ønskede effekten... avslapningseffekten. Det er også en grunn til at jeg har tatt pauser. Når man først røyker igjen da så er det veldig behagelig igjen.

Simen sier ikke noe om hvorfor han ikke fikk ønsket effekt av cannabisrusen i denne perioden, men det kan tenkes at forstyrrelser i noen av de tidligere nevnte faktorene i kapittel 4 som fremmer en god rusopplevelse var involverte. Avslutningsvis er han inne på noe som hele utvalget opplevde, nemlig at etter en pause ble rusopplevelsen opplevd som bedre enn vanlig. Dette må ses i sammenheng med at utvalget opplever at det bygger seg opp en viss toleranse for rusen, slik at ved jevnlig bruk oppleves rusen som mindre intens enn ved uregelmessig bruk. Flere var inne på hvordan et ønske om å få ut mer av potensialet i cannabisrusen gjorde at de vurderte å bruke cannabis mindre hyppig.

Selv om pausene i hovedsak ble opplevd som uproblematisk, oppga informantene at de fikk

visse abstinenser de første dagene. Frank forteller:

Det er det å komme over den første kneika, som er lissom det verste synes jeg egentlig. (...) det er psykisk det går på alt sammen. Ikke noe fysisk avhengighet at en blir mer skjelven, eller at man kjenner noe sånt ellers. Det er kun det... som det middelet en bruker for å stresse ut, som sagt, at en kan kjenne seg litt mer stressa, sliten i hodet, lissom ikke klarer å koble ut tankene litt på den måten der.

Hele utvalget er enige i at det er den første perioden som er litt vanskelig, men det er variasjon i hvor lenge og hva slags abstinenser de opplever. Noen hevder symptomene bare varer et par dager mens andre opplever de i opp til to uker. I tillegg til symptomene Frank nevner er det en del i utvalget som oppgir at de får problemer med å sovne og en del som oppgir at de i denne perioden tenker mye på at de har lyst på cannabis.

Avhengighet

Spørsmål om kontroll og avhengighet henger i stor grad sammen, da den avhengige slike denne forstås i avholdenhetsdiskursen nettopp kjennetegnes av mangelen på kontroll. Utvalgets oppfatning om at de har kontroll på rusbruken kan derfor knyttes til deres forståelser av avhengighetsbegrepet, som det er flere av i mitt materiale. For Simen er avhengighet noe negativt og spørsmålet om han er avhengig er et grunnlag for konflikt med omgivelsene:

Mitt problem er egentlig at jeg føler ikke at jeg har noe problem med det. Annet enn den helsemessige effekten. Dermed vil andre som ser meg si at "du er avhengig fordi du røyker stort sett hver dag", mens jeg sier "hallo, so what". Men det er litt dilemma akkurat det spørsmålet der. Er det noe du gjør fordi du er avhengig eller er det bare noe du gjør som du kan slutte med?(...) Jeg føler at jeg har god kontroll, men andres opplevelse, særlig da samboeren, føler at jeg på en måte har et avhengighetsproblem når jeg gjør det så ofte.

I dette sitatet stiller Simen noen gode spørsmål knyttet til avhengighet. Simen ser sin egen bruk som en vane han har kontroll på. Samtidig er han klar over at mange rundt ham vil kalle ham avhengig. Men hvor går grensen mellom vane og avhengighet og hvem skal bestemme denne?

Disse spørsmålene handler i stor grad om definisjonsmakt, da begrepene ofte vil bli brukt om hverandre for å beskrive samme fenomen. Flere informanter problematiserer skillet mellom disse begrepene, ved å vise til at det ikke er tilfeldig hvordan disse brukes. F.eks. blir det å drikke kaffe flere ganger hver dag gjerne forstått og omtalt som en vane, selv om storbrukerne vil ha problemer med å avstå fra kaffe en dag. En person som røyker sigaretter hver dag blir derimot sett på som avhengig. Årsaken til denne forskjellen ligger antageligvis i hvordan deler av vår kultur fordømmer tobakksbruk, mens få fordømmer bruk av kaffe. Valg av ord i dette tilfellet handler altså delvis om hva slags atferd samfunnet ønsker, noe som støttes av Christie (1996:64) som hevder

avhengighetsbegrepet er problematisk og at det trolig brukes fordi det er mobiliserende i kampen mot narkotika.

De av informantene som ikke så seg selv som avhengige begrunnet dette med henvisninger til at trangen til cannabis ikke var sterk nok, siden de var i stand til å avstå hvis sterke grunner tilsa dette. Vanebegrepet forutsetter en høyere grad av kontroll, og de fleste informantene mente derfor at det var mer riktig å se cannabisbruken som en vane enn en avhengighet. Hvem kan så avgjøre om en vane er et resultat av manglende kontroll eller bare er noe man gjør ofte fordi man liker det veldig godt? I tråd med den sterke individualismen i utvalget vil svaret være at vedkommende selv bestemmer dette. Svaret vil ha store konsekvenser for hvordan man opplever seg selv, ifølge Bjørn:

Martin: Du føler ikke at du er avhengig?

Bjørn: Jo, selvfølgelig gjør jeg det. På samme måte som jeg er avhengig av kaffe, som jeg er avhengig av nikotin, som jeg er avhengig av mine barn, som jeg er avhengig av at det finnes kommunikasjonsmidler rundt meg, avhengig av venner. Så jeg er jo avhengig, absolutt er jeg det. Hvis jeg ikke røyker....hvis jeg har bestemt meg for å ikke å røyke i dag og i morgen f.eks.....og det går et par dager så begynner hodet mitt med en gang å vri seg mot det på en eller annen måte. Kanskje det jobber med at du har mye mer lyst til å gå dit, opp til han, for der er det noe, ikke sant. Så jeg er psykisk avhengig av THC, det er det jo ingen som helst tvil om. Men jeg er avhengig av masse. Jeg er en slave av penger, en slave av samfunnet. Man må ikke være så redd for å bli litt avhengig. Hvis du ser det som negativt så begynner du med en gang å sykle, da er du ute å kjøre med en gang. Det er det ikke tvil om det. (...) Men funker man i en setting, og klar og fornøyd med det, så er det ikke noe galt.

Bjørn hevder at hvis man ser seg selv som avhengig i en negativ forstand, vil man få problemer. Det han trolig tenker på er at en slik oppfatning vil gjøre at vedkommende vil begynne å se egen bruk som problematisk, få dårlig samvittighet for å fortsette bruken, og dermed ha vanskelig for å oppleve behagelige rusopplevelser. Bjørn redefinerer i stedet avhengighetsbegrepet til å være noe positivt, ved å påpeke at det å være avhengig av ting er fundamentalt menneskelig. Han oppgir en psykisk avhengighet men hevder dette ikke er problematisk så lenge han fungerer godt. M.a.o. er det ikke noe negativt ved å være avhengig, så lenge en fungerer godt og ikke selv ser det som problematisk, ifølge Bjørns forståelse av avhengighetsbegrepet. I mitt materiale var det imidlertid også eksempler på opplevelsen av avhengighet som noe negativt. Stine forteller:

Jeg har en avhengighet der da, og jeg vil ikke at den, at hasjen, skal bestemme over meg. (...) at den ikke ligger og frister nede i boksen nå. At jeg må ha da. (...) for jeg har røyka noen ganger hvor det ikke passer i det hele tatt. Sånn før jeg skal spille squash eller.... det gikk veldig dårlig. Eller sånn før akupunktur og sånn, hvor jeg tenker hva faen driver jeg med. (...) Jeg merker at jeg har slitt litt med at jeg ofte ender opp med å gjøre det når det ikke passer, i forhold til det jeg skal en time etterpå. (...) men jeg er bedre nå.

I utsagnet er Stine inne på hvordan hun har opplevd å ha mistet kontrollen på bruken, blant annet som følge av at hun hadde brutt en av informantenes regler for bruk, nemlig å avstå når situasjonen

tilsier det. Hun opplevde derfor avhengighet slik det defineres innenfor avholdenhetsdiskursen; ved at rusmiddelet styrer brukeren i stedet for omvendt. Ved intervjuetidspunktet opplevde hun imidlertid å ha tatt tilbake kontrollen over rusmiddelet.

Vurdering av risiko

Det er til sammen tre typer risikoer ved cannabisbruk utvalget fortalte om, knyttet til helse, kriminalitet og sosiale relasjoner.

Helsemessig var det først og fremst selve røykingen som utvalget oppfattet som skadelig ved sin egen bruk. Flere informanter sidestilte derfor risikoen ved cannabisbruk med vanlig tobakksrøyking. I motsetning til f.eks. når de drakk alkohol opplevde ikke informantene noen markant reduksjon i funksjonsevne dagen etter de hadde røyket cannabis. Bakrusen ble beskrevet som vanskelig å skille fra det å være trøtt, men kunne i ekstreme tilfeller bestå av svimmelhet, hodepine og generell treghet. Utvalget hevdet bakrusen kunne være sterkere hvis de røyket cannabis av dårlig kvalitet eller hvis det var en stund siden sist de hadde benyttet cannabis. Trolig gjør den svake bakrusen det lettere å bruke cannabis i hverdagen, og således påvirker bruksmønster, noe flere informanter var inne på når de fortalte om hvorfor cannabis egnet seg så godt som hverdagsrusmiddel.

Når det gjelder mulige psykiske skadevirkninger var de fleste inne på at cannabisbruk kanskje kan forsterke allerede eksisterende psykiske problemer, men utvalget stilte seg tvilende til at man kan utvikle psykiske problemer bare av å røyke cannabis. Flere hadde kjent personer der det muligens hadde vært en medvirkende årsak til psykoser eller lignende, men var usikre på hvilken rolle det hadde spilt, da dette var personer som gjerne også hadde benyttet andre narkotiske stoffer eller hadde hatt psykiske problemer før de prøvde cannabis. Således var det en vanlig holdning i utvalget at kanskje ikke alle tåler å røyke cannabis. Bjørn forteller:

Jeg har aldri hatt venner som i ettertid, når jeg har analysert ferdig greiene, har detti ut på bare røyking. Jeg ble litt overraska i stad når du fortalte at det er folk som har blitt lagt inn og sånn på røyking. Når jeg ser tilbake på de folka her som har detti ut på noe, så er det enten at de har gått videre på andre ting eller at dem i utgangspunktet var så fucked at det var bare en vei uansett. Så jeg tror nok ikke det er veien å gå, å røyke tungt nede i en kjeller, hvis du sliter med det indre i deg generelt.(...) Men selvfølgelig... hvis du sitter og røyker hele tida så får du problemer, ingen tvil om det.

Bjørn er inne på hvordan cannabisbruk er en dårlig ide for personer som sliter med det indre i seg. Det kan ses i sammenheng med at informantene er opptatt av at cannabisbruken ikke skal være motivert av et ønske om å flykte fra problemer eller frustrasjon. Bjørn er også inne på at veldig hyppig bruk vil medføre problemer. Flere informanter forteller om venner som har blitt passiviserte

av overdreven cannabisbruk, noe som har ført til tiltaksløshet og asosialitet.

Utvalget opplever risikoen for å bli arrestert av politiet som liten, men det er likevel en reaksjon som ble fryktet i visse situasjoner. To av informantene hadde blitt bøtelagt for besittelse av cannabis, men dette var flere år tilbake i tid.

Den formen for risiko informantene var mest opptatt av var den sosiale risikoen ved cannabisbruk, som informantene knyttet til at bruken var ulovlig og dermed foregikk i skjul. Bjørn forteller:

Men det er klart, at når man blir sittende med flere venner sammen å røyke så er det fort gjort å bli sittende i den greia og ikke komme ut, for at, som vi er inne på her, så er man jo svartmalt av de andre, ergo er det ingen å ta diskusjonen med, så i stedet for å ta debatten blir man sittende inne på sitt rom i stedet for å delta ute blant andre. (...) Når det er alkohol så møtes jo alle på byen... det er partyplace, ikke sant.. der møtes man for å drikke sammen, det er jo som blodsøvelse nærmest. Mens det er de fjerreste plasser, bortsett fra festival ikke sant, der man reiser og så sitter alle i lag og røyker. (...) og ergo blir det mye kjellersitting og derfor tror jeg det fort kan bli litt sånn....skumle miljøer og vanskelig å komme ut av det. Men det tror jeg bare er samfunnet sin feil. Hvis man bare kunne ha røykeplasser så tror jeg det kunne vært mye lettere å være røyker, i Norge og.

En rekke potensielle risikoer Bjørn nevner i dette utsagnet har jeg allerede tatt for meg tidligere. I tillegg hevder Bjørn det ville være lettere å være cannabisbruker i Norge hvis det fantes offentlige brukerplasser. Dette har sammenheng med at slike fora ifølge Bjørn ville gjøre det mindre nødvendig med asosiale brukergrupper, i tillegg til at det vil gi brukerne en bekreftelse på normalitet og trolig øke aksepten for cannabisbruk. Denne oppfatningen har sammenheng med observasjoner han har gjort seg i Nederland der slike røykeplasser finnes. I tråd med det jeg skrev i kapittel 5 vil trolig slike plasser gjøre skillet mellom brukere og ikke-brukere mindre viktig, som utvalget oppfatter som ønskelig.

Utvalget hevder altså at risikoen ved cannabisbruk er relativt liten, og knytter de farer som finnes til selve røykingen, overdreven bruk og de sosiale konsekvensene av forbudet.

Moderasjonsidealet og ambivalens

Bevisst eller ubevisst synes informantene å forsøke å holde sin cannabisbruk innenfor et løst definert moderasjonsideal. Dette idealet inneholder en rekke regler jeg allerede har tatt for meg, og målet med disse er å holde bruken på et ikke-destruktivt nivå. Det vil si at den ikke skal være altoppslukende, relasjonsskadende eller preget av mangel på kontroll. Et poeng som understrekes er at det må være en balanse mellom tid i rus og tid uten rus, slik Bjørn forteller om:

Men jeg tror jo på det her med den gyldne mellomvei. Du må ikke ta for mye av noe. Skal du være 12 timer på rus så må du være 12 timer edru. Styre ting jevnt.

Moderasjonsidealet er kanskje den viktigste komponenten i legitimeringen. Det å leve opp til dette idealet gir nemlig informantene en følelse av at bruken er rekreasjonell og kontrollert. For å oppnå den balansen Bjørn snakker om er det å ha forpliktelser og oppfylle disse sentralt. Det er dette som gir informantene oppfatningen av at funksjonsevnen ikke blir svekket av cannabisbruken, noe som er avgjørende for hvordan informantene ser egen bruk.

Det er imidlertid ikke alltid informantene lever opp til dette idealet, noe som kan gi seg utslag i dårlig samvittighet, en ambivalent holdning til egen bruk eller endring av rusmønster. Den delen av moderasjonsidealet som synes å være spesielt ansvarlig for den ambivalente holdningen en del informanter hadde til egen bruk, var det at bruken skulle være mer lystbetont enn vanedrevet. Ørjan forteller:

Jeg skal nok være ærlig med meg selv å si at jeg overdriver det nok litt i og med at jeg røyker daglig... ikke litt, jeg overdriver nok. Det som plager meg litt er at det er så veldig rutine. Hadde jeg røyka tre-fire ganger i uka hadde jeg sett på mitt eget forbruk som sunt. Men nå som det er litt rutinemessig med å røyke hver dag så vil jeg si at det er litt mye.

Ørjan gir uttrykk for at han ser egen bruk som overdreven fordi han bruker cannabis hver dag. Det som plager han er hvor rutinemessig bruken er, m.a.o. at bruken ikke alltid er drevet av lyst men i stedet av vane. På tross av at han hevder han ville sett på bruken som sunn hvis han brukte cannabis annenhver dag i snitt, gir han ikke uttrykk for å forsøke å endre rusmønsteret sitt. Jeg tolker dette som et uttrykk for to forhold. For det første at Ørjan har hatt det samme rusmønsteret i ca. 10 år og at det dermed er så innarbeidet som et vaneritual i livet hans, at det krever mer anstrengelse enn han er villig til å yte for å endre på det. For det andre kan det være et uttrykk for et skiftende syn på egen bruk. Flere informanter ga nemlig uttrykk for at de vekslet mellom perioder der de så egen bruk som uproblematisk og perioder der de hadde betenkeligheter. Kristoffer forteller:

Det kan ha med dagsformen å gjøre også, mitt eget syn på meg selv faktisk. (...) Det kan være alt fra forbannelse til min beste venn, altså. (...) Det er sammenheng med livssituasjonen. Hvis det er mye i livet mitt som går i mot meg, så er det ikke sikkert at det har sammenheng med hasjrøyking, men at jeg skylder på det.

Kristoffer kategoriserer seg selv som bruker av cannabis, men i perioder ser han seg som misbruker. Han knytter dette til livssituasjonen, noe som er konsistent med utvalgets oppfatning om at misbruk kjennetegnes ved at det påvirker funksjonsevnen og dermed har en negativ innvirkning på livet til brukeren. Det han imidlertid er usikker på er om det er cannabisbruken som er årsaken når han opplever at ting går i mot han. Han antyder at det i stedet kan være at bruken blir en unnskyldning

han bruker overfor seg selv. Han kan dermed sies å være usikker på om den oppfatningen informantene hevder deler av omgivelsene har, nemlig at cannabisbruk er en årsak til en persons negative egenskaper, medfører i hvert fall delvis riktighet. Dette er et av flere eksempler på hvordan utvalget er usikre på i hvilken grad de blir påvirket av bruken, og hvordan avholdenhetsdiskursen utøver innflytelse selv om informantene langt på vei har avvist dennes logikker.

Usikkerhet eller betenkeligheter med egen bruk kan føre til midlertidige endringer i rusmønster, som jeg beskrev i delen om pauser, men det er også en av flere faktorer som kan gi seg utslag i permanente endringer.

Endring av rusmønster

På tross av at flere informanter hadde foretatt endringer i rusmønsteret sitt og andre vurderte dette i framtiden, var det ingen i utvalget som ønsket å slutte å bruke cannabis. Tvert imot var det flere som understreket at de håpet de ikke kom til å slutte når de ble eldre, f.eks. på grunn av økt opptatthet av å være lovlydige. Hvordan kan så dette forstås? En kritisk tolkning vil peke på presentasjonen av seg selv om årsak. Det jeg tenker på er muligheten for at informantene egentlig har et mer problematisk syn på egen bruk enn det de formidler til meg, men fordi de ikke ønsker å fremstå som noen som driver med noe de egentlig ikke ønsker kommer de i en forsvarsposisjon. I en slik posisjon blir det å gi et overdrevent positivt bilde av cannabisbruk noe som indirekte gir et mer positivt bilde av dem selv også. Mot denne tolkning står det faktum at de fleste informantene hadde tatt lengre pauser fra bruken, på opptil et år, men likevel gått tilbake til det gamle bruksmønsteret etter slike pauser. Dette tyder på at bruken primært er drevet av lyst, og ikke avhengighet. En annen tolkning i tråd med dette er at bruken er viktig for brukerne og siden de ser cannabisbruk i seg selv som uproblematisk ser jeg ingen åpenbare grunner for at de skulle ønske å slutte. Den ambivalente holdningen jeg har vært inne på dreier seg om hvorvidt bruken er overdreven eller ikke. Når det kommer til permanente endringer i rusmønster for mine informanter dreier derfor dette seg om å redusere bruken, ikke å slutte helt.

Jeg har tidligere vært inne på hvordan Stine har redusert bruken på grunn av manglende kontroll og Simen har gjort det samme på grunn av press fra samboeren. Den som hadde gjort den mest radikale endringen i bruksmønster var imidlertid Anna, og siden hun på mange måter illustrerer de ulike grunnene som blir nevnt for å foreta en slik reduksjon, skal jeg fokusere på henne i denne delen. Anna hadde kommet til konklusjonen at daglig bruk ikke lenger var ønskelig for henne:

Så nå har jeg ligget på, i de siste månedene, kanskje gjennomsnittlig en gang i uka eller noe sånt (...) Det har vært andre ting jeg skulle gjøre... Hvis jeg ikke prioriterer det så blir jeg skikkelig misfornøyd og da hjelper det i hvert fall ikke å røyke for da blir man enda mer misfornøyd. Når jeg er litt sånn på oversiden av alt og vet hva som skjer så kan jeg røyke.. Men akkurat det der med å sitte og røyke hver eneste dag det kjenner jeg at det kan jeg ikke drive med på samme nivå som jeg har gjort i mange år.

Her knytter hun dette til to forhold. For det første til endring i plikter på en slik måte at det hun driver med nå går dårlig sammen med daglig bruk. Anna har flere ganger tatt pause fra cannabisbruken i perioder der hun trengte å gjøre forandringer i livet sitt og dermed ta mye initiativ, noe hun opplever som vanskelig når hun røyker mye cannabis. For det andre trekker hun fram det at hun har blitt eldre som en årsak til at hun opplever at funksjonsevnen hennes blir mer påvirket av bruken enn tidligere. Hun har m.a.o. endret oppfatning av konsekvensene av daglig bruk, men understreker at dette kun gjelder for henne selv. Dette var imidlertid ikke de eneste grunnene til endringen:

Martin: Men hvorfor kan du ikke gjøre det til daglig?

Anna: Fordi at jeg føler ikke at jeg får brukt mitt fulle potensiale på mange måter.(...) Jeg er kjempeglad i å være alene, veldig glad i å sulle rundt i min egen verden og ikke forholde meg til andre mennesker hele tiden, samtidig som jeg er veldig sosial. Og en måte for meg å lissom omhegne det rommet jeg har aleine, er å røyke jointer. Da trenger jeg ingen andre mennesker. Og det er veldig godt for meg, å slippe å trengte andre mennesker i det hele tatt. Så hasjen er min venn (ler). Samtidig som jeg ser at det ikke er like positivt for meg å trekke meg unna fullstendig. Det er en sånn dualitet i det, ikke sant. Fordi at jeg merker at i perioder så blir det ikke så viktig for meg å gå ut å møte andre. Og så blir det sånn at jeg ikke orker å ta de telefonene som jeg skal ta... sånn at jeg sniker meg unna og så hvis jeg blir mer misfornøyd så kanskje jeg begynner å røyke tidligere på dagen og... så fucker jeg lissom med min egen balanse ved at jeg ikke får til det jeg vil få til og da går det på min mentale helse løs da.

Anna opplever at i perioder kan cannabisbruken gjøre at hun trekker seg unna verden, både sosialt og i jobbsammenheng. Selv om hun setter pris på det at cannabisrusen gir henne en følelse av å kunne være fornøyd med å være alene, innser hun at dette kan være destruktivt hvis hun tar det for langt. Dette hevder hun kan lede inn i en frustrasjonssirkel, der manglende initiativ gjør at hun blir frustrert som igjen gjør at hun røyker mer cannabis, noe som gjør det vanskeligere å ta tak i kilden til frustrasjonen. I en slik situasjon blir cannabisrusen en flukt fra frustrasjon, noe som jeg har vært inne på er et av tegnene på misbruk i moderasjonsidealet. Det var imidlertid også en annen grunn til hun ikke ønsket å bruke cannabis like hyppig som tidligere:

Anna: Det er en bevissthet hos meg at jeg ikke kan røyke så mye. Men altså....done that...I know what happens.

Martin: Det blir ikke så spennende lenger, når man har gjort det i mange år.. ?

Anna: Neei, det mister vel litt av...

Etter å ha brukt cannabis hyppig i mange år, var det ikke lenger like spennende fordi hun kjente så godt til hva det gikk ut på. Tvert imot synes hun nå det var mer spennende å oppleve verden i upåvirket tilstand, særlig når det gjaldt opplevelser hun tidligere hadde pleid å oppleve i cannabisrus.

Generelt tolker jeg det slik at det som er avgjørende for å foreta endringer i rusmønster er vurderingen av positive konsekvenser av rusbruken opp mot de negative, noe som er avhengig av selve rusbruken og omstendigheter i livet til brukeren. Hvis konklusjonen blir at de positive konsekvensene veier opp for de negative, kan rusbruken sies å ligge på et akseptabelt nivå, ut fra brukerens perspektiv. Hvis konklusjonen blir negativ, blir det rasjonelt å redusere eller avslutte bruken. Informantene synes å foreta en slik vurdering med jevne mellomrom, noe som jeg har vist har ført til midlertidige eller permanente endringer i rusbruken. Jeg vil også minne om at konsekvensene av bruken vil være i en viss endring slik at bruk eller ikke bruk og i hvilken grad, vil forandre seg gjennom livsløpet.

7. Konklusjon

Mine informanter ser sin cannabisbruk som et vaneritual det ikke skal legges for stor betydning i, noe de mener deler av omgivelsene deres gjør. Det kan dermed sies å være en konflikt mellom deres personlige og sosiale identitet når det gjelder hva det vil si å være cannabisbruker og hvilke konsekvenser dette har. Dette gir informantene opplevelsen av å være urettferdig behandlet i forhold til brukere av legale rusmidler. Det gjør trolig også at cannabisbruken får en større identitetsrolle enn den brukerne ønsker at den skal ha. Det er flere forhold som tyder på dette, blant annet ønsker ingen av informantene å slutte å bruke cannabis. De setter særlig pris på hvordan cannabisrusen gir dem en slags indre ro, økt innlevelse i øyeblikket, endret bevissthet og mer intense opplevelser, og hevder å benytte cannabis på en slik måte at rusen kan sies å være et tilskudd til hverdagen som gjør livet litt bedre.

De bruker cannabis i mange ulike sammenhenger og for ulike formål, men det er likevel visse ritualer som ligger bak bruken. Disse ritualene skal sørge for å hindre negative konsekvenser av bruken ved å holde den på et ikke-destruktivt nivå, redusere sjansen for ubehagelige rusopplevelser og unngå negative sanksjoner fra omgivelsene. Når informantene bryter egne regler for bruk kan det føre til dårlig samvittighet, en usikkerhet om egen bruk er mer skadelig enn de er klar over, og midlertidige eller permanente endringer i rusmønster. Både hvordan bruken foregår og forstås har gjennomgått en utvikling i løpet av informantenes brukerkarrierer, hovedsakelig drevet fram av de erfaringer de har gjort seg med cannabis og endringer i livssituasjonen. Generelt har utviklingen gått i retning av at cannabis har blitt mindre viktig for identitet og sosiale relasjoner utover i karrieren, i tillegg til å bli mer knyttet til hverdag og mindre til fest.

Sosialt er informantene relativt åpne om at de bruker cannabis, men de skjuler imidlertid bruken i en viss grad i situasjoner der de har noe å tape på å bli avslørt som cannabisbrukere, f.eks. karrieremuligheter. Cannabisbruken synes å påvirke informantenes sosiale relasjoner på to måter, som kilde til kontakt eller konflikt. I førstnevnte tilfelle tenker jeg på hvordan informantene har fått venner og bekjente gjennom cannabisbruk, og de knytter dette til en mentalitet som skiller brukere og ikke-brukere av cannabis. Informantene tar imidlertid en viss avstand fra denne mentaliteten og hevder cannabisbruken har lite å si for hvem de sosialiserer seg med. I dag opplever informantene få sterke reaksjoner på at de bruker cannabis. Reaksjoner som går i retning av fordømmelse er ikke noe de vanligvis opplever, men reaksjoner i retning av bekymring er noe de ofte møter fra sine nærmeste. Mest problematisk var dette i parforhold, der kun den ene parten benyttet cannabis, og flere informanter oppga dette som en medvirkende årsak til tidligere samlivsbrudd. Utvalget opplever imidlertid at både den kontaktskapende og den konfliktskapende funksjonen er blitt

svekket i løpet av deres brukerkarrierer, og knytter dette både til at de selv har blitt eldre, økt aksept og at cannabisbruk er i ferd med å gjennomgå en normalisering ved at det sprer seg til miljøer der det tidligere var lite utbredt.

Informantene legitimerer sin bruk av cannabis ved å vise til erfaringer de har gjort seg i løpet av brukerkarrieren og til en annen forståelse av narkotikabruk enn den myndighetene opererer med. Denne forståelsen er inspirert av det jeg har omtalt som moderasjonsdiskursen, som kan sies å inneholde et ideal som informantene forsøker å holde bruken sin innenfor. De hevder å bedrive bruk og ikke misbruk, ved å vise til at bruken ikke har vesentlig negativ påvirkning på deres funksjonsevne, relasjoner og plikter, og ved at de har kontroll på rusbruken i en slik grad at de kan avstå fra cannabis hvis de ønsker det eller situasjonen tilsier det. Dette synet baserer seg blant annet på at utvalget har foretatt ulike former for tester ved å avstå fra cannabis i en periode. Den forståelsen av narkotikabruk som informantene opererer med inneholder blant annet disse oppfatningene: At legale og illegale rusmidler både kan brukes og misbrukes, at cannabis er mindre skadelig enn andre narkotiske stoffer, at rus i seg selv ikke er negativt men at det er overdreven rusbruk som er problematisk, at det er individuelt hvor mye rus et menneske takler uten at det går utover funksjonsevnen, at avhengighetsbegrepet er problematisk ved at det i seg selv ikke sier noe om et gitt rusmønster er destruktivt og at narkotikabruk ikke trenger å være altoppslukende men tvert i mot kan kombineres med et ”normalt” liv. Flere informanter har likevel en ambivalent holdning til egen bruk og enkelte har tidligere følt at de har misbrukt cannabis. Jeg ser dette som forårsaket av at egen bruk oppfattes som overdreven eller ved at visse regler for bruken brytes.

Tittelen på oppgaven kan sies å oppsummere hvorfor mine informanter bruker cannabis. For å unngå misforståelser mener jeg ikke med tittelen å gi inntrykk av at cannabisbruk gir en form for ”falsk lykke”, men i stedet henviser til hvordan slik rusbruk kan ses på som parallell til bruk av andre stimuli, enten dette er rusmidler eller annet, som gjør at hverdagen oppleves som bedre. På mange måter kan rusbruken til mine informanter ses som parallell til hvordan alkohol benyttes på kontinentet. Flere informanter sammenligner også bruken med slik alkoholbruk, men selve identitetsrollen blir en helt annen på grunn av legalitet og det synet de møter fra omgivelsene. Jeg vil derfor si meg enig med utvalget i at de i en viss grad blir diskriminert på grunn av rusmiddelpreferanse. Dette betyr ikke at jeg ser på slik rusbruk som uproblematisk, f.eks. er det mange land på kontinentet som sliter med alkoholproblemer. Men så lenge muligheten for kontrollert bruk av narkotika ikke anerkjennes, tror jeg det er vanskeligere å bedrive slik bruk. Dessuten må det nevnes at denne oppgaven kun viser en side av temaet. Hvordan mine informanters rusbruk blir oppfattet av sine nærmeste er et helt annet spørsmål.

Vedlegg 1: Oversikt over slanguttrykk brukt av informantene

Bong: Pipelignende instrument for å konsumere cannabis.

Brunt: Hasj

Deale: Å selge cannabis eller annen narkotika.

Femmer: Fem gram cannabis.

Flis / piece / en liten en / bønne: En liten bit cannabis.

Fjern / stein: Å være rusa på cannabis (tilsvarer full for alkohol).

Hostiser: Intens hosting etter cannabisrøyking.

Joint / spliff: Sammenrullet sigarett med en blanding av tobakk og cannabis.

Lattis: Intens vedvarende latter i cannabisrus.

Loke: Å rote, glemme ting, være distré og lignende.

Marroc: Hasj fra marokko.

Mekke: Forberedelsene til å røyke cannabis.

Mornings: Å røyke cannabis like etter man har stått opp.

Nattings: Å røyke cannabis like før man skal sove.

Nykter: Tilstand uten cannabisrus.

Noia: Paranoidlignende følelse som kan oppleves i cannabisrus.

Ordne / få tak i noe: Kjøpe cannabis.

Pot / skunk / gress / grønt: Marihuana.

Røyke / få på: Røyke cannabis.

Røyker / hasjrøyker / revrøyker / bønnerøyker: En som røyker cannabis relativt ofte

Røykings / noe å røyke på: Cannabis.

Speed: Amfetamin.

THC: Det mest aktive russtoffet i cannabis.

Vedlegg 2: Intervjuguide (kort versjon)

Intro/orientering

Mobiltelefon. Egne ord. Spørsmål?

Bakgrunn

Alder. Bakgrunn. Boforhold. Kjæreste. Politisk ståsted.

Rusbakgrunn

Alkohol. Illegale rusmidler. (erfaring, risiko og preferans)
Første cannabisrus.

Sosiale nettverk

Skjult/åpen bruk. Reaksjoner. Venner. Påvirkning på sosialt liv.
Familie. Kolleger.
Cannabiskultur. Subkulturell tilknytning. Opposisjon ?

Rus

Opplevelse. Positive og negative effekter, faktorer som spiller inn.
Negativ opplevelse. Strategier for unngåelse.
Aktiviteter. Mestring og interesse
Opplevelse av seg selv.
Omgang med andre
Bakrus

Rusbruk

Overgang til jevnlig bruk.
Kvalitet, hyppighet og kvantitet. Kombinering.
Kontekst for bruk. Bruksmåte. Grunn.
Positive og negative konsekvenser.
Kontroll. Medisin.
På jobb / utdanning. Påvirkning begge veier.
Erfaring med å slutte / redusere / ta pauser.
Kjøpskontekst.

Syn på seg selv og andre

Merkelapper: narkoman og kriminell.
Kategorisering av seg selv, andre illegale rusbrukere og ikke-brukere.
Bruk vs misbruk.
Syn på egen bruk. Rolle i identitet.
Cannabiskarriere. Endringer i cannabisbruker rollen.

Informasjon

Predebut kunnskap. Vurdering av info i offentligheten.
Tillit til kunnskap. Kilder.
Risikovurdering.

Cannabis i samfunnet

Samfunnsaksept. Kriminalisering.
Medisinsk bruk. Jobbtesting.
Lovkonformitet.

Vedlegg 3: Avtale med informanter

Til informantene i min masteroppgave i sosiologi lover jeg, Martin Furan, følgende:

- Å behandle personopplysninger etter reglene i personopplysningsforskriften (paragraf 7 til 27) til personvernombudet (for mer info se www.nsd.uib.no)
- At opplysningene jeg henter inn vil bli behandlet konfidensielt, og ikke delt med andre i en slik form at det er mulig å gjenkjenne noen av informantene. Identiteten til de jeg har intervjuet vil ikke bli delt med noen.
- At dataene vil bli anonymisert slik at ingen personer kan gjenkjennes. Ved tvil om hva som er nødvendig for å anonymisere skal jeg drøfte dette med informanten.
- At lydopptaket av intervjuet vil bli slettet så fort intervjuet har blitt transkribert (dvs. Overført til tekst). Dette vil skje senest to måneder etter intervjuet, og i alle tilfeller før 1.11.2005. Informanten vil bli gitt et fiktivt navn som oppbevares sammen med denne teksten. Navn og kontaktopplysninger til informantene vil bli oppbevart på et annet sted der de ikke kan knyttes til dette prosjektet. Hvis ønskelig vil ikke slike opplysninger bli oppbevart i det hele tatt.
- At informantene skal få beskjed når oppgaven er ferdig og mulighet til å lese den, med mindre dette ikke er ønskelig.

Kontaktopplysninger:

Martin Furan
telefon : *****
email: *****@[gmail.com](mailto:*****@gmail.com)

Veileder:
Astrid Skatvedt
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo
Pb. 1096 Blindern, 0317 Oslo

Martin Furan

Informant

Dato og sted:

Vedlegg 4: Godkjenning fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Hans Holmboes gate 22
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47/ 55 58 21 17
Fax: +47/ 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Astrid Skatvedt
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo
Postboks 1096 Blindern
0317 OSLO

Vår dato: 01.03.2005

Vår ref: 200500269 PB /RH

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING FRA PERSONVERNOBUDET

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 04.02.2005. Meldingen gjelder prosjektet:

12261	<i>De ressurssterke cannabisbrukerne</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Astrid Skatvedt</i>
Student	<i>Martin Furan</i>

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS er utpekt som personvernombud av Universitetet i Oslo, jf. personopplysningsforskriften § 7-12. Ordningen innebærer at meldeplikten til Datatilsynet er erstattet av meldeplikt til personvernombudet.

Personvernombudets vurdering

Etter gjennomgang av meldeskjema og dokumentasjon finner personvernombudet at behandlingen av personopplysningene vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Dette betyr at behandlingen av personopplysningene vil være unntatt fra konsesjonsplikt etter personopplysningsloven § 33 første ledd, men underlagt meldeplikt etter personopplysningsloven § 31 første ledd, jf. personopplysningsforskriften § 7-20.

Unntak fra konsesjonsplikten etter § 7-27 gjelder bare dersom vilkårene i punktene a) – e) alle er oppfylt:

- førstegangskontakt opprettes på grunnlag av offentlig tilgjengelige registre eller gjennom en faglig ansvarlig person ved virksomheten der respondenter er registrert,
- respondenten, eller dennes verge dersom vedkommende er umyndig, har samtykket i alle deler av undersøkelsen,
- prosjektet skal avsluttes på et tidspunkt som er fastsatt før prosjektet settes i gang,
- det innsamlede materialet anonymiseres eller slettes ved prosjektavslutning,
- prosjektet ikke gjør bruk av elektronisk sammenstilling av personregistre.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres slik det er beskrevet i vedlegget.

Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47/ 22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47/ 73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47/ 77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Litteratur

Becker, Howard (1963): *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.

Christie, Nils og Kjetil Bruun (1996): *Den gode fiende. Narkotikapolitikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.

Collins, Randall (2004): *Interaction Ritual Chains*. New Jersey: Princeton University Press.

Collins, Randall (1988): *Theoretical Sociology*. San Diego: Harcourt Brace.

Fog, Jette (2001): *Med Samtalen som Udgangspunkt*. København: Akademisk forlag

Foucault, Michel (1999 [1976]): *Seksualitetens Historie 1: Viljen til viten*. Oslo: Pax.

Goffman, Erving (1992[1959]): *Vårt Rollespill til Daglig*. New York: Doubleday.

Hughes, Everett (1945): "Dilemmas and Contradictions of Status". I *The American Journal of Sociology*, Vol.50, Nr. 5. (353-359). Chicago: University of Chicago Press.

Hylland Eriksen, Thomas (2004): *Røtter og Føtter: Identitet i en Omskiftelig Tid*. Oslo: Aschough.

Jenkins, Richard (1996): *Social Identity*. Routledge: London.

Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (1999): *Diskursanalyse som Teori og Metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Layder, Derek (1994): *Understanding Social Theory*. London: SAGE Publications Ltd.

MacAndrew, Craig & Robert B. Edgerton (1977): *Drunken Comportment*. Chicago: Aldine.

Mead, George Herbert (1934): *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Pedersen, Willy (1988): "Norwegian Cannabis Use Twenty Years Later": *Paper presented at the*

35th International Congress on Alcoholism and Drug Dependence (ICAA), Oslo 1988. Oslo:
Forfatteren.

Silverman, David (2001): *Interpreting Qualitative Data Methods for Analysing Talk, Text and Interaction.* London: SAGE Publications Ltd.

Skaugvoll, Nina Øvergård (2000): *Weekenders – Rus som Rekreasjon – en kvalitativ studie.*
Universitetet i Oslo: Cand.polit.

Smith-Solbakken, Marie og Else M. Tunngland (1996). "Stoffmisbruker – Talent eller Klient?". I
Pedersen og Waal (red): *Rusmidler og veivalg.* (231-246). Oslo: Cappelen.

Vindheim, Jan Bojer (2000): *Inn i Hampen : Historien om en Mangfoldig Urt.* Oslo: Futurum
Forlag.

Zinberg, Norman E. (1984): *Drug, Set and Setting: The Basis for Controlled Intoxicant Use.* New
Haven: Yale University Press.

Internettkilder

Arbeids og Sosialdepartementet (2005): "Statusrapport om Rusmiddelsituasjonen i Norge". Statens forvaltningstjeneste: Oslo

http://www.odin.no/filarkiv/252340/Statusrapport__Rus_juli_2005.pdf (Hentet ut 14.08.2006)

Hauge, Ragnar (2003): "Avkriminalisering av narkotikabruk". Kronikk i *Rus & Avhengighet nr. 1 2003* (12-15).

<http://www.rus.no/filestore/Rus1-03-s-12-15.pdf> (Hentet ut 15.07.2006)

Nasjonalt Folkehelseinstitutt: "Fakta om cannabis".

<http://www.fhi.no/artikler/?id=52601> (Hentet ut 18.08.2006)

Sosial og Helsedepartementet: "Narkotikapolitikken". Stortingsmelding nr.16 (1996-97).

<http://odin.dep.no/hod/norsk/publ/stmeld/030005-040005/index-dok000-b-n-a.html> (Hentet ut 06.06.2006)

Språkrådet: "Bokmålsordliste".

<http://www.sprakradet.no>

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord i oppgaven: 39 598.

